PANAIT ISTRATI

FAMILIA PERLMUTTER

BĂTRÂNII PERLMUTTER.

Constanța e un mic Stambul românesc tolănit alene pe anticul promontoriu al Mării Negre sanctificat de exilul lui Ovidiu, poetul nefericit a cărui statuie visătoare împodobeşte piața ce-i poartă numele şi face să bată în piepturile românilor toată mândria gintei latine. Turci, ovrei, bulgari, armeni, greci, tătari forfotesc într-o pitorească promiscuitate, discută tot felul de afaceri şi fac s-ajungă la urechile românilor toate dialectele Levantului. Aici, călătorul cosmopolit se simte la el acasă, găseşte mâncări gătite după gustul lui, oameni care-i plac şi deprinderi care i se potrivesc.

Din 1906, Constanța a devenit cel mai important port balcanic. În anul acela, guvernul român a inaugurat, pe socoteala sa şi, s-o recunoaştem, cu prețul a mari sacrificii, un serviciu regulat cu patru nave rapide care fac cursa Constanța-Constantinopol-Pireu-Smirna-Alexandria Egiptului. În felul ăsta, într-o singură săptămână, călătorul care lua la Paris Orient-Expresul, putea ajunge pe pământul faraonilor în modul cel mai confortabil şi fără altă bătaie de cap, decât să sară la Constanța din expres în pachebot. Acesta, alb ca o lebădă, şi arzând în căldări țiței, făcea 17 noduri pe oră şi dădea, în cele mai favorabile condiții, un deficit de câteva zeci de mii de lei aur pe călătorie. Poporul român, căruia nu-i călca

PANAIT ISTRATI

FAMILIA PERLMUTTER

BĂTRÂNII PERLMUTTER.

Constanţa e un mic Stambul românesc tolănit alene pe anticul promontoriu al Mării Negre sanctificat de exilul lui Ovidiu, poetul nefericit a cărui statuie visătoare împodobeşte piaţa ce-i poartă numele şi face să bată în piepturile românilor toată mândria gintei latine. Turci, ovrei, bulgari, armeni, greci, tătari forfotesc într-o pitorească promiscuitate, discută tot felul de afaceri şi fac s-ajungă la urechile românilor toate dialectele Levantului. Aici, călătorul cosmopolit se simte la el acasă, găseşte mâncări gătite după gustul lui, oameni care-i plac şi deprinderi care i se potrivesc.

Din 1906, Constanţa a devenit cel mai important port balcanic. În anul acela, guvernul român a inaugurat, pe socoteala sa şi, s-o recunoaştem, cu preţul a mari sacrificii, un serviciu regulat cu patru nave rapide care fac cursa Constanţa-Constantinopol-Pireu-Smirna-Alexandria Egiptului. În felul ăsta, într-o singură săptămână, călătorul care lua la Paris Orient-Expresul, putea ajunge pe pământul faraonilor în modul cel mai confortabil şi fără altă bătaie de cap, decât să sară la Constanţa din expres în pachebot. Acesta, alb ca o lebădă, şi arzând în căldări ţiţei, făcea 17 noduri pe oră şi dădea, în cele mai favorabile condiţii, un deficit de câteva zeci de mii de lei aur pe călătorie. Poporul român, căruia nu-i călca niciodată piciorul pe ele, plătea cu

trufie, gândind la nobilele sale origini, dar asta era altă poveste…

În dimineaţa aceea de sfârşit de octombrie, Dacia intrase în portul Constanţa pe o vreme foarte proastă. Era la a treia cursă. Morocănoşi şi palizi, cei câţiva pasageri care coborâseră se eclipsară foarte repede, luaţi, aproape toţi, de trăsura unui mare hotel. După care, vaporul păru să răsufle uşurat – bijuterie de-un alb imaculat, profilându-se de-a lungul cheiului negru şi pustiu pe care o santinelă preocupată îl măsura de la un cap la altul cu paşi obosiţi.

Şi iată-i apărând, unul câte unul, ca şoarecii, funcţionarii, bucătarii, mateloţii, cărora serviciul le permite s-o şteargă aproape imediat după acostare. Unii se despărţiră îndată, cu câte o strângere de mână grăbită şi cu două vorbe spuse la repezeală. Ăştia erau „băieţii însuraţi”. Ceilalţi, „băieţii de treabă”, se duceau în grupuri mici să bea un pahar de vin „românesc” şi să guste o bucăţică de „pastramă” de berbec în vreo tavernă, pe care în Levant numai ovreii ştiau să le chivernisească pe gustul amatorilor de „bucăţele rare”.

Îşi făcu apariţia şi Sotir. Era scrupulosul cambuzier de pe Dacia, omul care nu se grăbea niciodată sau, în orice caz, nu arată că s-ar grăbi. Era cel mai vechi dintre navigatorii români din leatul lui, foarte respectat de toată lumea, fie ei superiori sau subalterni, pentru numeroasele lui stagii pe vapoarele străine, pentru experienţa lui vastă şi pentru că vorbea câteva limbi fără să o facă pe grozavul. Fire melancolică, totdeauna distrat, Sotir era punctual „ca orice om căruia nu-i place să primească bobârnace”. Şi cu toate că era prea solitar pentru un marinar, camarazilor lui le era drag, şi între ei îi ziceau „bărbosul”. Pentru că Sotir, din toată marina română, era singurul care avea barbă atât de frumoasă, creaţă şi sură; dar părea sălbatec, gata de bătaie, temperament de cambuzier veritabil. De fapt, viaţa lui nimeni n-o ştia decât din auzite. Nu-i plăcea să facă confidenţe.

Sub braţ cu un pachet de trufandale exotice – curmale, ananas, nuci de cocos – Sotir, punând piciorul pe uscat, oferi santinelei un pachet de ţigări egiptene. Ostaşul îi mulţumi:

— Numai dumneata, domnu' Sotir, te mai gândeşti şi la noi, amărâtele de santinele.

— Deh, fiule, poate că ăilalţi au griji mai multe decât mine!

Din port, cambuzierul porni drept spre strada Mangaliei, mahalaua cea mai nenorocită a Constanţei, înţesată, inaccesibilă din septembrie până-n aprilie. Dar Sotir era om de nădejde, avea picioare bune şi inimă la fel. Şi, mai ales, ştia ce vrea.

— Mai întâi, hai să le spunem bună ziua bătrânilor Perlmutter.

Şi intră în curtea desfundată pe care o revede întotdeauna cu plăcere. Tocmai în clipa aceea apăru Hanăle, o fetiţă de zece ani, puţintică, o miniatură a Estherei, brună şi slăbuţa, ultimul copil al lui Perlmutter. Era îmbrăcată curăţel în dimineaţa asta, cu o rochie roşie. Şi ochii ei rotunzi, cu lumina strălucitoare, mari-deschişi, păreau să plutească cu dispreţ pe deasupra noroiului din jur.

— Veniţi la noi? Exclamă fetiţa într-o românească curată, văzându-l pe Sotir. Dar nu-i nimeni acasă! Ştiţi, azi e şabăs, e Yom Kippur! Părinţii mei s-au dus la sinagogă, să se roage şi să postească toată ziua.

— De-asta, gândeşte Sotir, sunt închise toate prăvăliile evreieşti în dimineaţa asta. Deh, e ziua cea mare, când ei îşi cer iertarea păcatelor pe tot anul! Avrum Perlmutter o să-şi petreacă toată ziua cu Iehova, alături de mentorul său, de reb Zalman, aşa că să-i lăsăm în pace.

În timpul ăsta fetiţa-i dădea zor cu gânguritul, părea prea serioasă pentru vârsta ei.

— Şi-am să postesc şi eu pân'deseară. Pentru prima oară anul ăsta, c-am împlinit unsprezece ani! Şi ananasul ăsta-i pentru noi, ca data trecută?

— Fireşte, răspunse Sotir, puţin cam ursuz, e pentru tine şi pentru bătrâni, din partea fratelui tău Isaac. Nu vrei să-l mănânci acuma?

— Oh, nu! Cum se poate?! Ce-o să zică reb Zalman?!

Şi fetiţa, jenată, aruncă o privire în jur, să vadă de nu cumva această prozaică sugestie fusese auzită de vreo ureche indiscretă. Dar, liniştită, întinse mâinile spre pachet.

— Am să-l duc în casă.

— Ba nu, spuse în glumă Sotir. Nu vreau să te ispitesc. Eşti în stare să-l mănânci pe ascuns. Pachetele astea două sunt pentru voi, am să vi le aduc mâine.

Şi marinarul plecă agale, impasibil, pierdut cu totul în gândurile lui.

— Ce rasă plină de mistere. Ovreii ăştia, tot ce fac, fac cu frenezie. Nici un neam nu-i ataşat cu atâta pasiune violentă de trecutul său; şi cu o pasiune tot atât de violentă, îl părăseşte. Ei se manifestă sau se reneagă, la fel de nebuneşte… E un mister!

A doua zi aproape că se-nserase când Sotir intra în curtea sordidă de pe strada Mangaliei, în fundul căreia bătu timid la o uşă prăpădită. Rifca, îmbătrânită şi gheboşită, o crăpă cât să poată scoate capul afară, dar recunoscându-l pe prieten, se dădu îndărăt, o deschise larg, încurcându-se în vorbe:

— Ah, dumneata eşti, kir Sotir! Intră! Să-ţi dea Dumnezeu zile, omule cu veşti bune! Intră! Ce bucurie, ah, ce bucurie!

Apoi, strigând către bărbatul ei:

— Avrum, Avrum! A venit kir Sotir!

Sotir se afla din nou în odaia mare a croitorului sărman. Miros de ceai, de stofe, de mangal încins în fierul de călcat. Cald ca într-o baie. Aer stricat. Dezordine, sau mai curând indiferenţă faţă de tot ce nu mişcă…

Cu nasul în abajurul unei lămpi cu gaz, Avrum făcea să duduie pământul cu maşina lui de cusut şi îi trebui un timp până să audă chemarea nevesti-sii. În fine, opri ţăcănitul acela asurzitor, privi pe deasupra ochelarilor şi, se ridică,

biet bătrân sfrijit, alb tot, dar cu ochii încă strălucitori, cu mersul sigur:

— Sunt fericit să-ţi pot strânge mână, kir Sotir, spuse el într-o românească corectă. Ia, te rog, loc aici lângă reb Zalman.

Într-un colţ luminat puternic de o a doua lampă, şedea, într-o aureolă de tihnă senină, reb Zalman, un bătrân cu barbă mare, căruntă, şi cu perciuni lungi. Bea ceai şi îşi ştergea cu gravitate picăturile de sudoare de pe frunte. Pe cap avea o tichie neagră, pe care n-o scotea niciodată.

Când Sotir se apropie de el, se ridică în picioare cu ceaşca într-o mână şi pe cealaltă o întinse spre marinar cu degetele răsfirate, după obiceiul evreiesc, rostind stâlcit cuvintele româneşti:

— Fii binevenit, prietene Sotir. Ei, cum a fost călătoria? S-a-ncheiat cu bine?

— Binişor, reb Zalman.

— Dumnezeu să te ocrotească-ntotdeauna, zise Rifca, şi pe pământ şi în călătoriile pe mare, pentru că ţi-e milă de bieţi ovrei ca noi.

— Mulţumită dumitale, kir Sotir, adăugă Avrum, mai putem şi noi să aflăm câte ceva despre soarta nefericitului nostru Isaac, care se stinge departe de noi, acolo-n Egipt…

— Fie-ţi milă de noi, Iehova, Dumnezeul nostru, oftă Rifca ridicând spre tavan chipul ei radiind dureros.

Şi după ce murmură în idiş câteva cuvinte de neînţeles acoperindu-şi faţa cu mâinile ei mici şi grăsuţe, duse colţul şorţului la ochii înroşiţi şi, înseninată, îi explică lui Sotir:

— Avrum al meu, dintotdeauna am spus-o, n-a fost destul de sever cu copiii noştri. Aşa c-am fost greu pedepsiţi. M-am rugat de mila Cerului. Sărmana de mine…

Apoi se grăbi să aducă ceai celor trei bărbaţi ce şedeau în jurul lămpii.

— Şi, cu şcoala dumitale, mai merge, mai merge, reb Zalman? Întrebă Sotir cu interes. Desigur, copiii tot te mai necăjesc şi părinţii tot nu-ţi plătesc…! Hai cu mine în Egipt,

acolo au nevoie, s-ar părea, de rabini care să-i înveţe Talmudul, şi ai să găseşti copii cuminţi, pe care să-i înveţi să-l cinstească pe Iehova.

— Eu, de-aici nu mă mişc. Sotir, eu sunt un sedentar, n-am nici o poftă de călătorit. Nu-i peste tot aceeaşi lume? Nu-s aceiaşi oameni? De-atâtea ori chiar dumneata mi-ai spus-o, dumneata care de douăzeci de ani baţi continentele. Cât despre mine, Dumnezeu m-a trimis la Constanţa, uite, 's mai bine de patruzeci de ani de-atunci, şi cu toate că aici sunt ovrei puţini şi că, de când s-a prăpădit nevastă-mea şi se odihneşte-n pace-n cimitirul din Constanţa, n-am alţi prieteni decât pe Perlmutteri şi am să rămân aici, legat de trecut, toată viaţa. Nu-mi plac schimbările, cum îi place tineretului de azi şi cum îţi place şi dumitale, Sotir. Mi se potriveşte mai bine statul pe loc; pentru că, numai în continuitate e credinţă.

— Eşti modest, reb Zalman. Te îngropi într-o viaţă ştearsă şi umilă, cu toată învăţătura dumitale mare. Nu vrei să ştii de beţia spaţiilor vaste şi de schimbările neaşteptate!

— Şi dumneata, Sotir, care nu vrei să ştii de beţia unei vieţi sedentare ovreieşti ce-ţi umple inima şi sufletul! În adevărata umilinţă în faţa lui Iehova inima îşi află împăcare. Trufia-i ceea ce face pe copii să se abată de la calea părinţilor lor…

— E logic, zău, exclamă Sotir. Copiii calcă-n picioare trecutul. Trecutul nu trebuie să se prelungească-n viitor, dacă suntem cu-adevărat prietenii progresului omenesc. Copiii au dreptul la revoltă!

— Da, Sotir. Ai dreptate. Dar uiţi că viitorul îşi trage seva din trecut, şi trebuie să-l menajeze, pentru că-i datorează experienţa.

— E-o fericire că-l avem pe reb Zalman cu noi, făcu Rifca, aproape cu voioşie. Ce ne-am fi făcut fără sprijinul lui! Nici Avrum, nici eu n-am fi fost pe lumea asta, fără prietenul şi duhovnicul nostru cel mai bun…

— Şi fără kir Sotir, completă Avrum, care totdeauna înainte de a pleca în ţări îndepărtate vine să ne facă o vizită, ce-am mai fi ştiut noi despre soarta copiiilor noştri? Da, kir Sotir, dumneata aduci câte un pic de bucurie în casa asta tristă…

— E-adevărat, aprobă Rifca. Păcat că eşti un „goi”, kir Sotir. Ştii că reb Zalman e puţin rudă cu noi? Şi el e un Perlmutter. E… cum să-ţi explic eu… Bunicul lui era văr de-al doilea cu tatăl bărbatului meu, nu-i aşa, Avrum?

— Lasă astea, Rifca. Să vedem mai bine ce ne spune kir Sotir.

— Ai dreptate, Avrum. Spune, kir Sotir, cum îi merge lui Isaac al nostru? E-adevărat că-i sănătos, cum ne scrie el?

Hanăle, care tocmai desfăcuse pachetul adus de Sotir, citise cele câteva rânduri scrise-n grabă în idiş şi asista cu gura căscată la toată conversaţia, din care nu-i scăpa un cuvânt.

— Îi merge bine, îi merge foarte bine, răspunse Sotir cu o vivacitate pe care reb Zalman o găsi cam forţată.

Perlmuterii îl fixară îngrijoraţi pe marinar; mama insistă:

— Nu-i prea slab?

— Nu-i slab deloc.

— Câştigă bine?

— Destul de bine… când lucrează.

— Cum, „când lucrează”? Nu lucrează întotdeauna?

— Nu, fireşte că nu. Câteodată n-are de lucru, cum se-ntâmplă oricărui muncitor.

— Ah, acuma-nţeleg de ce ne cere de-atâtea ori parale. Şi cu toate astea, Isaac e-un pălărier cum nu erau mulţi ca el în Bucureşti. Ar trebui să aibă totdeauna de lucru.

— Da, aprobă Sotir, Isaac e un pălărier foarte bun, numai că, asta-i, în Egipt se poartă mai mult fesul.

— Dracu' să-l ia de fes! Blestemă Rifca, ridicându-se să se ducă după ceai.

Reb Zalman o privi pe Rifca cu un aer sever, dar nu spuse nimic.

Interveni Avrum, cu vorbirea lui astmatică:

— Scrisorile băiatului nostru Isaac devin din ce în ce mai de neînţeles, din ce în ce mai scurte, kir Sotir. Mintea lui, mi se pare, e destul de tulbure. Nu-l mai recunosc pe băiatul deştept de pe vremuri. S-o fi apucat de băutură?

— Hm, făcu Sotir cam încurcat. I se mai întâmplă şi lui, ca omului, de prea multă amărăciune. Fiind singur, şi silit să trăiască departe de ai săi, deh, un pahar, din când în când, nu-i o crimă…

— Ba-i crimă, kir Sotir, e crimă! Se tângui croitorul cu respiraţia întretăiată. Să ai un beţiv în familie… asta-i o ruşine! Ovreii nu beau… Noi trudim, bieţi bătrâni, din zori şi până-n miezul nopţii, pentru o bucată de pâine. Cinci copii… i-am hrănit, i-am îngrijit, i-am crescut, am sacrificat totul pentru ei, şi-acuma, pentru ei nici nu mai existăm. În afară de Hanăle, toţi cinci de mult ar fi putut să ne-ajute, dar n-o face niciunul. Nu mai existăm. Copiii noştri sunt ca şi morţi pentru noi. Şi noi, pentru ei, tot ca şi morţi suntem. Toţi s-au împrăştiat, ca bătuţi de vânt. Ştii şi dumneata… Ne-a mai rămas Hanăle, ea-i un copil încă, micuţă, dar ce poate face ea ca să ne-ndulcească soarta? Uite, se împlinesc patruzeci de ani de trudă, de griji, de cheltuieli pentru şcoală bună şi totul a căzut baltă. Ce crimă am făptuit în ochii lui Dumnezeu, ca să fie atât de crud şi nedrept cu noi?

Avrum, drept ca o prăjină, alerga prin toată odaia ocărind şi rostindu-şi indignarea; apoi, fără suflu, se trânti în fotoliul cel vechi.

Nevastă-sa alergă să-i dea ceva să bea, îl certă la rândul ei, tânguindu-se:

— Ah, kir Sotir, mai rău păcătuieşte săracul în faţa lui Dumnezeu decât bogatul. Dacă-n cer se ţine socoteală de toate câte-a spus omu' la supărare, atunci s-a isprăvit cu mântuirea sufletelor noastre. Oh, vai de capul meu! Chin pe lumea asta, chin pe lumea ailaltă. La ce bun să te mai naşti…

— Nu blestema, Rifca, zise reb Zalman cu blândeţe. Crede-mă, Dumnezeu n-are nici o vină-n chestia asta.

— Bărbatu-meu, săracu', se crede atât de nenorocit, încât se leagă şi de cele sfinte. Până şi rugăciunile le spune acum numai din vârful buzelor. Ce vrei, orice răbdare ajunge odată şi-odată la capăt. De la zece ani de când se tot chinuie…

— Şi-acum, se vaită Avrum, suntem loviţi în ultima noastră speranţă, în Isaac, cel mai bun şi cel mai blând dintre copiii noştri. Într-adevăr, e prea mult…

— Dumnezeu ne-a dat minte să ne călăuzească, îl consolă reb Zalman.

— Şi-o inimă să ne zăpăcească mintea, îi tăie Sotir vorba cu duhul blândeţii.

— În operă Creatorului, kir Sotir, nimic nu-i făcut ca să „zăpăcească”…

— Poate, dacă eşti mort…

Ridicându-se să plece, Sotir strânse cu căldură mâinile celor trei Perlmutter, o sărută pe Hanăle şi zise părinţilor lui Isaac:

— Voi n-aţi greşit cu nimic, nici copiii voştri şi… nici Dumnezeu. Vinovatu-i altul, dar voi sunteţi prea bătrâni ca să-ncepeţi astăzi să-i daţi de urmă. Hai, vă las sănătoşi şi să vă găsesc sănătoşi!

— Vrei să fii atât de bun să treci mâine să iei un pacheţel pentru Isaac?

— Desigur. Am să trec…

În ziua îmbarcării Sotir trecu din nou pe la Perlmutteri. Îl găsi pe reb Zalman la locul său obişnuit, bându-şi ceaiul, cu picături de sudoare pe frunte. În aerul încins din odaia în dezordine, Avrum sta, ca întotdeauna, plecat pe maşina de cusut. Rifca şi Hanăle, agitate, pregăteau în bucătărie un pachet pentru scumpul lor Isaac. Îi trebuiră din nou câteva minute lui Avrum până când să oprească maşina. În timpul ăsta reb Zalman, în colţul lui preferat, stătea de vorbă, cu glas scăzut, cu Sotir.

— Nu-i aşa, kir Sotir, că aseară i-ai minţit puţin? Bietul Isaac trebuie să fi-ncăput în ghearele beţiei. Teamă-mi e că n-or să-l mai vadă niciodată!

— Şi mie mi-e teamă. Dar nu orice adevăr poate fi spus, şopti Sotir la urechea lui reb Zalman.

Acesta, închizând ochii, începu îndată să mişte buzele sale cărnoase, murmurând o rugăciune care de obicei se spune pentru un bolnav: „O, Doamne Atotputernice, tu eşti Dumnezeul bunătăţii şi al îndurării, ai făurit lumea cu dragoste şi cu dragoste judeci făpturile tale. Fie-ţi milă, Doamne, de noi, de poporul lui Israel, poporul tău ales, ai cărui fii suferă, şi printre ei şi Isaac al lui Avrum.”

Sotir, deprins cu asemenea monologuri, continuă să-i vorbească la ureche:

— Nefericiţii lui părinţi ar cădea trăsniţi dac-ar şti în ce hal de beţie a ajuns fiul lor cel mai drag. După Iosel, după Esthera, după Haim, după Simon, iată că şi Isaac, ultima lor speranţă se năruie. E trist, într-adevăr, pentru sărmanii noştri Perlmutteri.

— Da, da, făcu reb Zalman. Lui Avrum al nostru toate-i merg de-a-ndoaselea. Nici rude, nici copii, numai amărăciune. Şi, merge oare lumea mai bine?

Avrum, cu aerul mulţumit al omului care-şi săvârşise munca pentru ziua aceea, uitând pentru o clipă de astmul său şi de lamentările din ajun, se aşează şi el lângă cei doi prieteni. Rifca aduse pachetul, cu nesfârşite indicaţii.

— Am pus şi o sticlă de ţuică, pentru că ajungi (Dumnezeu să-ţi binecuvânteze voiajul) tocmai de sărbătoarea Torei. Lui Isaac îi plăceau atât de mult sărbătorile noastre… Să-şi aducă aminte de petrecerile de pe vremuri! Dumnezeu ne-a dat Tora cu bucurie, şi-n ziua asta a anului îi e îngăduit chiar şi unui ovrei să se-mbete…

Sotir şi reb Zalman se priviră semnificativ, apoi Sotir spuse:

— Am să-i duc şi ziare vechi româneşti; le citeşte cu mare curiozitate.

Rifca le servi o gustare modestă: şalău marinat, măsline, castraveţi muraţi; toate astea împreună cu ceaiul nelipsit, dar cu aromă fină care dezleagă limbile. Spre marea satisfacţie a Rifcăi, cei trei bărbaţi făcură toate onorurile eforturilor ei culinare. Şi toată încăperea începu să se umple de vibraţii înaripate, iar vocile, când grave, când voioase, se-auzeau până-n curte.

— Greşeala voastră, a ovreilor, spuse în glumă Sotir, e c-aveţi prea multă viaţă-n voi, într-o vreme în care a trăi din plin este o crimă. Ca oricine-i prea bogat în seva vieţii, plătiţi şi voi un tribut îngrozitor celor mediocri. Voi sunteţi sau buni, sau răi, niciodată mediocri.

— Ce vrei, spuse reb Zalman, un ovrei n-are dreptul să fie mediocru. Uită-te la un „goi”; ce-i lipseşte? Munceşte toată săptămână, şi duminica se-mbată. Pentru el zilele se scurg liniştit pentru că lui îi fac plăcere chiar şi bucuriile mai grosolane. Dar bucuriile noastre, la fel de puternice ca şi ale creştinului, sunt cu totul de altă natură.

— Eh, fleacuri, îl necăji Sotir. Iar începi cu misticismul dumitale sentimental. Fii realist, reb Zalman, nu mai tânji după viaţa voastră plicticoasă.

— Sunt realist în felul nostru, Sotir, şi ca să poţi înţelege toată universalitatea vieţii noastre plicticoase, nu trebuie s-o judeci din afară. Trebuie să trăieşti „viaţa ovreiască”. Dar, din păcate, până şi copiii noştri n-o cunosc. Ce ştiu ei acuma despre viaţa asta ovreiască atât de profundă, dar care ne înmoaie inimile de umilinţă şi ne umple sufletele de fericire!

Reb Zalman îşi şterse fruntea şi continuă:

— Uită-te la Yom-Kippur-ul nostru, pe care l-am serbat alaltăieri. E cea mai mare sărbătoare – şi sărbătoarea noastră supremă se manifestă prin post şi rugăciuni timp de douăzeci şi patru de ore în şir. Şi, ştii, pentru noi e totdeauna sărbătoare când spiritul triumfa asupra materiei, „înlăuntrul nostru”.

— În fiecare an, interveni Avrum, reb Zalman oficiază în ziua asta de sărbătoare, şi vocea lui de cantor parcă-i

vrăjită, ne-nfioară până-n măduva oaselor. Şi melodiile mă urmăresc luni întregi, pe mine, care nu mai sunt credinciosul de altă dată.

— Da, continuă reb Zalman, bucuriile ovreiului sunt spirituale, chiar dacă puţin înceţoşate de tristeţe, pentru că, cum să poţi uita trecutul glorios şi decăderea poporului tău? După trei mii de ani el se mai gândeşte încă la a nouă zi de Ab, ziua funestă a distrugerii celor două temple. Aşa că ovreiul trăieşte mai mult în trecut şi-n viitor decât în prezent. El aşteaptă, aşteaptă cu încredere timpuri mai bune, aşteaptă venirea Mesiei. Şi cu venirea lui, micile noastre mizerii meschine vor dispare…

— Şi tot aşteptând venirea Mesiei, gemu Avrum îndurerat, eu aş vrea să-l revăd pe Isaac al meu!

— Cine ştie, îl consolă Rifca. Cu ajutorul lui Dumnezeu poate c-o să-l mai vedem.

— Ah, exclamă reb Zalman. Dac-ar putea veni în ţara lui, lângă bătrânii lui părinţi…

Sotir, înălţând capul, cu barbă-n vânt:

— Deh, voi uitaţi, amicii mei, că Isaac a dezertat din armata Majestăţii Sale Regelui României, că atâţi alţi Isaac şi Niculae. Dar Isaac al nostru nu-i un dezertor de rând: el e feciorul lui Avrum Perlmutter. Şi Avrum Perlmutter plăteşte azi păcatul ereditar cu pătimirile copiilor săi. Păcatul lui e că n-are-n vine un sânge mediocru. Ştiu foarte bine, nu-i nevoie să ai sânge nobil ca să dezertezi din armata regelui, chiar în felul lui Isaac, care-a zvârlit armă când nu mai avea de făcut decât o lună din trei ani de cazarmă.

— Revolta împotriva sorţii se răzbună, îl corectă reb Zalman cu calmul său obişnuit.

Înduioşat şi aproape cu seninătate, Avrum bolborosi:

— Cât a suferit Isaac, sărmanul de el, în ăşti trei ani, nimeni nu ştie…

— Cel ce-şi trăieşte viaţa în afara Domnului, suferă, zise reb Zalman oftând adânc.

— Povestea lui Isaac, îi luă Sotir apărarea, e, la drept vorbind, povestea oricărui om prea bogat în seva vieţii. Sunt două feluri de oameni. Omul-vierme, netulburat deloc în amorţeala lui milenară şi care-şi duce existenţa lui măruntă fără prea multă trudă. Durerile lui? Ce păţeşte şopârla? Dintr-un fleac îi cade coada, dintr-un fleac îi creşte la loc, şi totul costă doar câteva picături de sânge rece. Bucuriile? Mângâierile gâtlejului şi ale unor anume alte organe. Asta-i tot; iată omul, omul mulţumit de viaţa lui. A fost de-ajuns un bobârnac ca să fie pus în mişcare. Şi de-atunci, gângania mişcă, mişcă… Din fericire, continuă Sotir într-o tăcere absolută, spre gloria Vieţii, mai există şi un alt fel de om: cel care nu-i niciodată nicăieri mulţumit! Nu-i mai place să facă ce-a făcut prea multă vreme, nici să stea acolo unde-a stat prea multă vreme. Mai bine să dea-ndărăt decât să mucegăiască într-un loc. Mai bine să urle de durere decât să nu simtă nimic. Un asemenea om nu poate nici să râdă-ntr-una, nici să geamă-ntr-una, precum nu poate dăinui mult nici în bine, nici în rău. În toate se simte bine, o vreme, chiar şi-n puşcărie, dar în nimic la nesfârşit, nici chiar la libertate. E omul care a inventat roaba, dar nu s-a oprit la atât. E omul care dă brânci vieţii fără-ncetare şi-o împinge-n toate extremele, bune sau rele. Felul ăsta de om poate să pară foarte interesat, interesat ca un egoist, dar nu e, nu e pentru că, dacă-i iei totul, se simte şi mai bine! Taie-i o mână, o să lucreze cu picioarele.

Sotir sorbi din ceai şi continuă:

— În toate rasele sunt fel de fel de tipuri de oameni de-ăştia, dar una singură-i plină de crapă de ei: rasa ovreiască! Aşa se explică neputinţa ei de-a urma legea tuturor celorlalte rase, care-i aceea de-a ajunge la apogeu, apoi se opreşte şi o ia la vale. Şi dacă, o dată pe an, voi vă căiţi şi vă-nălţaţi în nori, tot restul anului neamul vostru-i cât se poate de realist. Şi asta-i ce-mi place mie la voi! Poporul evreu trăieşte pe pământ. Şi de asta fiecare ovrei face cât doi. Pe-un ovrei, de-l iubeşti sau de-l urăşti, e acelaşi lucru,

pentru că el e deasupra şi-a iubirii şi-a urii. Ovreiul e viaţa în mersul ei…

— Oh, ce frumos vorbeşti! Exclamă Avrum. Îmi place să te-ascult, la „zilele dumitale mari”.

— Judeci lucrurile sănătos, kir Sotir, îl aprobă reb Zalman. Doar atât: eu aş adăuga că mai e un al treilea fel de om, acela care, după căutări chinuitoare, a ajuns la certitudinea că-i la fel de mulţumit în nenorocire ca şi-n fericire.

— Felul ăsta de om se găseşte foarte rar la oricare dintre neamuri, observă Sotir.

— De acord cu dumneata.

— Ce fericită sunt că vă văd de acord, cu toate că semănaţi atât de puţin unul cu altul, exclamă Rifca, care nu pierduse un cuvânt din tot ce se vorbise.

Vru să continue, dar se încurcă şi tăcu, intimidată de-a fi îndrăznit să întrerupă cu trăncăneala ei de femeie, discuţia abstractă a bărbaţilor. Ea avea respectul instinctiv al femeii ovreice pentru toate discuţiile teoretice.

„Eu nu-s decât o biată femeie bătrână, gândea ea, neînsemnată în faţa acestor trei inteligenţe de seamă. De-ar continua… Văd că Avrum al meu arde de pofta de a vorbi. E singura lui distracţie!”

Şi, ca să-şi ascundă jena, o apostrofă pe Hanăle:

— Du-te şi te joacă cu copiii! Ce stai să ne sorbi din ochi?!

Hanăle, ruşinată, nemulţumită că a atras atenţia asupra sa, ieşi, după unele ezitări, retezate scurt de-o observaţie a lui Avrum.

— Tot suntem bine dispuşi, reb Zalman, cântă-ne ceva, se rugă Sotir.

— O să vă plictisească.

— Ba deloc, reb Zalman. Nu fi exclusiv, împarte-ţi darurile şi cu un „goi”. Isaac mi-a vorbit de multe ori despre vocea dumitale frumoasă.

— Să-l lăsăm mai întâi pe Avrum să ne povestească ceva. Îi place atât de mult să vorbească!

— La vârsta mea – şaizeci de ani trecuţi de mult – zise Avrum cu modestie, amintirile sunt singura plăcere care mi-a mai rămas. Dar poveştile mele, le ştiţi pe toate, şi de născocit nu mă mai pricep.

— Asta n-are nici o importanţă, zise reb Zalman.

— Povesteşte-ne din viaţa dumitale, zise Sotir imperativ.

Încântat, Avrum începu să vorbească:

— Păi da, e-adevărat. Dacă-s sărac astăzi, şi uitat, sunt bogat în amintiri, pentru că am lăsat în urma mea o viaţă agitată. Mă trag dintr-o familie de hahami. Dacă merg înapoi până la străbunicul meu, Perlmutterii n-au făcut altceva decât să taie ritual găini, gâşte şi vite mari. Şi, ca să rup cu tradiţia pe care tatăl meu voia, fireşte, să mă vadă ducând-o mai departe, într-o bună zi am şters-o din casa părintească de la Botoşani, când aveam zece ani, şi m-am dus la Bucureşti, unde m-am angajat ucenic la croitorie. Hainele frumoase mă atrăgeau grozav… „Prefer să mănânc gâşte, decât să le tai gâtul pentru alţii”, îmi ziceam pe-atunci.

Şi, într-adevăr, am dovedit că sunt dintre cei care merită să se hrănească cu gâşte: la douăzeci de ani eram croitor de mâna-ntâi. M-am însurat cu fata patronului, singură la părinţi – uite-o aici – Dumnezeu să-i dea sănătate (Rifca dădu din cap), şi am devenit coproprietar la Casa Zilbermann. Până aici, nimic de mirare: negustoria, industria, afacerile de bani sunt în mâna oamenilor cu inteligenţă mediocră. S-ar putea chiar crea un proverb potrivit: „Spune-mi tu câţi gologani ai şi-ţi spun eu câtă minte ai!” Pentru că, dac-ar fi să judeci valoarea oamenilor după priceperea lor de-a face avere, ai avea de ce să-ţi curmi zilele. Şi aşa, la douăzeci de ani, eu, Avrum Perlmutter, eram un om aproape bogat, iubit de nevastă şi stimat de lume. Nu-mi părea rău deloc că rupsesem lanţul tradiţiei: să fii haham însemna să trăieşti în mizerie. Şi pe vremea aia aveam cinci lucrători de strunit, un socru de îngrijit şi pe Rifca – tânăra mea nevastă – gata însărcinată,

când mie încă nu-mi dăduseră mustăţile. Cu toată „afacerea” mea, care mă ajuta să am de-a face cu toţi „bogătaşii”, rămăsesem un naiv, mărginit în îngustimea vieţii ovreieşti, neştiutor în ale lumii mari. Mă plictiseam.

Dar, nenorocirea ne pândeşte ca să ne rupă monotonia fericirii. Voiam să ştiu ce-i aia viaţa. Acuma mă atrăgea oraşul mare, cum pe vremuri mă atrăseseră hainele frumoase. Şi soarta, repede, mi-a dat ocazia. La recrutare, trasul la sorţi m-a aruncat la Galaţi, la regimentul 11 infanterie. Aşa, mare croitor cum eram, m-am trezit într-o bună dimineaţă tuns chilug ca un tâlhar. Am lăsat afacerea frumoasă, am lăsat nevasta însărcinată, am lăsat tot şi, cu parale frumuşele în buzunar, iată-mă la regiment cu recruţii. Bani aveam, dar nu spuneam, nu făceam pe grozavul, făceam pe prostul, după nişte sfaturi foarte cuminţi date de socru-meu. Şi-apoi, văzusem repede primejdia care-i păştea pe „fraieri”, mai ales pe ovrei. „Cu cât dai mai mult, cu-atât mai mult ţi se cere, şi dacă-ntr-o zi faci pe nebunu', nu există mizerii pe care să nu ţi le facă!”. Pentru acelaşi motiv mă feream să spun că sunt croitor.

Şi când m-au întrebat: „Perlmutter Avrum, ce făceai tu în civil?” „Să trăiţi, dom' plotoner, sunt tinichigiu!” am răspuns fără ezitare. Pentru că numai gândul să stau trei ani de zile la maşina de cusut, să-mi fac bătături, mă-nnebunea în aşa hal, că preferam orice numai croitor să fiu, nu. Nu ţinusem în viaţa mea o foaie de tablă în mână, dar cum ştiam c-o să trebuiască să lucrez pentru şefi, mi-am zis: „Dacă tot e vorba de angara, mai bine să mă sui pe acoperişuri. Mai schimb niţel…” E mai puţină supraveghere, vezi pe şefi de departe când se-apropie… Mai vezi fete drăguţe trecând… Ce vrei, eram tineri!

Îşi aruncă ochii la Rifca, zbârcită, dar radioasă de pe urma poftei de vorbă a lui bărbat-su.

— Şi pe urmă, continuă Avrum cu pasiune, îndrăzneala mea mi-a purtat noroc. Meşterul tinichigiu de care ţineam era un soldat ovrei, un tip grozav. El mi-a deschis ochii la

viaţă, la orizonturile ei, la bărbaţi şi la femei. Se-nţelege că nu mai avea nimic ovreiesc în el; carne de porc mânca, de băut bea de stingea, şi se ţinea şi de fete. De multe ori, ca să mai uit de mizeriile serviciului, mă luam după el. Şi, cât a ţinut armata, m-a iniţiat în viaţa uşoară şi fără griji a creştinilor, care-i şi-a ovreilor, pentru că, zău, altfel de viaţă nu-nţeleg! Cât despre servici, acceptam orice mi se-ntâmplă cu aceeaşi nepăsare, şi, încet-încet, timpul trecea, lucrând când la un şef, când la altul, cu un pluton întreg de soldaţi zugravi, dulgheri, zidari şi fel de fel de alţi meseriaşi care-şi slujesc patria construind case ofiţerilor, muncindu-le pământul, crescându-le copiii. Şi dacă ai norocul să nu cazi prea des peste-o brută, care să te bată pentru o nimica toată, poţi să te socoteşti fericit c-ai făcut serviciul militar în felul ăsta, pentru că ajungi la eliberare fără să fi pus mână pe-o puşcă, nici să fi îndurat asprimea vieţii de cazarmă.

„Şi atelierul tău, Avrume, şi casa ta?” îmi ziceam în timpul ăsta, în anii lungi de serviciu militar. Ehei, când, în fine, m-am întors, atelierul, casa nu mai erau pentru mine decât amintiri „dinainte de armată”. Nu mai voiam să mă despart de prietenul meu Jankăl, tinichigiul. Ne-am stabilit la Bucureşti, am înfiinţat împreună firma Blumenfeld et Perlmutter – tinichigii, pe urmă, împreună, am aranjat să ni se dea la licitaţie lucrarea monumentală a acoperişului Camerei Deputaţilor, pe-atunci în construcţie. Ca să-i facem praf pe concurenţi şi pe cei care ne preziceau falimentul în afacerea asta îndrăzneaţă, am plecat amândoi la Berlin, de unde ne-am întors într-o zi, beţi turtă, dar cu un vagon plin de maşini perfecţionate şi cu patru lucrători specialişti. Toată tinichigerimea Bucureştiului căsca ochii la isprăvile mele de croitor improvizat tinichigiu, şi când acoperişul a fost gata, toată lumea a recunoscut că-i o minune. Eram asaltaţi de comenzile cele mai ispititoare. Pe deasupra, asociatul meu devenise mare domn. Nu mai regretam deloc că lăsasem baltă croitoria, pentru că eram pe cale să fac avere cu asociatul meu, domnu' Jacques Blumenfeld care,

devenit „om de încredere”, făcea pe grozavul pe lângă „personaje marcante”. Nu mai lucra deloc, tot timpul şi-l petrecea în oraş, pe la cabarete, sub fel de fel de pretexte… N-avea nici o importanţă, pentru că eram la un pas de a face avere. Ne treceau pe la nas tot felul de afaceri grase şi n-aveam decât să-ntind mâna ca să le umflu. Dar, din nou, începuse să fie prea bine. Începuse să-mi miroasă, mă plictiseam, îmi lipsea ceva şi nu ştiam ce.

Mi-am adus atunci aminte că la Berlin îmi dăduseră să beau fel de fel de limonade gazoase cu gust de fructe şi colorate-n tot felul.

O afacere bună, mi-am zis. Te costă doi bani jumate, preţ pentru popor. Băuturi de-astea nu există în România. Am să le introduc eu. Am să devin un om tot atât de important ca domnu' Jacques Blumenfeld.

Şi am plecat fără ştirea asociatului meu, cu care mă certasem pentru un fleac. După o lună descindeam în Gara de Nord dintr-un vagon de clasa-ntâi, însoţit de un chimist neamţ, noul meu asociat, un neamţ adevărat, ăsta. Un vagon plin cu maşini ne urma şi a sosit în bună regulă. De data asta, numele meu era primul pe firmă: Perlmutter et Keller – fabrică de limonade gazoase şi sucuri de fructe.

Dar băgai de seamă, ceva mai târziu, ce-i drept, că-n limonadele noastre nu era nici strop de „suc”, nici fărâmă de fruct. „Afurisitul ăsta de şvab o să mă bage-n puşcărie cu chimia şi cu otrăvurile lui!” mi-am zis.

Şi nu m-am înşelat deloc. Afacerea noastră, după ce a avut un succes rapid, gata să ruineze dintr-o lovitură produsele similare, a eşuat lamentabil. Şvabul, cumpărat de fabricanţii greci şi români, a aranjat câteva intoxicări, destul de grave, a dispărut şi m-a lăsat să mă descurc singur cu justiţia. M-au arestat ca pe-un hoţ. Ruşine mare. Rifca s-a îmbolnăvit grav de disperare. Dar, totuşi, s-a dovedit că nu eram vinovat, m-au eliberat pe o cauţiune grasă şi-n cele din urmă, după o pledoarie faimoasă a unui avocat celebru, fost ministru, m-au achitat.

Se-nţelege de la sine că pierdusem orice poftă s-o iau de la-nceput cu „sucuri de fructe”, pe care, totuşi, eu le „introdusesem” în ţară. Am fost foarte mulţumit să mă pot descotorosi de maşini pe un preţ de nimic, vânzându-le concurenţei şi promiţându-mi că n-am să mă mai duc niciodată la Berlin după „maşini”. „Să le fie de cap cu invenţiile şi cu maşinile lor!”

Aveam în momentul acela treizeci şi şase de ani, eram tată a trei copii şi sărac ca-n ziua sosirii mele la Bucureşti. Socru-meu – Dumnezeu să-l ierte – murise de cinci ani. Nici urmă de atelier, ca şi cum n-ar fi existat niciodată. Dar nu m-am descurajat deloc. Numai Rifca să se facă sănătoasă. Cât despre mine, m-am apucat iar de cusut, consolând-o:

— Ştii tu, Rifca, îi ziceam, de povestea cu omu' care-ntr-o zi şi-a pus o firmă aşa ca s-o vadă toată lumea: „M-am lăsat de filosofie şi m-am apucat de farmacie”; şi pe urmă, după câţiva ani, a schimbat firmă şi cine trecea putea citi: „M-am lăsat de farmacie şi m-am întors la filosofie”! Ei bine, Rifcă, am făcut şi eu cam acelaşi lucru…

— Şi de-atunci încoace, adăugă Avrum cu un oftat uşor, necazurile nu s-au mai lăsat de pe capul nostru. Copiii, bucuria noastră, care ne consolau de toate eşecurile, unul după altul, se făcuseră mari şi au ajuns, tot unul după altul, pricina nenorocirilor noastre adevărate, care încet-încet ne-au dus la mizeria de azi, la mizeria cea mai neagră. Povestea cu copiii noştri o ştiţi. N-are rost să mai zgândărim răni nevindecate. Dar, ce importanţă are? Cât despre noi, am ajuns la capăt. N-au decât să facă ei mai bine, dar soarta lor e şi mai rea decât a noastră.

Cel puţin, am avut parte şi de zile bune. Pe urmă, s-a-ntors roata. E bine şi-aşa. Pentru că, ce suntem noi decât un firicel de ţărână măturat de vântul care trece?! Nenorocirea e că acuma, la bătrâneţe, copiii ne-au uitat. Ei şi?! E bine şi-aşa! Numai eu să n-am ce să-mi reproşez. Ca şi toţi ceilalţi, am făcut şi eu ce-am putut. Restul – ce-s eu, Dumnezeu? Mă zdrobeşte altul sau îi zdrobesc eu, îi sunt la

fel de recunoscător vieţii. Viaţa-i frumoasă şi-n mizerie, şi-n bucurie. Spune-le, Sotir, şi lui fiu-meu şi fiică-mii, că-mi îndur mizeria cu voie bună.

— Foarte bine, Avrum, meriţi toată admiraţia noastră, pentru că după toate mizeriile, nu eşti un învins, eşti un om mândru!

— Pentru Avrum, ca şi pentru orice bun ovrei, spuse reb Zalman, mizeriile pot fi îndurate, pentru că el îşi poate uşura sufletul preaslăvind pe Iehova.

Apoi reb Zalman începu să îngâne, cu vocea lui caldă de bariton, un pasaj liturgic de Anul Nou, sărbătoare mare, ce cade cu opt zile înainte de Yom Kippur:

— O Iehova! În ziua de Roş Haşana tu treci în cartea cea mare, şi în ziua de Yom Kippur hotărăşti irevocabil câţi oameni se vor zămisli şi câţi vor pieri în cursul anului. Tu îi arăţi pe cei ce trebuie să trăiască şi pe cei ce trebuie să moară, pe cei ce vor ajunge la capătul vieţii lor şi pe cei ce nu vor ajunge. Unul se va bucura de-o viaţă liniştită şi fericită şi va aduna onoruri şi bogăţii, celălalt va avea parte de zile chinuite şi de umilinţe şi mizerie. Dar pocăinţa, rugăciunea şi mila şterg şi cea mai crâncenă dintre pedepse. Pentru că nesfârşită-i bunătatea ta. Tu eşti încet la mânie şi iute la iertare. Nu ceri moartea păcătosului, dimpotrivă, vrei îndreptarea lui, vrei să trăiască.

Tu eşti cel ce-a făcut omul, aşa că-i ştii slăbiciunile şi patimile. E o făptură păcătoasă, ce din ţărână a fost zămislit şi-n ţărână se-ntoarce. Ca o umbră trece, ca fumul se spulberă, ca praful se-mprăştie şi ca visul dispare. Şi omul îşi jertfeşte sufletul ca să-ţi câştige pâinea… Dar tu, Doamne, tu eşti un Rege atotputernic şi etern.

Aici, reb Zalman se opri din cântatul melodios. Se ridică şi, întorcându-se cu faţa la perete, spuse cu glas scăzut rugăciunea de seară legănându-se în extaz, înainte şi îndărăt.

Puţin după aceea, Sotir se ridică brusc. Nu mai avea un minut de pierdut, şi plecă, sigur de el, după ce strânse cu

putere mâna tuturor.

— Întoarce-te curând, teafăr şi sănătos, îi urară bătrânii Perlmutter, însoţindu-l până la poartă…

Exact la miezul nopţii, după ce Orient-Express-ul se oprise în dreptul lui la chei, pachebotul Dacia îşi înghiţi pasagerii şi ridică ancora. Puţin după aceea, farul de la Tuzla îi trimetea ultimile-i sclipiri. Marea Neagră îl sorbea în tenebrele ei. Şi, prin aceste tenebre, pachebotul îşi tăia, cu uşurinţa celui ce-şi cunoaşte drumul, calea spre ţara seninului etern, spre Egipt via Constantinopol, prima escală.

I.

ISAAC PERLMUTTER.

I.

Cu mult înainte de 1906, papa Binder, un ovrei entuziast, trebui să-şi părăsească locul lui de baştină, Galaţiul, şi să se stabilească în Alexandria Egiptului. Vezi, doamne, că entuziaştii, ovrei sau neovrei, sunt totdeauna, pe pământul ăsta, oameni care-ţi stau în cale. Papa Binder le stătuse de două ori, de nouă ori, de zece ori: românilor (nu poporului, care nu-i antisemit, dar huliganilor), ovreilor, care nu-s în stare să-şi iubească pe cei mai buni dintre ai lor, şi, în fine, tuturor celor care detestă omul liber, sincer, bun, generos, dar şi violent cu cei ce-ncep ei cu violenţele.

Fără să fie habotnic, ovrei cu simplitate şi fără semeţie, Binder spunea lucrul ăsta sus şi tare. „Nu oricine poate fi un sfânt”, repeta el adesea. Era o atitudine care irita în aceeaşi măsură şi pe ovreii săraci şi pe cei bogaţi. Patriot român, a mers până la a se înrola voluntar şi a făcut, bucuros, trei ani de serviciu militar la infanterie. Asta n-a plăcut deloc românilor (românilor nerozi, bine-nţeles). Cât despre entuziasmul, generozitatea lui, Doamne-Dumnezeule, care-i lumea care să ştie să preţuiască aşa cum se cuvine asemenea marfă?

La Galaţi – unde papa Binder ţinea unul dintre acele localuri cărora moldovenii le zic, cu atâta farmec, dugheană

sau crâşmă – el trecea când drept „fraier”, când drept om periculos, după căpăţâna care-l judeca. Se-ntâmpla uneori că această căpăţâna să-şi arate nemulţumirea, pentru că-ndată ce papa Binder înceta de-a mai fi fraier, devenea fără greş periculos. Atunci, începeau să-i strige:

— Vrei să faci socialism la noi? Du-te-n Palestina, jidan împuţit!

Da, jidan împuţit: papa Binder îndrăznise să ceară achitarea unor datorii pe care anumiţi clienţi catadicseau să le uite. Aşa ceva nu era permis unui ovrei; devenea imediat „împuţit”. Şi, într-o clipă, i se spărgeau sticlele şi-l trimeteau în Palestina:

— Ce, jidane, vrei să faci tu socialism la noi?

Ăsta nu-i antisemitism, e huliganism. Şi-i trist… E trist pentru speţa omenească. Trist, mai ales pentru profesorii universitari care se pun în fruntea huliganilor, cum a fost cazul în România. Şi cu cât mai trist trebuie să fi fost pentru ovreii granguri, care dădeau fonduri profesorilor-politicieni, cum se mai întâmplă încă şi acuma în România.

Dar despre asta, în altă parte.

Atâta vreme cât violenţele erau numai de limbaj, papa Binder a stat liniştit. Se ştie că ovreiul are pielea bine argăsită – asta din nefericire pentru progresul omenesc şi din fericire pentru canalii. Chiar şi prăpădul periodic printre sticlele de pe tejghea, îl suportă liniştit.

— Dacă-s jidan, le zicea el, daţi-i drumu'! În satu' fără câini se plimbă omu' făr' de ciomag!

Dar într-o bună zi, insultele şi spartul sticlelor fură isprava inadmisibilă a unuia dintre acei „subcomisari” de poliţie cu leafă de foamete şi familie numeroasă, unul dintr-acei pleşcari exasperanţi (vânând totdeauna vreun proces-verbal de contravenţie) care poartă chipiul pe-o ureche, zdrăngănind sabia de trotuar, beau pe datorie în toate cârciumile şi – la ora prânzului – umflă de pe tarabele din piaţă tot felul de alimente pe jumătate trecute: o ştiucă, câteva roşii, o mână de corcoduşe…

Papa Binder – scurt şi-ndesat, voinic, fusese dorobanţ, lăudat pentru rezistenţa lui – îl apucă pe subcomisarul delincvent de umeri şi-l izbi de ulmul din faţa cârciumii.

— Na, asta-i din partea jidanului! Acuma du-te şi mă reclamă!

Poliţistul, fireşte, s-a dus. Şi a căpătat câştig de cauză: Binder a plătit gras şi a făcut cunoştinţă şi cu închisoarea.

Mă rog. Asta-i justiţia din „ţara lui Hübsch”, cum se zicea pe-atunci. Ovreiul ştie să-nţeleagă orice, să rabde multe chiar dacă nu iartă toate. Papa Binder şi-a văzut mai departe de treburi.

Dar ceva mai târziu, cu prilejul unei campanii electorale, un fecior de bani gata, care făcea oficiul de huligan, l-a lovit cu un „box american” şi i-a rupt nasul. Binder a rămas infirm. Vinovatul a plătit douăzeci şi cinci de franci amendă.

— Nasul unui ovrei care şi-a făcut toată datoria faţă de patrie nu merită la Galaţi mai mult de douăzeci şi cinci de franci? Se întrebă Binder atunci.

Şi cum n-avea decât patruzeci şi trei de ani:

— Ştii ceva, Lea? Făcu el într-o zi către nevastă-sa. O să plecăm în Egipt… Pentru totdeauna. Acolo, la adăpostul unor legi mai drepte, o să-mi fac eu România care-mi place…

Şi şi-a făcut-o, mulţumită dârzeniei sufletelor blânde care ştiu să nu confunde o patrie nevinovată cu stăpânitorii ei laşi.

Şi aşa, călătorul care se interesează de chestiile româneşti a putut să vadă, pe strada Khandak, la Alexandria, înainte de războiul cel mare, o firmă: La Dorobanţul Român, cafenea-restaurant. Găseai acolo băuturile cele mai specific naţionale şi cele mai multe dintre mâncărurile româneşti şi ovreieşti-româneşti, printre care tronau fleicile, faimoşii mititei, ştiucă umplută ovreieşte şi nelipsiţii ardei iuţi. Grătarul lui papa Binder nu era cu nimic mai prejos de cele mai grozave din România, şi asta era cea mai îndreptăţită mândrie a românilor. Cu toate că se găseau greu, puteai să

capeţi acolo delicioasa ţuică şi generosul vin de Odobeşti, nu pe bani de aur, ci pur şi simplu dacă patronului îi plăcea mutra clientului, pentru că oricât aur i-ai fi dat, tot în pierdere vindea.

Ziare româneşti – scump plătite, şi pe care papa Binder le păzea că ochii din cap – precum şi portretele familiei regale şi princiare, completau interiorul crâşmei moldoveneşti. În zilele de sărbătoare naţională, vedeai fluturând afară drapelul tricolor1.

Dar, o cârciumă românească, câte parale face ea fără tipicul şi voiosul lăutar ţigan? Binder se gândise destul de serios la asta în timpul pregătirilor, când, în ziua deschiderii, care nu-i fu mirarea auzind în stradă o melodie binecunoscută şi versurile cam slobode cântate de un glas tot ce se poate mai ţigănesc-românesc:

Unde-ai plecat, măi Gheorghiţă?

La Craiova să mă-nsor C-aici fetele nu mă vor!

Zic că le-am rămas dator C-o sută de gălbiori Ş-o mie de sărutări!

— Ăsta-i unu' de-ai noştri! Strigă papa Binder, alergând afară, cu ochii umezi. Dar cine-o fi?

Cine putea să fie dacă nu faimosul Motrogan, ţigan de la Ploieşti, neîntrecut şi în repertoriu şi în capacitatea de improvizaţie, celebru-n tot Egiptul din ziua-n care, uimită de măiestria lui, principesa de Chimay – faimoasă şi ea prin dragostea ei pentru ţiganul Rigo – îşi scosese din augustul deget o verighetă ce-i purta gravat numele şi o pusese ea cu mână ei, în inelarul lui Motrogan. Sărmanul cântăreţ, fu cât p-aci să leşine; i se spălase astfel tot dispreţul cu care fusese acoperit în ţara sa natală. Pentru că lăutarul ţigan, ca şi ovreiul, deşi e căutat şi iubit, nu-i mai puţin batjocura brutelor naţionale care-l maltratează şi merg cu jignirile până la bătaie, cum fusese cazul şi cu Motrogan, căruia într-o zi un beţiv i-a tăiat o ureche. Şi această latură dramatică, dar şi valoarea lui de lăutar, apărut la momentul potrivit, au trezit la Binder o caldă simpatie pentru el.

Cârciumarul i-a sărit de gât şi l-a sărutat, apoi l-a pus la masă şi l-a ospătat cu cele mai bune mâncăruri, şi l-a declarat pensionarul lui pe viaţă şi pe gratis.

De ziua deschiderii a fost o adevărată orgie. Papa Binder, de obicei foarte cumpătat, a băut zdravăn şi s-a îmbătat criţă. Arcuşul şi glasul lui Motrogan au făcut minuni. O clientelă aleasă pe sprânceană – români, ovrei, greci, cinstiţi şi muncitori – aruncau cu lirele sterline fără să se uite. Şi pentru ca totul să fie după tradiţie, Binder pofti la masă şi nişte dezrădăcinaţi cu apetituri, care n-aveau cu ce plăti dar ştiau preţui.

— Asta-i România care-mi place! Strigă cârciumarul, în culmea fericirii. Acuma, păstraţi-vă banii! Până-n zori, când Motrogan o să ne cânte Ciocârlia, eu fac cinste cu tot ce aţi putea bea şi mânca!

Era miezul nopţii. În zori, lăutarul de-abia mai putea ridica mână, dar Ciocârlia o cântă, totuşi. Comesenii plecară împleticindu-se. Şi-atunci, rămaşi singuri, cu obloanele trase, ovreiul şi ţiganul îşi povestiră pe rând viaţa lor, îşi arătară cu degetul, unul nasul turtit, celălalt urechea tăiată, plânseră îndelung şi-apoi o luară de la-nceput cu nectarul românesc, invectivându-se şi maimuţărindu-i pe huliganii din patria îndepărtată:

— Măi jidane…!

— Măi ţigane…!

— La Palestina, cu cornul tău!

— Cârr, cârr, cioroiule…!

II.

În acest mediu romantic şi boem, descinse într-o bună zi fragedul şi sentimentalul Isaac, ultima speranţă a bătrânilor lui părinţi, Avrum şi Rifca Perlmutter din Constanţa, dezertor discret din armata română după doi ani şi unsprezece luni de serviciu militar.

De dezertori, români sau alte neamuri, Egiptul era plin. Dar, s-arunci puşca din mână şi să pleci în lume când nu mai ai de făcut decât o lună de militărie, asta nu, nimeni nu

poate să-nţeleagă, nici chiar cei mai aprigi adversari ai militarismului. Şi mai puţin încă papa Binder care, primindu-l ca un tată şi cu toată căldura afecţiunii sale, nu se putea reţine de a-i spune, de multe ori:

— Păi, bine, măi Isaac, copil fără minte! Cum de-ai putut face o asemenea prostie?! Spune-mi, ce s-a-ntâmplat?

Isaac răspundea, invariabil:

— Nu s-a-ntâmplat nimic. Dă-o dracului de poveste.

— Şi cu toate astea… Numai o lună… Haide, Isaac: dacă te-ai întoarce de bună voie, nu te-ar pedepsi; ai sta până la eliberare şi-ai fi iarăşi om…

— Om n-am să mai fiu niciodată!

Mărunţel, slăbuţ, cam blond, cu un aer timid, cu vorba împleticită, Isaac stătea totdeauna în picioare, totdeauna cu cotul rezemat de tejghea, sorbea rar din rachiul lui de patruzeci de grade, mestecând boabe de năut prăjit, care în Levant se oferă gratuit odată cu orice consumaţie. Bea şi se uita în pământ, fără nici o expresie pe chipul lui de copil, pe jumătate taciturn, pe jumătate visător, aproape nepăsător la cele ce se petreceau în jurul lui. Era, cu toate astea, politicos şi serviabil cu oricine-i vorbea şi evita de a-l întreba de „chestia” lui, pe care voia „s-o lase dracului”. Dar oamenii discreţi erau tare puţini, pentru că-s tare puţini oameni cu bun simţ. Majoritatea dintre obişnuiţii lui Binder observaseră jena lui şi chiar prinseseră gust să-l chinuie cu întrebările lor supărătoare. Atunci Isaac pleca imediat fără să scoată o vorbă.

La început, bănuind că durerea din sufletul dezertorului e încă prea vie, Binder şi intimii lui încetară cu totul de a-l întreba şi-i certau pe cei ce dovedeau lipsă de tact faţă de melancolicul Isaac.

Dar se scurseră luni întregi. Potolirea în care nădăjduiseră nu se producea. Liniştit, da, Isaac era liniştit cum nu se mai poate, dar ce linişte chinuită! Ai fi preferat să-l vezi urlând.

Nimic pe faţa lui căreia să-i poţi spune tristeţe; dar nici bucurie. Nici zâmbet, nici amărăciune: o dispoziţie

monotonă. Şi cu toate astea, fiecare se întreba: „Ce-o fi având, băiatul ăsta? Să fie dragoste? Asta trece, oricum… Dor de ţară? Haida-de!”

Câteodată Isaac prindea şoapte de-astea, dar trecea liniştit mai departe, cu privirea lui cenuşie, limpede, care nu trăda nimic.

Foarte bun pălărier, îmbrăcat corect dar fără cochetărie, în tot anul care a urmat sosirii lui la Alexandria, Isaac a fost de o punctualitate exemplară. În zilele de lucru nu-l vedeai decât seară după zece; duminicile, dimpotrivă, aproape toată ziua era la Binder, dacă nu-l plictisea careva. Era amabil, simpatic de la primul contact, fără să facă nici cel mai mic efort pentru asta.

Binevoitorii cu intenţii matrimoniale spuneau despre el:

— Păcat că n-are un temperament ceva mai expansiv; ar fi o partidă grozavă, câştigă frumuşel!

Motrogan i-o spunea de-a dreptul:

— Ia zi-i, măi Isaac! Tare-aş vrea eu să ştiu care-i ovreicuţa aia pe care-o mănânci tu cu ochii pân' la zece seara!

Şi luându-şi vioara:

— Dinspre partea mea, eu îs gata de nuntă. Ascultă-ncoa':

Hat a id a babală, Hat a bab' a idală…

Le trebuia multă bunăvoinţă ovreilor să înţeleagă ceva din idişul lui, dar râdeau totuşi din toată inima. Isaac, care ţinea la Motrogan, nu râdea. Băgaseră chiar de seamă că aluziile lăutarului îl întunecau uneori, cu tot aerul lui amabil. Negă cu naivitate asemenea presupuneri şi pleca imediat.

Motrogan, după ce pleca Isaac, dădea din cap:

— Asta-i boală lui! E amorezat, bietul băiat.

Binder şi nevastă-sa îl adorau pe Isaac ca pe copilul lor şi-l înconjurau cu o necurmată atenţie. Câteva săptămâni în şir, cârciumarul împinse devotamentul până acolo încât făcu pe detectivul pe urmele solitarului, să vadă de nu cumva-i amorul cauza melancoliei lui. Timp pierdut! În fiecare seară, imperturbabil, Isaac făcea ocolul pieţei Mehmet Ali, hoinărea pe vreo două străzi laterale, mereu aceleaşi, şi se

ducea acasă. Şi Binder ajungea exact acolo de unde plecase. Viaţa intimă a lui Isaac rămânea de nepătruns. Binder renunţă la investigaţii. Fu chiar obligat, de două cauze cu totul diferite, dintre care una era cancerul care-o topea pe nevastă-sa, şi care-l făcea să-şi treacă nopţile la căpătâiul bolnavei.

Cealaltă cauză, mai fericită, era prosperitatea negoţului lui, care la vremea aceea atinsese apogeul înfloririi. De la opt dimineaţa, când deschidea, şi până la miezul nopţii, când închidea, prăvălia şi cele două camere anexe nu se goleau o clipă, nici măcar să-i dea răgaz să fumeze o ţigară. Binder şi cei patru băieţi care îl ajutau se zbuciumau ca nişte disperaţi, într-o lume ca la bâlci.

Nu mai ştiai cine plătise consumaţia şi cine nu, cui cereai de două ori plata şi cine se căra fără să plătească deloc.

Vioara şi glasul profund al lui Motrogan erau colac peste pupăză la atâta tărăboi. La miezul nopţii, Binder era afon.

Nu se mai cerea vin românesc, se cerea vin. Cât despre fripturi, era un grătar imens, care umplea toată strada Khandak de-un fum apetisant necunoscut aiurea. Se comandau fleici la orice oră din zi, ca la bâlci.

Era ceva atât de nou, de original, cârciumă asta La Dorobanţul Român, încât faima sa se răspândi în toată Alexandria.

— La Binder se mănâncă fripturi la grătar pe funduri de lemn! Vinul – şi ce vin românesc!

— Se bea din ulcioare de pământ! Şi-i bun, o grozăvie! Păcat că nu găseşti niciodată mese libere.

Uneori, valul de du-te-vino paraliza serviciul sau trântea chelnerii jos. În gloata asta omenească cei mai îndrăzneţi nu erau clienţii, era pleava binecunoscută de vânzători de lozuri, de lustragii, de vânzători de ziare, de vânzători ambulanţi cu tot felul de articole, în majoritate arabi, bătrâni cu priviri de pişicher sau puştani obraznici şi, de când Egiptul se europenizase, deprinşi cu lovituri de picior în fund. Strigătele lor dominau totdeauna harababura:

— Lotria franţaui, rumi, Héluan!

— Tachydromos! Ephyméris! Les Nouvelles Égyptiennes!

— Lustr, hauaga, lustr! Te pisau lustragii, împingându-şi lădiţa.

În timpul acestei perioade de vâltoare a afacerilor, care a durat în cele trei luni de iarnă, Isaac n-a apărut decât rareori la început, apoi deloc. Când, după ce lucrurile şi-au reluat mersul normal şi Binder şi-a revenit din ameţeală, a constatat cu spaimă dispariţia dezertorului. Şi, într-adevăr, viaţa lui Isaac prea fusese regulată, prea monotonă, pentru ca această schimbare bruscă să nu neliniştească.

Binder alergă la atelierul unde lucra Isaac şi unde, din afecţiune, îi dădeau şi masa, în mod excepţional. Pălărierul îi spuse că nefericitul plecase de două săptămâni, fără nici un motiv şi cu toate că-i făcuse propuneri cât se poate de avantajoase. Cârciumarul îl căută acasă: nu mai locuia acolo.

Consternat, papa Binder căută în poşta voluminoasă pe care toţi prăpădiţii, al căror sprijin el era, puneau să li se trimită pe adresa lui, şi în care la început Isaac găsea în fiecare săptămână o scrisoare de la părinţii săi. Nu era nimic pentru protejatul lui, ceea ce i se păru ciudat.

— L-am văzut pe Jusuf umblând prin teancul de scrisori, îi strigă atunci Motrogan.

— Jusuf? Ai dreptate. Mi-aduc aminte că şi eu l-am văzut, zise Binder. El trebuie să ştie de ascunzătoarea lui Isaac.

În mulţimea jegoasă de negustori de bilete de loterie care mişună în Alexandria, ca şi în tot Egiptul de altfel, Jusuf, bătrânul ovrei spaniol, era figura cea mai originală.

În primul rând era poliglot şi singurul printre coreligionarii săi „sefarzi” care să ştie idişul, pe care-l vorbeau cea mai mare parte dintre ovreii „askenazi”.

Vioi ca o veveriţă, murdar ca toţi arabii săraci, şiret şi inteligent cum numai ovreii pot fi în acelaşi timp. Bun şi omenos când se ivea prilejul, ca toţi cei care suferă din belşug, Jusuf oferea, împreună cu teancurile lui de lozuri, o

înfăţişare şi nişte maniere dintre cele mai stranii: spân, chior de ochiul drept, slab de nu reuşeai să-i bănuieşti trupul pe sub caftanul larg şi aproape respingător, devenea, cu toate astea, simpatic îndată ce deschidea gura să-ţi recomande, în opt limbi, biletele lui de loterie care, zicea el, erau „toate câştigătoare”.

Deşi în Egipt toată lumea joacă la aceste loterii nenumărate şi păguboase care costă un piastru şi se trag săptămânal, fiecare începe prin a-l trimite pe negustor la plimbare, câteodată destul de brutal. E ştiut că nu se câştigă niciodată, sau aproape, mai ales lozul cel mare de o sută de lire sterline, la care visează toţi.

Niciodată însă n-am văzut pe cineva să fie grosolan cu Jusuf şi doar rareori să-i refuze piastrul pentru loz, totdeauna unul singur, pe care-l oferă. Cu oarecare graţie, în ciuda urâţeniei lui, Jusuf murmură amabil:

— Încercaţi cu ăsta… Nu vreţi? Bine, să punem copilul ăsta să tragă un alt loz…

Sau:

— Staţi puţin. Mi se pare că mi-a mai rămas un ultim loz de la „Egipteană”. Dacă n-a vrut nimeni să-l ia, cu siguranţă că-i câştigător!

Şi Jusuf scotocea prin buzunarul lui enorm şi avea grijă să nu scoată două bilete, dar dacă se-ntâmplă:

— Ah! Exclamă el bucuros, aveam două! Nu alegeţi! Vă rog! Luaţi-le pe-amândouă!

Şi dacă clientul lua numai unul, i-l lăsa pe celălalt pe masă şi pleca:

— Maleş! (Nu face nimic!) Vi-l las pe riscul meu… Mi-l plătiţi mâine.

A doua zi, bineînţeles, era ocărât şi, uneori, i se refuza preţul biletului lăsat cu sila. Dar Jusuf, care ştia cât de mare-i prostia omenească, răspundea prompt:

— Oh, un om ca dumneata nu poate să se uite la un piastru! Şi-afară de asta, ce câştig eu la el? Douăj' de parale?!

Omul plătea. Jusuf pleca, solemn, drept ca o lumânare. Nu-i plăcea să repete trucurile în faţa clienţilor pe care îi „lucrase” o dată.

Dar trebuie să i se recunoască: dintre toţi negustorii, Jusuf dăduse cele mai multe lozuri câştigătoare.

De altminteri o şi spunea, când îşi plasa marfa:

— Anul ăsta de patru ori a trecut lozul cel mare prin mâna mea! Uite, Binder poate să spună, pentru că pe doi dintre fericiţii câştigători îi cunoaşte, sunt clienţii lui. Nu-i aşa, Hermann?

Hermann se-ntorcea cu spatele şi râdea:

— Afurisitul ăsta de „Azoi”!

Ovreii îi spuneau lui Jusuf de foarte multe ori „Azoi”, din pricină că el folosea foarte des acest cuvânt idiş.

Negustorul era singurul om care fusese văzut în ultima vreme împreună cu Isaac. Şi Binder îl aştepta nerăbdător ca să-l descoasă, când, iată-l apărând. Dar Jusuf pricepu imediat situaţia; strigă de departe:

— N-ai lume, astăzi. Am şters-o!

Binder, dintr-o săritură, îl prinse de braţ:

— Stai puţin, Jusuf. Ştii ceva?

— Să ştiu ceva? Ce să ştiu?

— A dispărut Isaac!

— Azoi?

— Azoi, bătrâne, şi-s sigur că tu ştii ce-i cu el…

— Cum poţi tu să fii sigur?

— Pentru că te-am văzut umblând după scrisorile lui.

— Umblând, umblând… Ascultă, Binder, mergi cam departe. Am căutat şi eu o dată, să văd dacă n-am vreo scrisoare…

— Tu? Scrisoare? De la cine?

— De la cine… de la cine… Poate că am şi eu pe cineva care să-mi scrie… De ce să n-am?

— Şi pe urmă, tu eşti singurul care-ai fost văzut împreună cu Isaac…

— Azoi? Nu ştiam. Da' ce ţi-s eu de vină dacă-s om cinstit?

Binder se enervă, îi puse mâna-n gât, înjurându-l:

— Ascultă, Peh Zadic! Ai de gând să-mi spui unde se-ascunde Isaac?

— De ce-mi spui acuma Peh Zadic, protestă Jusuf. Ce, am spus eu că nu eşti tu om cinstit? De unde vrei să ţi-l scot pe Isaac? Ce, Isaac e-un bilet de loterie, să ţi-l scot din buzunar? Poate c-o fi plecat în România…

Binder făcu un pas îndărăt, reflectând:

— Cum?! Să plece fără să-şi ia rămas bun? Sau, nu cumva tu l-ai sfătuit s-o şteargă aşa, englezeşte?

— Eu? Eu nu dau sfaturi… Eu las omu' să facă ce vrea…

— Afară de-i cazul că-i vorba de-un bilet de loterie.

— Asta-i altă chestie, asta-i negustorie. Şi tu ai scris acolo deasupra: La Dorobanţul Român, şi n-ai în prăvălie nici un fel de dorobanţ, nici român, nici turc!

— Dorobanţ sunt eu!

— Azoi? Nu, nu! Tu eşti un id, Binder, un ovrei, tu nu eşti dorobanţ.

III.

Timp de mai multe luni de zile, Isaac nu apăru deloc. Papa Binder se neliniştea şi se-ngrijora cu-atât mai mult cu cât toate cercetările rămâneau fără nici un rezultat. Chiar şi zgomotoasele investigaţii ale lui Schimke, interpretul, despre care va fi vorba mai departe, fratele mai mare al lui Isaac, n-au dus la nimic, şi asta, cu toate ameninţările tâlmaciului, boxer temut în toată Alexandria. Cu toate astea, Binder avea ferma convingere că Azoi, negustorul de lozuri, ştia ce se-alesese cu Isaac. Dar nu era chip să scoţi ceva de la el. Oricum l-ai fi luat, totdeauna cădea în picioare ca pisica.

Hotărât lucru, afacerea începea să devină serioasă. Şi Binder stătea şi cugeta:

— Ar trebui, totuşi, să cerem deschiderea unei anchete de către poliţie. Poţi să ştii? Câţi oameni n-au dispărut misterios până acuma? O răzbunare, mai ştiu eu ce…

Cu toate astea, papa Binder ezita. N-a anunţat autorităţile şi nici alor săi nu le-a vorbit. Ca mulţi ovrei care au avut de-a face cu „justiţia oficială”, ascundea o repulsie instinctivă faţă de tot ce, mai de-aproape sau mai de departe, venea în contact cu poliţia.

Ca să o liniştească pe nevastă-sa, pe Motrogan şi pe ai lui, spunea cu glas tare:

— Eh, nu-i nimic! Isaac e-un om atât de liniştit! Cine să fie-n stare să-i facă o figură? Pesemne că-şi bea rachiul pe undeva – Dumnezeu ştie pe unde. O să aflăm noi de ce s-o fi ascuns.

Cât despre Azoi, care ca de obicei se afla-n treabă cu lozurile lui, el persevera în a spune tuturor că habar n-avea de locul unde se află nefericitul dezertor…

Or, nu numai că şmecherul de Jusuf ştia care-i nouă locuinţă a lui Isaac, pentru că acum în mansarda lui stătea, dar era singurul care mai ştia şi ce se întâmplase cu blândul beţivan. Şi Jusuf, mut ca un mormânt pe chestia asta, savura în sine secretul, cu-atât mai mult cu cât era singur stăpân pe el.

Asta pentru că negustorul ambulant, în ciuda faptului că în Levant viaţa celor umili se desfăşoară în văzul tuturor vecinilor, ştiuse de minune să-şi apere credinţa sa strămoşească de iudeu scrupulos împotriva curiozităţii distructive a mediului ambiant păgân. Jusuf ferea credinţa sa cu rădăcini adânci în Iehova, în Dumnezeul lui Israel şi-ai străbunilor lui, de profanarea indiferenţilor. Sub zdrenţele lui caraghioase şi sub vorbele lui de duh el acoperea ermetic o inimă arzând de-o nestinsă speranţă într-o omenire mai bună şi în mântuirea lumii de către Mesia…

Şi, Jusuf aplica învăţăturile legii iudaice, din care nu cunoştea decât elementele indispensabile. Cu toate că nu ştia limba ebraică şi nenumăratele subtilităţi cuprinse în ingenioasele şi nesfârşitele comentarii, el era, încă din copilăria lui de mizerie, un credincios umil şi sincer, supunându-se cu simplitate autorităţii legii, hahamul fiind,

în ochii lui, interpretul cel mai ascultat şi cel mai venerat. De altfel, ăsta era cazul cu toţi sefarzii, pentru că numai orientalii mai ştiu să recunoască cu plăcere autoritatea oamenilor sfinţi. Dar Jusuf venera, mai mult chiar decât pe haham, pe-un anume reb Iacob, cabalist de mare valoare, trăind undeva deoparte în ascetism sau sărăcie lucie – cine-ar fi putut spune?

— În orice caz, neştiut de profani şi părăsit de credincioşi. Jusuf însă, dacă era ignorant în ale cărţilor, ştia totul în ale vieţii. Purta atârnată de gât o amuletă – o bucăţică de pergament cu inscripţie ebraică – a cabalistului mult-venerat, care – era ferm convins – îl proteja împotriva spiritelor răufăcătoare şi-l ferea de toate suferinţele.

Iată de ce umilul Jusuf nu se mulţumea să-şi câştige numai pâinea zilnică; aspira la mai mult: cu ajutorul lui Dumnezeu, natural, să mântuiască suflete nepătrunse de credinţă şi sortite astfel suferinţei şi ispăşirii, dacă nu chiar crâncenei damnaţiuni. Cu un devotament neobosit, Jusuf se consacra apostolatului… Şi, într-adevăr, de multe ori izbutise să readucă la credinţa străbună oiţe rătăcite în smârcurile vieţii musulmane. De obicei, era câte un tânăr sefard, cules ca o zdreanţă părăsită la vreun colţ de stradă, păcătos mai mult din neştiinţă decât din răutate. După ce-i punea pe drumul cel bun, Jusuf îl ducea triumfător la reb Iacob, să implore binecuvântarea sfântului asupra neofitului. Suprema lui bucurie era în a readuce astfel epave omeneşti pe calea adevărului. Dar, despre asta nu vorbea niciodată. Aşa că, în general, nu se ştia nimic, ceea ce i se părea cât se poate de natural.

Pentru că, dacă se devota, era spre a slăvi „Numele Lui”, iar nu spre a-şi atrage vreo deşartă preţuire personală.

Fireşte că fusese unul dintre cei dintâi care să bage de seamă sumbra durere ce părea să-l obsedeze pe Isaac. Cu toate astea, nu-l întreba niciodată nimic. Izbit de chipul lui, care era departe de trivialitate, şi de nobilă lui indiferenţă pentru tot ce era exterior, şiretul Azoi pusese ochii pe

tăcutul Isaac şi îl observa fără să bage careva de seamă. Nici melancolicul dezertor nu-şi dădea seama. Dar îi plăcea Jusuf, pentru că nu-i punea niciodată întrebări insidioase. Schimba bucuros câte o vorbă bună cu negustorul de bilete de loterie de care te-mpiedicai la tot pasul. Veşnic pe drumuri cu teancul lui de lozuri, apărea la vreun colţ de stradă sau în vreo tavernă cu zâmbetul pe buze, cu o vorbă îmbietoare, şi-apoi dispărea.

Şi cum nimic nu-i scăpa ochiului vigilent al lui Jusuf, nici o mirare că el pătrunse repede în sufletul umil al lui Isaac. Fără-ndoială că acum ştia: Isaac nu era la fel cu ceilalţi „askenazi", vanitoşi şi aroganţi, imaginându-şi, toţi, că-s nişte hahami.

Într-o seară, Isaac se întorcea acasă mai târziu decât de obicei pentru că întârziase la cârciumă lui Binder. Umbla pe străzi la întâmplare, năuc, cu privirea rătăcită. Jusuf, cum i se mai întâmplase, aluneca discret pe urmele lui. Cu aerul că-i preocupat de plasarea lozurilor sale, chiar dacă ora era foarte înaintată, îl supraveghea pe beţiv, de departe, cu ochiul său unic şi vigilent. Isaac se lăsase în voia tristeţii sale mute, rătăcea cu pas şovăitor, cu faţa suptă, printr-un labirint de străduţe arabe aglomerate în dosul pieţei Mehmet Ali. Poate că tăcutul pălărier se rătăcise, pentru că, brusc cuprins de nelinişte, începu să se împleticească, spre marea distracţie a arabilor, care se şi pregăteau să facă cerc în jurul lui, să se bucure de-un spectacol pe cât de neprevăzut, pe-atât de gratuit. Interveni atunci Jusuf şi, cu toţi ghionţii derbedeilor gură-cască, îl luă cu hotărâre pe Isaac de braţ, şoptindu-i blând:

— Frate, vrei să vii cu mine? Merg tocmai pe drumul tău.

Celălalt dădu din cap, docil. Şi plecară amândoi împreună. În faţa locuinţei pălărierului, Jusuf vru să se eclipseze, dar celălalt îl reţinu.

— Nu mă lăsa, Jusuf, îl imploră cu voce slabă Isaac, prea sunt chinuit. Nu vreau să mă urc sus…

— Bine. Vrei să vii la mine?

— Da, unde vrei tu, mi-e tot una…

Jusuf ţinea, pe strada Attarine, la marginea cartierului arab, o cameră mare, în pod, cam puturoasă şi sărăcăcioasă, şi-n care duşumeaua îi servea şi drept masă şi drept scaun. Zdrenţe, pături vechi îngrămădite într-un colţ pe nişte rogojini roase ţineau loc de paturi. Şi pe o grămadă de zdrenţe pestriţe de astea, potrivite-n grabă de neostenitul Jusuf, dezertorul, fără să scoată o vorbă, căzu Într-un somn binefăcător, greu ca plumbul.

În zori, Isaac se deşteptă complet trezit din beţie, lucru ce se-ntâmplă deseori celor ce beau. Într-o clipă de luciditate perfectă, îşi dădu seama de tot tragicul situaţiei sale, căreia nu-i vedea ieşire.

„Tare jos am căzut! Niciodată n-am să mă mai pot ridica! Viaţă prăpădită… Dac-aş putea să iau viaţa de la cap, o viaţă curată, fără ea… Dar n-am să pot, prea-s slab… Am început cu băutul la regiment, de plictiseală, şi acuma a devenit obsesie… Dacă ea nu se hotărăşte, degeaba-ncerc să mă opresc… Mai bine mor…”

Privirea lui rătăci prin mansarda învăluită încă într-o lumină cenuşie. Jusuf, în picioare, cu faţa la răsărit, parc-ar fi vrut să atragă soarele gata să răsară dintr-o clipă-n alta, sta nemişcat într-o atitudine umilă şi gravă. Nu băgase încă de seamă că musafirul lui nu mai dormea, aşa că murmura foarte încet, ca să nu-l trezească, cu monotonia fornăită a limbii arabe. Isaac îl asculta, dar nu reuşea să înţeleagă ce mormăia. Nu mai recunoştea cuvintele rituale învăţate pe vremuri, de la vârsta de şase ani, la reb Zalman. Soarele inunda acum odaia, şi negustorul continua.

— Ce reciţi tu, Jusuf, de-atâta vreme? Ajunge cu-atâta rugăciune!

Jusuf, mirat, se-ntoarse scurt şi veni repede să se aşeze lângă Isaac.

— Te-ai şi sculat?! Cum ai dormit? Mă rog. Mă rog. Nu-i aşa că ţi-e inima mai uşurată? Toată noaptea am spus

psalmi pentru mântuirea sufletului tău. Şi-acum, şalom! Pace sufletului tău, băiatul meu mare şi drag.

— E-adevărat, Jusuf, că te-ai rugat pentru mine? Ce, sunt bolnav?

— Nu, dar eşti deznădăjduit, pentru că n-ai credinţă – şi-i şi asta o boală.

— Crezi tu aşa, Jusuf?

— Sunt sigur!

— Şi crezi tu că rugăciunile mă pot salva?

— Rugăciunea şi supunerea la legile Thorei şi la spusele hahamului ne-aduc viaţă veşnică.

— Vreau şi eu viaţă veşnică, Jusuf, dar nu mai am chef de supunere. Nu mai sunt la cazarmă. Şi tu, eşti un copil dacă asculţi şi crezi tot ce ţi se spune…

— Da, sunt un copil, ca tine şi că toţi oamenii, un copil al Dumnezeului nostru, părintele tuturor oamenilor. Aşa că, eu nu sufăr. Sunt totdeauna mulţumit pentru că-s împăcat cu ce-mi dă Iehova în bunătatea şi mila lui. Şi tu, tu suferi pentru că n-ai încredere în Dumnezeul nostru. Dar stă scris: „Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci îndreptarea lui”. Şi mai stă scris: „Întoarce-te de la rău şi fă binele!” Aşa că, măi Isaac, dacă vrei viaţă veşnică, e simplu: lasă-te de băut ca un „goi” şi începe să trăieşti ca un „id”, ca un ovrei: mănâncă cuşer, nu lucra în zilele de şabăs şi spune-n fiecare zi şema-Israel.

— Eşti un învăţat, Jusuf. Ştii mult mai multe lucruri decât s-ar părea când te vede lumea cu lozurile tale.

— Eu? Nu ştiu nimic şi nu spun nimic. Hahamul ştie multe şi reb Iacob, cabalistul, care-ntr-o zi o să-ţi dea binecuvântarea lui, ştie şi mai multe, dar numai singur Dumnezeu ştie totul. Pentru că stă scris: „Şi Dumnezeu hrăneşte toate făpturile sale”. Aşa că, Dumnezeu e cel care gândeşte pentru mine, pentru tine, pentru toţi fraţii noştri şi pentru toţi oamenii. Pentru Dumnezeul nostru toţi oamenii sunt buni, chiar dacă spiritele rele îi duc pe căi greşite sau sunt orbiţi de strălucirea mincinoasă a

arginţilor. Dumnezeu e bun şi viaţa cu frica lui Dumnezeu e frumoasă; ea e numai fericire. Şi dacă tu suferi, Isaac, e o dovadă că nu trăieşti cu frica lui Dumnezeu. Oricât ai suferi tu, află că leac există! Leacul ăsta e credinţa în Dumnezeu! Nu e decât un singur leac pentru orice suferinţă, şi nu e decât un singur drum pentru toţi oamenii, singurul adevărat, singurul bun, drumul lui Iehova, pe care toţi oamenii se întâlnesc, ca să devină unul singur, toţi fiind unul singur în faţa Dumnezeului unic.

De câteva clipe Isaac îl asculta oarecum neatent. Jusuf se opri la timp. Sări uşor ca o gazelă şi, după câteva minute, îi puse-n faţă lui Isaac, aşezat turceşte, o farfurie cu bob fiert în untdelemn, cu lămâie, lipie şi apă.

— Mănâncă şi prinde puteri. Şi o să ne ducem fiecare la treburile noastre, tu la pălărierul tău, eu cu lozurile mele. Când eram împletitor, rămâneam aici şi făceam coşuri de zarzavat. De când sunt negustor, îmi câştig pâinea pe stradă, nu în casă.

Când cei doi bărbaţi coborâră în stradă, Isaac, pierdut în obsesiile sale, nu observă zâmbetul de triumf de pe buzele lui Jusuf spunând:

— La revedere, prietene, şi aibi grijă să nu spui cuiva că ai dormit la mine; şi-ar bate joc de tine…

O săptămână mai târziu, Jusuf, urcând înspre seară la el acasă, se pomeni deodată faţă-n faţă cu Isaac, şezând în întuneric la uşa mansardei. Negustorul de-abia îşi putea stăpâni emoţia; uimirea îi întrecea toate speranţele. Iar inima lui bătrână tresăltă de bucurie: „Dacă s-a întors, datoria mea e să-l mântui. N-am să-l mai părăsesc niciodată!”

Jusuf îşi spunea ăsta în timp ce-i deschidea uşa şi, ceremonios, lăsa întâi să intre musafirul:

— Azoi! Azoi! Sunt măgulit, măgulit cu umilinţă de onoarea ce-mi faci! Intră tu cel dintâi, sufletul meu ales, mângâierea bătrâneţelor mele!

Isaac, fără să răspundă, intră în mansardă şi, deodată, se aruncă la picioarele unui Jusuf încremenit, strigând cu o voce guturală pe care nu i-o cunoştea:

— Salvează-mă, Jusuf, salvează-mă! Ea mi-a zis „dezertor!”

Un fior de spaimă străbătu ca un fulger trupul scheletic al lui Jusuf. Dar îşi reveni repede şi, părinteşte, zise:

— Da, copilul meu, linişteşte-te, am să te salvez. Am să mântuiesc sufletul tău, să aibă parte de viaţa de apoi. Dumnezeu să te ajute în încercările prin care treci. Spune repede şema-Israel, ca să goneşti spiritele rele, duşmanii tăi şi ai omului…

— Ea mi-a zis: „Dezertorule”, m-auzi? Mă-nţelegi? M-am săturat de viaţă…! Nu mai sunt bun de nimic! Batjocorit, înşelat, fără lucru, fără părinţi, fără speranţe… Mai bine mor…

— Nu. Ţi-am mai spus: să trăieşti şi să te bucuri de viaţă, ca să mărturiseşti slava Lui! Exclamă, cu o prestanţă pe care nu i-o bănuiai, Jusuf, împingându-l în colţul cel mai îndepărtat de uşă.

„Îşi pierde oare minţile?” se întreba totuşi bătrânul Jusuf, împotrivindu-se-n acelaşi timp cu toată vigoarea gândului ăstuia oribil, pentru că nu voia să dea forţei distructive formă. Îşi scoase repede amuleta, lipind-o de fruntea disperatului, murmurând de câteva ori în şir acelaşi verset din psalmi: „Şi pre cel umil îl înalţă din ţărână precum pe sărac din înjosire şi-i aşază de-a dreapta principilor şi-a celor mari din neamul lui.”

După câteva minute Isaac recăpăta sentimentul realităţii; privind în jurul său, vedea, îl recunoscu pe Jusuf, făcu câteva gesturi cu mână parc-ar fi vrut să gonească o vedenie şi, cu un surâs de om învins, se lăsă să cadă pe pături.

— Bine, zise el. Vreau viaţa veşnică, Jusuf. Ce să fac?

— Să nu mai bei.

— De ce?

— Pentru că Dumnezeu vrea bucuria ta, şi nu suferinţa. Rachiul îţi aduce suferinţă.

— Atunci, bine, n-am să mai beau rachiu.

— Eşti salvat! Eşti salvat! Strigă cu o bucurie violentă bătrânul ovrei.

Şi, ridicând spre tavan unicul său ochi, Jusuf declamă cu o mişcătoare recunoştinţă: „Binecuvântat fii tu, Iehova, Dumnezeul meu, că ai făcut din sluga ta umilă martorul unei atari minuni!”

— Isaac, comoara mea, vrei să spui şema-Israel?

— Da, Jusuf, spune tu şi am să spun după tine.

— Bine, copilul meu, să începem: „Ascultă, Israel, Iehova este Dumnezeul nostru, Iehova este Unul. Binecuvântat fie în veci numele domniei lui slăvite. Îl vei iubi pe Iehova, Dumnezeul tău, din tot sufletul, din toată inima ta, din toate puterile tale. Învăţăturile pe care ţi le dau astăzi să rămână săpate în inima ta. Le vei sădi în copiii tăi şi le vei vorbi lor despre ele, în casa ta şi în călătorii, la deşteptare şi la culcare.”

Asta fusese seară în care dispăruse Isaac… Nu mai cobora din mansardă, ca să se ferească de ispita de-a mai bea rachiul ăla blestemat. Jusuf îi aducea din oraş de toate, cheltuindu-şi banii ca să-l hrănească şi chiar ca să-l răsfeţe.

— Tu eşti stăpânul meu, Isaac. Porunceşte, şi te voi asculta, spunea negustorul.

— Învaţă-mă vechea ta meserie. Vreau să mă fac negustor ambulant.

— Bună idee, aprobă Azoi cu bucurie. O să-ncepem chiar de astăzi. Mă duc repede să cumpăr sârmă, şi am să te-nvăţ să împleteşti. Ai să vezi, e-un fleac!

De atunci, Isaac îşi petrece timpul făcând tot ce se poate face din sârmă: coşuri pentru zarzavat, umeraşe, capcane pentru şoareci, grătare, şi-atâtea şi-atâtea alte mărunţişuri.

În timp ce-i învăţa nouă meserie, Jusuf îi sădea şi învăţăturile Legii, ca propriului său copil. Iar Isaac, ager şi deloc prost, învăţa şi una şi alta cu aceeaşi repeziciune.

Uimirea-i creştea cu fiecare zi şi Jusuf se gândea cu încântare la acea zi, cea mai fericită dintre zile, în care-şi va duce „comoara” în faţa privirii pătrunzătoare a veneratului talmudist. De altminteri, negustorul îl întâlnea pe reb Iacob de fiecare şabăs la mica sinagogă de pe strada Selah el Dine. Voia să-l ducă pe Isaac la sinagogă ca să i-l arate pe sfânt, măcar de departe. Dar Isaac se-ncăpăţâna să nu coboare nici măcar în zilele de şabăs ca să se ducă la sinagogă.

„Trebuie să-i las timp să-şi uite nenorocirea”, se consolă Jusuf, în timp ce se scurgea săptămână după săptămână… „Numai de n-ar da cineva peste Isaac…” se gândea el. Cât despre celelalte, ştia s-aştepte. Şi nu mai putea de bucurie, convins cum era că nu-l vor descoperi.

Şi totuşi, într-o dimineaţă, o bătaie discretă la uşă, în absenţa lui Jusuf. Isaac se duse să deschidă. În faţa lui, un băieţel cu faţa isteaţă, întinzându-i o sticluţă de o litră de rachiu şi strâmbându-se de-un râs diabolic:

— Pentru dumneata, rachiu bun, din partea cafegiului de jos. Pe veresie. Şi mâine, altu'…

Răzbunarea asta perfidă a vecinului grec, care-i duşmănea pe Jusuf de ani de zile, fu începutul noii decăderi a lui Isaac. Nefericitul făcuse imprudenţa să coboare în stradă de vreo câteva ori, pe ascuns, la mişelul de grec, să bea la repezeală un rachiu. Şi acum, rupând zăgazurile cuvântului dat, continua să bea din ce în ce mai mult. Jusuf băgase de seamă dar, din prea multă afecţiune, tăcea, nemaicutezând să lupte împotriva unei fatalităţi atât de copleşitoare. Lovitura asta neaşteptată spulbera toată ardoarea bătrânului negustor. Alergă la reb Iacob şi-i povesti lunga şi lamentabila aventură, rugându-l să-l ajute.

— Omul ăsta bea din stricăciune sau din disperare? Se mulţumi să întrebe talmudistul.

— Din disperare, rabi.

— Atunci trebuie să afli cât îi de mare disperarea.

— Dar nu spune nimic.

— Are să-ţi spună.

Şi, cu vorbele astea, reb Iacob îl expedie. Jusuf plângea. Din răspunsul talmudistului el înţelesese că trebuie să-l lase pe scumpul lui Isaac în voia sorţii.

IV

— Legea noastră nu-ţi interzice să bei, copilul meu, pentru că stă scris că vinul goneşte amărăciunea.

Astfel îi răspunse Jusuf lui Isaac când într-o seară, pe negândite, îi mărturisi noua lui ispravă…

— Va să zică mă accepţi chiar beţiv?

— Chiar beţiv.

— Cu toate ale mele, aşa cum sunt?

— Cu toate ale tale, aşa cum eşti.

Din seara acestui afectuos acord prietenesc, Isaac începu să-şi bea rachiul fără să se jeneze – chiar de faţă cu Jusuf. Uşurat că se vede îngăduit „aşa cum e”, de călăuza sa, băutorul începu să devină comunicativ; vorbea acum despre preocupările lui, de proiecte. Repetă în fiecare zi:

— Câteva săptămâni încă, şi-am să fiu şi eu ca tine, negustor ambulant! Am să umblu pe străzi, să-mi vând marfa. Şi-atunci în sfârşit, am să pot să mă achit faţă de tine, binefăcătorul meu.

Şi îşi trecea zilele muncind necontenit, îndârjit, făcând din ce în ce mai multe obiecte de sârmă. Cu timpul, toată mansarda se umplu de lucrurile lui. Strânsese un stoc foarte mare, dar amâna prima ieşire de la o zi la alta.

Altminteri, calm şi ascultător, Isaac urma întru totul „învăţătura” lui Jusuf. Dimineaţa şi seara cei doi bărbaţi îşi făceau rugăciunea, fiecare în colţul lui. Şi în fiecare dimineaţă, Isaac punea, cu o mai vădită grabă, talăsul şi cornul pe care i le cumpărase Jusuf. Se spălau pe mâini înaintea fiecărei mese, pe care o încheiau binecuvântând pe Iehova, care „hrăneşte făpturile sale”.

Seara vorbeau despre lucruri de pe lumea asta şi de pe lumea cealaltă, şi uneori vorbeau cu o ignoranţă de-o naivitate sublimă. Aceşti doi neînţeleşi, lepădaţi de însăşi

destinele lor, ştiau să stoarcă din mizeria lor o bucurie necontenită, datorită cine ştie cărei cărţi iudeo-spaniole ce promitea viaţă veşnică, şi Jusuf, stângaci în cititul textelor, asuda explicând-o scumpului său prieten. Sau, cu o mutră de pişicher, îi povestea observaţii despre oameni şi despre prostia lor, imita, cu un rar simţ al comicului, pe toţi cei de care îşi bătea joc.

Şi, ascunşi în dărăpănătura lor liniştită şi neştiută de nimeni, cei doi credincioşi se încurajau unul pe altul. În inimile lor unite, pline de gratitudine, răsunau nemuritoarele cuvinte ale regelui David, ai cărui moştenitori legitimi se socoteau.

„Cerurile rămas-au în stăpânirea Sa, dar pământul dăruitu-l-a fiului omului. Nu de cei morţi poate fi slăvit Iehova, ci de cei vii. Noi suntem cei ce-i slăvim pe Dumnezeu, acum şi pururea… Aleluia…”

Uneori, cei doi amici, în mansarda lor întunecoasă, zăboveau vorbind încet până târziu noaptea. De data asta începu Isaac:

— Jusuf, ştii tu de ce mi-am părăsit părinţii?

— Nu, comoara mea.

— Ştii de ce-am venit la Alexandria?

— Nu, comoara mea.

— Ştii tu care-i pricina nenorocirii mele?

— Nu, comoara mea.

— Atunci, ascultă, Jusuf. Astă-seară am să-ţi spun „tot”, şi tu ai să-mi spui dacă fac bine că beau, sau rău. Vrei, spune?

— Da, vreau.

Închizând ochii, Isaac continuă:

— Uite de ce beau: pentru că un singur cuvânt al unei femei pe care o iubeşti poate schimba soarta unei familii întregi. Nu-i groaznic?

— Ba da, Isaac. Spune mai departe, te-ascult.

— Cu ce vrei să-ncep? E-atât de greu de spus „tot”, că prefer s-aştept… Mi-e ruşine-n propriii mei ochi, şi cu toate astea, nu vreau să mai amân…

Cu obrajii îmbujoraţi, cu mâinile tremurând, cu un vizibil efort de a-şi înfrânge pudoarea, băutorul începu:

— Ascultă! Mama mea, Rifca, m-a adus pe lume într-un timp în care tata, Avrum, era în puşcărie, acuzat pe nedrept că pusese otravă în limonadă. Această nenorocită întâmplare l-a costat pe tata toată averea noastră şi, odată cu mine a intrat în casă şi sărăcia. Cu toate astea, mama, femeie cu inimă de aur, mă iubea ca pe ochii din cap, pentru că eram ultimul născut. De cum am început să judec, am văzut că lumea e feroce cu cei ce-s la ananghie şi nu-i sprijină decât pe cei cărora le merge bine. Plaga asta e cu atât mai chinuitoare când copiii-s cei ce părăsesc nişte părinţi doborâţi de-o sărăcie neaşteptată. Copilăria mea a fost otrăvită de plecarea, unul după altul, a celor trei fraţi şi a surorii mele. Toţi patru, mai mari decât mine, crescuţi în bogăţie, daţi pe la şcoli, cu diplome, vorbind limbi străine, au părăsit unul după altul casa părintească sărăcită, în care începuseră să se simtă la strâmtoare, după nişte scene penibile. Disperarea părinţilor mi s-a întipărit pentru totdeauna în inimă şi – la zece ani – m-am jurat să rămân toată viaţa lângă ei.

Pe vremea aia, după măritişul soră-mii Esther, la Bucureşti, părinţii mei au venit să-şi ascundă ruşinea, adică sărăcia, la Constanţa unde trăia o rudă îndepărtată de-a noastră, reb Zalman, care ţinea o şcoală, era om bun, şi primul care să se fi aplecat peste sufletul meu sensibil. Pentru că, chiar dacă n-am vrut să-nvăţ la el talmudul, pe care ţinea atât de mult să mi-l facă cunoscut – grăbit cum eram să-ncep cât mai curând posibil să câştig câte ceva pentru căminul nostru sărăcit – nu mă săturam ascultându-i povestirile minunate despre obârşia familiei noastre, atât de respectată acolo, la Holochitz, în Galiţia, de unde venise, în 1847, bunicul meu, reb Şulăm, celebru pentru învăţătura lui, hasid pios şi discipol preferat al faimosului rabin făcător de minuni de la Bălţi, reb Jechelă. Îţi înşir toate astea, Jusuf, ca să poţi să-nţelegi ce-mi spunea reb Zalman: „Bunicu-tău,

îmi povestea el, a venit în România cu familia să se stabilească haham la Botoşani fără binecuvântarea rabinului făcător de minuni! Şi de atunci au început nenorocirile noastre…

Judecă, tu singur, Jusuf; de-abia se instalase bunicu-meu la Botoşani, că fiu-său Avrum – tata – fuge într-o bună zi la Bucureşti să se facă… croitor. Bunicu-meu n-a putut niciodată să se consoleze de lovitura asta teribilă. Degeaba a adus el din ţara lui de baştină un orfan tânăr, o rudă îndepărtată de-a lui, pe Zalman, un băiat care mai târziu i-a devenit adeptul cel mai credincios şi, după moartea lui, mângâierea familiei noastre… După sfatul înţelept al lui reb Zalman, am învăţat meseria de pălărier, şi-mi plăcea munca asta, îmi plăcea foarte mult. La urma urmelor, era suportabilă viaţa, pentru noi toţi, până-n ziua fatală când am intrat în armată.

Înainte, trăiam deoparte de lume, mă feream de toţi, munceam din greu ca să dau toţi banii în casă. Nu-mi cunoşteam fraţii decât din auzite. Încetul cu încetul, ei au început să nu mai scrie deloc. Prieteni n-aveam decât, în copilărie, pe reb Zalman, şi mai târziu, exact cu un an înainte de-a intra în armată, m-am împrietenit cu unu' Sotir, prieten cu familia noastră şi mai ales, cu soră-mea, Esther, în vremea când au măritat-o cu un bijutier bogat din Bucureşti.

Pe Esther n-o cunoşteam aproape deloc, dar în casă se vorbea într-una de ea, şi Sotir îmi spunea că era o femeie tare cumsecade. Dimpotrivă, despre fratele meu mai mare, Josel, nici nu pomeneau. El ne părăsise încă înainte de a mă fi născut eu şi, cu anii, i-am pierdut orice urmă. A fost şters din familia noastră pentru totdeauna când s-a botezat, în America. Nu se rostea niciodată numele lui când era reb Zalman de faţă. Un meşumed e mai rău decât un mort! Al doilea frate, Haim. Devenit „Constantin” în gazetărie, cel mai inteligent dintre noi toţi, cu toate că era tare neruşinat,

trăia bine la Bucureşti, dar cearta lui cu tata era pentru totdeauna, şi nu mai avea voie să ne calce pragul.

Singurul care mai apărea din când în când pe la noi, era Shimke, pe care-l ştii foarte bine. Dar vizitele lui ne făceau mai mult griji decât bucurie. Mama tremura într-una pentru că, violent din fire cum era, şi cu puterea lui de atlet, era totdeauna gata la provocările huliganilor şi sărea la bătaie orbeşte. Am respirat toţi, uşuraţi, când am aflat că a plecat în străinătate. Şi aşa, unul după altul, fraţii mei mai mari s-au răspândit prin lume, clocotind toţi de prea multă viaţă-n ei, dar tare misterioasă pentru mine şi fără nimic bun pentru familia noastră.

Dar să ne-ntoarcem la serviciul meu militar. Ciudat lucru: am fost încorporat la 11 infanterie Galaţi, chiar acolo unde tata trecuse prin împrejurări dintre cele mai nefericite. Cu toate astea, mi-am suportat jugul cu răbdare. Am fost chiar decorat pentru bună purtare. Într-o, seară de Paşti, am fost invitat de un negustor ovrei, unu' Berl Goldstein; Roza, fata lui mai mare, focoasă şi frumoasă, mi-a făcut după asta unele avansuri. Fata mi-a plăcut, ne iubeam mult, şi s-a hotărât să ne căsătorim în ziua eliberării. Va să zică totul mergea bine! Da' de unde! Într-o zi a fost la Galaţi o manifestaţie socialistă, destul de neînsemnată de altfel. Dar am fost mobilizaţi – două companii din regimentul meu – ca să restabilim ordinea. Eram şi eu printre ei. S-a produs o încăierare şi „ordinea” a fost restabilită imediat, fără nici o vărsare de sânge, fără nici un rănit măcar. Dar vestiţii vagonari, din port, din mahalaua Bădălan, au profitat de ocazie ca să jefuiască prăvăliile ovreieşti şi merceria viitorului meu tată-socru a fost jefuită ruşinos chiar sub nasul meu. Ce-a fost şi mai rău, e că în timpul ăsta derbedeii au bătut-o cu furie şi pe logodnica mea şi pe părinţii ei, acuzându-i de socialism. În ziua aia am simţit tortura unuia căruia-i smulgi măruntaiele… Clocotea-n gâtlejul meu revolta, împotriva oamenilor şi-mpotriva lui

Dumnezeu, dar am tăcut. Mai erau trei luni, şi pe urmă libertatea…

Goldsteinii, scârbiţi, umiliţi, s-au îmbarcat imediat după eveniment pe-un vapor pentru Egipt. Deznădejdea mea n-avea margini. Am aşteptat cu cea mai mare nerăbdare prima scrisoare, prima scrisoare a logodnicei mele, care mă îndemna să stau liniştit. A fost noaptea cea mai îngrozitoare din viaţa mea, mă sfâşiau zeci de sentimente contradictorii, mă pârjolea o dragoste pătimaşă, mă-nnebunea o gelozie oribilă şi, pe de altă parte, aveam conştiinţa acută a datoriei faţă de părinţii mei bătrâni care abia aşteptau să mă întorc – toate astea m-au făcut să-mi pierd capul… Dimineaţa am cerut o învoire pentru treburi în oraş, mi-am dat jos imediat uniforma şi m-am strecurat neobservat pe un vapor de marfă care plecă în ziua aia.

Şi-am ajuns, în fine, la Alexandria! Istovit, mort de foame, după un voiaj umilitor. Ehei… Am observat numaidecât că Roza mea nu mai era aceeaşi. Oh, Jusuf, ce să-ţi spun, omul corect, cinstit, totdeauna o să fie eclipsat în faţa unei femei de cel care pe dinafară are mai multă strălucire. Femeile-s oarbe! Ele nu văd fondul, nu văd decât faţada! Se lasă păcălite de vorbe, goale şi frumoase. Roza nu mă mai iubea. Se amorezase de unu', îl chema Naum Kagan, un ovrei polonez dar cu mentalitate de levantin, mare palavragiu, mare farsor, ştia să amuze… Eu… eu nu-s în stare… Îi sacrificasem părinţii mei bătrâni, lăsaţi la Constanţa în voia sorţii şi ea mă dispreţuia pentru că levantinul, funcţionar de bancă, era mai îndrăzneţ decât mine. Degeaba am aşteptat un an întreg tot sperând c-o să-i vină mintea la cap. Nu! Şi-a bătut joc de mine tot anul, pentru că-n ziua aia groaznică, atunci când am venit la tine, să-mi arunce-n faţă cuvântul „dezertor”! Asta nu, niciodată! Cum să rabd o asemenea insultă?! Am fugit atunci la tine pentru totdeauna. Pentru că, cu Shimke nu pot să mă-nţeleg; puterea lui îl face mitocan. S-a isprăvit cu proiectele mele de a-mi întemeia un

cămin şi de a-i aduce pe bătrâni la mine. S-a isprăvit tot… Spune, Jusuf, am dreptate să beau, sau n-am?

Jusuf căută îndelung în biblia cu traducere iudeo-spaniolă. În fine, găsi în Cartea Proverbelor versetul de mai jos, pe care îl citi prietenului său istovit: „Daţi băuturi tari celui ce pierdut se simte Şi vin celui cu sufletul amărât.

Să bea şi să uite durerea inimii Şi să nu-şi mai aducă de chinuri aminte.”

V.

În sfârşit, într-o zi, Isaac apăru la Dorobanţul Român. Liniştit. În plină amiază mişunând de mulţime pestriţă. Senin la faţă, fără guler, cu o barbă de trei luni de zile, haine jerpelite şi murdare – şi încărcat până peste cap cu obiecte de sârmă: site, umeraşe, capcane de şoareci, coşuri de zarzavat, grătare şi câte toate.

Mergea ca un om fericit, îmbrâncit încoace şi-ncolo de arabi grăbiţi. Dar nu-i păsa. Ochii larg deschişi, gâtul ţeapăn îi dădeau ceva din înfăţişarea tristă a orbilor.

Fireşte, de departe nimeni nu l-a recunoscut, dar când s-a oprit în faţa terasei înţesate de lume a restaurantului, a fost un strigăt de oroare, general:

— Tu eşti, Isaac? Exclamă Binder.

— Bună ziua… Eu… Dă-mi un rachiu…

Chelnerul îi turnă rachiul. Isaac îşi lăsă jos povara, într-un colţ, se rezemă cu cotul de tejghea şi începu să soarbă din rachiu, mestecând la boabe de năut.

Binder, cu braţele încrucişate pe piept, îl privea uluit şi îndurerat.

— Cum mai merge, domnu' Binder? Făcu Isaac, cu un aer degajat.

Cârciumarul îl privi îndelung:

— Merge prost, sărmanul meu Isaac, pentru că te-ntorci în halul ăsta. Cine te-a aranjat aşa, Jusuf? Are cu ce se mândri!

— De ce? Am furat ceva?

Mirat, părea să caute un răspuns în ochii lui Binder, dar privirea lui trecea mai departe, în gol.

Câţiva prieteni vechi se strânseră în jurul birtaşului şi, ca şi el, priveau muţi tristul spectacol pe care-i înfăţişa Isaac acesta nou. Atât de mult îl iubiseră pe celălalt, încât nu voiau să creadă-n ăsta.

— Dar ce s-a întâmplat? Întrebă papa Binder.

Împletitorul de sârmă protestă:

— Ce să se-ntâmple? Pentru voi, ăştia, totdeauna se-ntâmplă câte ceva… Nimic nu s-a-ntâmplat. Vă e ruşine cu mine?

— Ruşine, nu. Milă, răspunse Binder.

Isaac ridică din umeri cu ochii la târlicii lui arăbeşti:

— Milă… foarte frumos… Poate c-aveam nevoie de multă vreme. Mai dă-mi un rachiu.

— Eu unu', nu-ţi mai vând rachiu! Zise Binder, mânios. Ai ajuns un beţiv. Se vede cât de colo.

— Şi un beţiv nu mai e om, domnu' Hermann?

— Pentru mine, nu, nu mai e om. Poate pentru Jusuf, care-n numele lui Iehova omoară omu' de tot!

— Pe cine-a omorât?

— Pe tine!

— Nu-i adevărat, domnu' Binder, eşti nedrept. Jusuf mi-a dat liniştea. Nu eram chiar atât de întreg cât crezi dumneata. Mai dă-mi un rachiu…

— Nici un rachiu…

— Bine, domnu' Binder… Voiam să beau din al dumitale, că-i bun. O să beau în altă parte, unul prost…

— Treaba ta, nenorocitule! Eu îţi vreau binele, dar nu ţi-l pot face cu sila.

Isaac zâmbi fericit.

— Binele meu… Hm! E-n mâinile lui Dumnezeu!

— Asta-i, vezi?! Exclamă Binder, izbind cu palma. Eram sigur că Azoi a făcut din băiatul ăsta o jalnică victorie de-a lui Iehova! Iacă-tă-l şi pios, pe Isaac al nostru. Un beţiv pios!

— Lasă-l în pace pe Jusuf, murmură Isaac, ducându-se să-şi ridice marfa.

Papa Binder îl apucă de braţ:

— Nu vrei să mănânci?

Negustorul ambulant se gândi o clipă:

— Nu… mulţumesc… Nu mi-e foame…

— Nu ţi-e foame! Spune drept: nu mai mănânci decât cuşer acuma.

— Poate că-i şi aşa…

Şi plecă agale, cu sfială, cu gâtul ţeapăn.

Binder îşi acoperi faţa cu mâinile şi fugi la nevastă-sa.

Îndată după plecarea lui Isaac îşi făcu şi Jusuf apariţia în restaurant. Cu privirea şmecheră, cu aerul naiv, strigă tare, arătând lozurile:

— Lotria nemţaui, griki, Héluan, Ismailia…!

Motrogan sări de la locul lui:

— Şterge-o, Jusuf! Dacă dă Binder peste tine, îţi smulge şi ultimele trei fire din barbă… Isaac chiar acuma a plecat…

— Azoi? Şi ce-are a face Isaac şi cu barba mea? De ce să mi-o smulgă Binder?

În acelaşi moment intră cârciumarul, palid, îl apucă pe negustor de guler, urlând:

— Mă, telal păcătos! Tu l-ai prostit pe bietul Isaac! Lepră habotnică! Să piei din ochii mei, să nu-ţi mai calce picioarele pe-aici! Criminalule!

Celălalt se zbătea:

— Binder… Binder… Ascultă… Ascultă…

Dar când scăpă din mâinile birtaşului, îi merse gura ca o morişcă:

— De ce, mă rog, sunt criminal? De ce-s eu lepră? De ce-s telal păcătos? C-am scăpat un suflet? Că l-am adus la legea noastră? Un disperat care voia să moară, şi eu l-am făcut să trăiască, şi să-şi câştige o pâine? Ce, asta-i crimă? Nu eu vând rachiu, tu vinzi! Dorobanţu' Român… Dorobanţu' Român… Ascultă, Binder, o să te bată Dumnezeu într-o zi! Pentru că tu eşti un id, nu eşti un dorobanţ! Şi pe-un „id” care face pe dorobanţu', îl bate Dumnezeu…

— Ieşi afară, dobitocule!

— Ies, ies… Ai să vezi tu… Nevastă-ta-i bolnavă…

Evenimentele astea coincideau, în toamna lui 1906, cu lansarea spre Mediterană a patru pacheboturi ale statului român. Binder, patriot sentimental, se duse cu un operator să le fotografieze, unul după altul, îndată ce fiecare apărea, alb ca zăpada, în portul Alexandriei. În felul ăsta putea să privească până se sătura măririle atârnate pe pereţii prăvăliei. Şi cu siguranţă că reprezentantul consular român, care a debarcat de pe primul vas, n-a fost nici mai sincer emoţionat, nici mai mândru şi mai semeţ decât ovreiul Binder. Înţeleagă cine poate.

Câteva luni de zile, drapelul tricolor al patriei sale a fluturat aproape neîntrerupt deasupra firmei La Dorobanţul Român. Binder, cu barba prematur încărunţită, primea cu braţele deschise pe toţi cei ce descindeau de pe scumpele „sale" vapoare şi binevoiau să-i facă onoarea unei vizite. Uitase şi de cicatricea de pe nas, şi de rănile din inimă, ca să devină biroul de informaţii, azilul de noapte, bancherul şi „fraierul" compatrioţilor săi, şi buni şi răi.

Printre aceşti noi vizitatori, unul singur nu era compatriot nici bun, nici rău, ci un cetăţean al lumii dornic de dreptate, un tovarăş care ştia să spună omului în faţă ce-i plăcea şi ce nu. Lui Binder i-a fost drag din prima clipă. Omul ăsta era Sotir, bătrânul navigator, cambuzierul sever şi conştiincios de pe Dacia, prietenul apropiat al familiei lui Isaac, sărmanii Perlmutter – părinţii nefericiţi ai căror copii se răspândiseră prin lumea largă.

Sotir, „bărbosul" cu mersul agale, nu-l mai văzuse pe Isaac de la încorporare, erau mai bine de cinci ani de-atunci. Şi, dintre toţi copiii Perlmutter, după Esther, pe Isaac îl iubea cel mai mult, dragoste pe care copilărosul dar taciturnul flăcău o împărtăşea cu un elan sincer. Între timp fusese dezertarea şi prăbuşirea morală a dezertorului. Despre cea dintâi, cambuzierul ştia, precum îi ştia şi pricină: dragostea ostaşului pentru logodnica lui după care, disperat, plecase în Egipt. Despre transformarea lui sufletească nu aflase nimic până la sosirea la Alexandria. Dar, la fiecare înapoiere

a vaporului la Constanţa, se ferea să spună ceva bătrânilor Perlmutter.

Aşa că-i uşor de imaginat lovitura dureroasă pe care avea s-o primească Sotir în prăvălia lui papa Binder, către care se îndrepta marinarul lungind pasul (împotriva obiceiului său), la prima escală la Alexandria.

Isaac, despre partea lui, prevenit de părinţii săi de sosirea bunului lor prieten, dădea nerăbdător târcoale prin jurul Dorobanţului Român şi privirea lui, mai puţin pierdută, cerceta gloată. Nu mai ţinea gâtul ţeapăn, ca de obicei. Dar niciunul, nici celălalt nu-şi recunoscu prietenul, şi Sotir intră în restaurant ca un străin. Două ore mai târziu, închişi într-un separeu, birtaşul şi navigatorul se iubeau cum numai doi cetăţeni ai lumii ştiu să se iubească, beau frăţia de cruce şi se tutuiau. Şi, cu toate astea, în ajunul întâlnirii, habar n-avuseseră unul de existenţa celuilalt. Dar tocmai în asta stă marea forţă, marea fericire a celor sinceri, de care cei vulgari n-au parte. E cea de-a zecea fericire, după cele nouă scrise-n Evanghelie, şi prima care-ar trebui să figureze într-o Evanghelie a unei lumi mai bune. Se va spune atunci: „Fericiţi cei ce se pot iubi de la prima vedere şi să schimbe unul cu altul toată bucuria şi toată durerea închise în inimile lor zvâcnind de viaţă intensă – căci sunt fiii aceluiaşi Dumnezeu generos, şi uşor se vor recunoaşte sub toate înfăţişările incredibilei Veşnicii.”

VI.

Stă scris în cartea nevăzută a oricărui destin tragic că dragostea – care-i o fericire tulburătoare pentru muritorii de rând – trebuie să fie un jăratec infernal pentru generoşii cu inimile plăpânde… Ăsta era destinul lui Isaac.

— L-am cunoscut, spuse Sotir, dând pe spate capul său de sihastru, băiat cuminte, afectuos şi timorat, de-o cochetărie timidă. Ireproşabil ca o fată mare, în toate faptele sale. Ce fel de fir de nisip o fi pătruns în maşinăria lui fragilă, ca să-l strice-n halul în care-mi spui c-a ajuns?

Mă gândesc la părinţii lui şi aş încerca să caut o explicaţie în ascendenţa lor. O familie de hahami, de învăţaţi adică. Dar Avrum a fost un om activ, cu iniţiative uluitoare şi, ca îndrăgostit, un adevărat cotoi – nu spun asta numai la figurat – pentru că, plictisindu-se la maşina de cusut, la douăzeci şi cinci de ani s-a făcut tinichigiu şi s-a căţărat pe acoperişuri.

Toţi copiii lui majori i-au semănat, fiecare în felul lui. Numai Isaac părea potolit, calm, blând, ca maică-sa. Îi aşteptau eliberarea din armată, ca să-l vadă la casa lui, idealul suprem al tuturor părinţilor, când a picat lovitura de trăsnet: dezertarea! Şi ce dezertare neroadă: nu mai avea decât treizeci de zile de serviciu de făcut, din trei ani de zile.

Despre gestul ăsta şi pricina lui nu ştie nimeni ceva precis. Fata unui negustor din Galaţi, frumoasă după cât se pare… Mi-a povestit Shimke, cum că Isaac a avut ghinionul să facă parte dintr-o companie de dorobanţi trimeasă să reprime nişte tulburări socialiste şi a văzut cum au bătut-o, bestial, pe logodnică! Ea a emigrat în Egipt cu familia, şi Isaac s-a aruncat imediat într-un vapor de marfă, ca să se ducă după ea. Aici e toată drama… Ce s-a petrecut după asta, aici?

— Asta l-am întrebat şi noi, într-una, răspunse Binder, dar totdeauna a evitat să ne spună motivele tristeţei sale. Acuma, din cauza fanaticului ăluia de Jusuf, pe care l-a ales drept confident, cred că-i un om pierdut.

— Cu siguranţă că s-a produs o ruptură între îndrăgostiţi, trase Sotir concluzia.

— Ei şi? Nu mai există şi alte femei? Strigă Binder. Trebuie să-nnebuneşti pentru că te-a lăsat o femeie?

— Sunt de-aceeaşi părere cu tine, dar să ştii; cei mai buni dintre oameni seamănă cu oţelurile cele mai bune; la un efort mai mare, se sparg ca sticla. Sunt „jupuiţii” vieţii. Nu mai au piele. Şi Dumnezeu a făcut o greşeală că i-a expus la aceleaşi vifore pustiitoare ca pe oamenii de rând.

În clipa asta, Isaac apăru pe neaşteptate în uşa separeului celor doi prieteni şi, după o clipă de şovăire, se aruncă în braţele lui Sotir, strigând:

— Sotire… Scapă-mă! Scapă-mă! Ea mi-a spus: „dezertor!”

Asta a fost singurul strigăt de deznădejde scăpat din pieptul lui Isaac cu oarecare tendinţă de a preciza cauza suferinţei sale faţă de prietenul lui. Dar Sotir, socotindu-l gata de mărturisiri, îl strânse în braţe şi-i spuse cu blândeţe:

— Bine… bine… Am să te scap… Spune-mi ce te doare… Vorbeşte.

Isaac îl privi, năuc:

— Nu mă mai doare nimic… Merge… merge… Dă-mi un rachiu…

Cum Binder voia să protesteze la chestia cu rachiul, Sotir îl opri cu un gest şi comandă:

— Băiete, două rachiuri. O să bem împreună, voinicule, şi o să ne povestim unul altuia durerile, pentru că le am şi eu pe-ale mele…

— Nu, nu, făcu Isaac. Nu-mi povesti nimic. Mă simt foarte bine aşa cum sunt.

Cu o mutră blânda, dezamăgită, Sotir privi lung zdreanţa asta omenească, gingaşă din născare şi înfrântă de viaţă.

— Cu toate astea… Isaac, ascultă… Îmi ceri să te scap. Va să zică e un rău care te roade. Spune-mi-l! Vorbeşte! Ce s-a-ntâmplat?

Nefericitul ducea mereu paharul la buze, privea într-o parte şi nu spunea nimic. Dar la ultima întrebare a lui Sotir tresări:

— Aha! Şi tu începi să-mi baţi capu'… Toată lumea vrea să ştie ce s-a-ntâmplat. Ei bine: un om şi-a aflat liniştea, asta s-a-ntâmplat!

Se ridică şi se duse în prăvălie, unde tocmai se auzea vocea lui Jusuf, care se ciorovăia cu chelnerul:

— Lasă-mă să intru! Îl caut pe Isaac!

— Ieşi afară! Îi strigă Binder, alergând după negustor. Ieşi, sau îţi sparg capul!

Sotir interveni să-l calmeze. Jusuf îi aruncă o privire de dispreţ şi-i spuse birtaşului:

— Binder! Să nu insulţi pe unul din neamul tău! Un ovrei – chiar un ovrei care mănâncă treif – tot ovrei rămâne…

— Puţin îmi pasă ce numeşti tu ovrei! Ieşi afară, criminalule!

Cambuzierul interveni:

— Ascultă, Jusuf, nu e bine, ba e chiar rău ce-ai făcut cu băiatul ăsta…

— Azoi? Şi eu îţi răspund că nu cu un „goi” am să discut eu ce-i bine şi ce-i rău. Şi dumneata eşti un „goi”; să nu m-atingi!

Întorcându-i spatele lui Sotir, negustorul de lozuri puse mâna pe umărul dezertorului:

— Isaac! Nu lăsa pe-un „goi” şi pe-un ovrei rătăcit să-ţi sucească capul. Tu nu eşti făcut pentru bucurii de-ale lor, de pe lumea asta, tu eşti făcut pentru viaţă veşnică. Ştii tu asta?

Abătut, sleit, încărcat cu fierăria lui, celălalt dădu din cap afirmativ:

— Da… Vreau viaţa veşnică…

Scos din fire, Sotir murmură:

— Merită o bătaie, fanaticul ăsta!

Cu un picior în stradă, Jusuf se întoarse şi scoase limbă:

— Nu, domnule „goi”, să mă baţi poţi, da' tot eu sunt mai tare. Hai, Isaac!

Şi vânzătorul ambulant îl urmă docil pe negustorul de lozuri şi amândoi dispărură în mulţime.

Începând din clipa asta, Isaac n-a mai dat pe la Binder decât la intervale foarte mari. Când apărea, o dată sau de două ori pe lună, întreba din prag:

— Îmi dai un rachiu? Dar fără morală…

Cel mai adesea Binder îi refuza rachiul, supărat de dispreţul lui Isaac pentru „morala” lui. Cu toate astea, ca să

poată constata halul de mizerie în care se afla, birtaşul consimţea, din când în când, să-i dea un rachiu, pe care Isaac niciodată nu-l acceptă gratuit, nici de la Binder, nici de la oricine-ar fi fost. Rezemat totdeauna cu cotul de tejghea – poziţia lui favorită – el întindea mica monedă de un piastru şi nu se atingea de băutură până ce banul nu aluneca pe găurică.

Din zi în zi mai slab, mai abătut, mai zdrenţăros, cu toate că, după câte se spunea, îşi vindea bine marfa, Isaac părea că moare de foame şi de mizerie. La douăzeci şi cinci de ani arăta bătrân, avea faţa palidă, brăzdată de zbârcituri. Părul, blond, îi dădea în ochi şi-i cădea pe obraji. Mâinile şi picioarele, murdare şi crăpate. Privirea totdeauna rătăcită. Gâfâia.

Câteodată, când vedea că Binder nici nu-l mai întreabă, nici nu-l mai dăscăleşte, începea singur să vorbească, cu voce stinsă:

— Nu trebuie să mă plângi cine ştie ce… Mă simt mai bine aşa… Sunt liniştit. Adevărata mizerie nu-i cea care se vede pe-afară, e cea care-ţi dospeşte-n măruntaie. Şi pe urmă, ca să meriţi viaţa veşnică, trebuie să te lepezi de toate deşertăciunile…

Jusuf, pe care acum Binder îl tolera din nou, intervenea şi întărea:

— Şi eu, eu garantez pentru sufletul lui Isaac!

La spusele astea pline de pasiune, ambulantul tresări:

— Nu-i aşa, Jusuf, c-o să am parte de viaţa veşnică?

— Da, Isaac al meu scump, ai să ai. Numai să mergi într-una pe drumul tău. Dumnezeu îi iubeşte pe cei ce trăiesc pentru el.

Binder, şi adesea şi Sotir, ascultau filosofia asta, dădeau din umeri şi se resemnau în faţa faptului împlinit.

Dar într-o zi, toată lumea fu tulburată de o veste de nepriceput. Un client obişnuit al localului intră cu o piesă de aur în mână, i-o arătă lui Binder, şi-i spuse:

— Uite o liră sterlină pe care-am câştigat-o într-un mod foarte bizar. Prietenul dumitale, vânzătorul ambulant, m-a oprit adineauri pe strada Nubar, mi-a pus-o în mână şi mi-a spus: „Uite, domnule, asta-i pentru dumneata”. Şi mi-a întors spatele şi m-a lăsat cu gura căscată. E Isaac ăsta al dumitale atât de bogat, că poate face pomeni de-astea nelalocul lor? Uite lira. Poate că reuşeşti să i-o dai înapoi. Săracu'… Nu-i a bine cu el… Cine ştie de câte ori o fi făcut figura asta până să dea peste mine…

— Acuma-nţeleg de ce-i în aşa hal de mizerie! Strigă Binder, zgâindu-se la piesa de aur.

Era pe la prânz, restaurantul plin de lume, când apăru Jusuf:

— Lotria Hel…

— Ascultă Azoi, dobitoc bătrân! Îi strigă cârciumarul arătându-i lira.

— Ei, ce? Mai frumos nu poţi vorbi?

— Dracu' să te ia! Nu merită să fii politicos cu un idiot ca tine. Uite rodul muncii lui Isaac: nenorocitul împarte banii la trecători!

— Azoi? Foarte bine!

— Cum „foarte bine”, dobitocule! Nu mai mănâncă, nu-şi mai cumpără o zdreanţă, 'şi aruncă lirele-n drum! Tu l-ai învăţat toate astea?!

— Eu? Eu nu învăţ pe nimeni nimic. Eu nu-s haham. Dar dacă Isaac dispreţuieşte banul, e foarte bine. Asta-nseamnă că-i cu Dumnezeu.

— Şi tu faci la fel, Azoi? Îţi împarţi şi tu banii?

Jusuf întoarse spatele şi, din uşă:

— Hermann, ce fac eu şi ce dau sau nu dau eu, nu tu eşti demn să ştii. Află numai că un bun ovrei nu-i niciodată un om rău.

VII.

Din ziua-n care reuşiseră să pună mâna pe Isaac şi să-l aducă faţă-n faţă cu clientul căruia-i dăduse lira sterlină, negustorul ambulant rupse şi ultimele legături cu ceea ce-i

mai rămăsese din deprinderile oamenilor; încetă cu totul de a mai bea, nu mai vorbea şi lăsa impresia că nu mai voia să ştie nici de prieteni, nici de cunoştinţe, nici chiar de Jusuf.

Confruntarea fusese scurtă şi lămurită. Isaac îi spuse clientului că-i „nebun”, că nu-l văzuse-n viaţa lui, că habar n-avea cine e şi că totul era o invenţie. Dar în ziua aceea se produse un alt eveniment.

Motrogan, care trei sferturi din timp n-avea nici o treabă, fusese însărcinat de către Binder să-l urmărească pe Isaac şi, prinzându-l asupra faptului, să-l facă de ruşine.

— Când vezi că vrea să dea banul, prinde-i mâna. Şi-ntreabă-l ce-nseamnă asta, îl învăţa Binder.

— Să nu faci una ca asta, Motrogan, se împotrivi Jusuf, care era de faţă. Poţi să te uiţi la el cum îl dă, dar să nu-l atingi.

— Jusuf are dreptate, spuse un medic care o îngrijea, pe nevasta lui Binder şi care asistase la confruntare. Isaac trăieşte într-un soi de somnambulism: o comoţie violentă ar putea să-l omoare sau să-l smintească. E cardiac în ultimul grad.

Motrogan îl urmări pe Isaac toată după-amiaza şi nu-l văzu decât vânzându-şi marfa dar, către înnoptat, fu martorul unei scene nebănuite.

În clipa în care Isaac trecea prin faţa unui magazin de pe strada Surorilor, o cucoană tânăra şi frumoasă însoţită de un domn cam grăsun, care tocmai ieşeau din magazin, se ciocniră nas în nas cu el. Şi unul şi ceilalţi dădură uluiţi un pas îndărăt, apoi, repede, descumpăniţi, frumoasa şi cu junele ei săriră într-o trăsură care-i aştepta. Motrogan îl auzi atunci pe Isaac strigând, timid şi foarte emoţionat:

— Roza, eu sunt… tot „dezertor”…

Trăsura porni în goană. Isaac se lăsă să cadă la marginea drumului, unde-l apucă noaptea, cu marfa-n spinare, cu fruntea sprijinită-n genunchi.

Motrogan avu bunul simţ să aştepte şi, când nenorocitul porni din nou, continuă să-l urmărească. N-a fost în zadar,

pentru că în seara aceea i-a descoperit locuinţa.

Isaac mergea împleticindu-se, ca un om beat. Îşi făcea drum prin străzi întortochiate, pline de arabi împingându-şi cărucioarele încărcate cu trestie de zahăr, curmale, nuci de cocos sau prăjituri unsuroase, încasând înjurături şi îmbrânceli de la toţi trecătorii care nu scăpau cu hainele neagăţate de marfa lui de sârmă. El nu zicea nimic, indiferent la orice. În sfârşit, în strada Attarine, cartier arab aglomerat, dispăru sub bolta unei porţi.

Dintr-o săritură, Motrogan îl ajunse şi îl urmări de aproape.

Casă, o dărăpănătură împuţită şi cufundată în beznă, n-avea decât un etaj, peste care se afla podul. Acolo, sub acoperiş era odaia lui Jusuf.

Lăutarul făcu calea-ntoarsă plecând în vârful picioarelor, zicându-şi, în sinceritatea lui de ţigan îndrăgostit la şaptezeci de ani:

— Şi toate astea pentru că n-a ştiut să iubească la fel cu toată lumea…

În strada Khandak emoţia era acum la culme. Binder s-aştepta ca Isaac să-nnebunească dintr-o clipă-n alta. Nevastă-sa, rău bolnavă, plângea zi şi noapte. Dar cel mai nefericit era Sotir:

— Nu mai ştiu ce să le spun bătrânilor, se tânguia el. De trei luni de zile n-au mai primit nimic de la Isaac şi mă tot strâng cu uşa să le „mărturisesc” că băiatul lor a murit. Cum să le spun că-i mai rău decât mort? Aşa că-s obligat să nu mai trec pe la ei decât odată la două voiaje, şi atunci mă asaltează cu rugăminţi atât de sfâşietoare că-mi vine să-nnebunesc!

În câteva rânduri cambuzierul încercă să-l surprindă pe Isaac în exerciţiul funcţiunii sale de „generos absurd”, dar urmăririle astea deveniseră imposibile din cauza negustorului ambulant care, în ultima vreme, dispărea sistematic în cele trei zile cât Dacia rămânea ancorată în portul Alexandria…

Au încercat să-l convingă pe Jusuf că trebuie să-i bage prăpăditului minţile-n cap. Habotnicul se apăra cu sarcasm:

— Să-şi bage Isaac minţile-n cap! Care minţi? Ale voastre. Aveţi voi minte care să se ţină pe picioarele ei măcar atâta timp cât să se mistuie cotletele de porc? Voi nu ştiţi, pe lumea asta, nici să fiţi destul de nenorociţi ca să vă fie-ngăduit să speraţi la viaţa eternă, nici destul de fericiţi ca să nu vă mai gândiţi la ea, pentru că, flămânzi sau sătui, tot vă roade îndoiala. Şi voi sunteţi ăia care-aţi vrea să-l faceţi pe Isaac „să-şi bage minţile-n cap”? Ha-ha…

Când băgară de seamă că şi Jusuf devenise pentru Isaac un necunoscut, îl întrebară dacă „se certaseră”. Negustorul răspunse:

— Nu, dar nu mai are nevoie de mine. Îşi urmează drumul pe picioarele lui.

Vai, pesemne că drumul ăsta era destul de lung, pentru că picioarele începură să nu-l mai ţină pe sărmanul însetat de viaţă eternă.

Apariţiile lui Isaac la cârciumă Dorobanţul Român nu mai aveau acum decât un singur scop: să doarmă. Nici rachiu, nici vorbărie, nici explicaţii… Venea, sleit de puteri, cu buzele arse, cu ochii pe jumătate închişi, alegând totdeauna ceasurile când prăvălia era goală sau aproape goală, se ducea drept în fund, în colţul mascat de bufet. Acolo, pe un scaun, cu braţele încrucişate pe masa de marmură, îşi lăsa uşor fruntea să cadă pe braţe şi nu mai mişca un ceas, două, câteodată trei sau chiar mai mult.

Nimeni nu mai îndrăznea să-l irite sau să-nceapă vorba cu el. Ajunseseră unii să meargă cu respectul până acolo, încât să vorbească încet ca să nu-l trezească.

La deşteptare, îşi înălţa capul la fel de încet cum şi-l lăsase. Îşi îndrepta şi pieptul şi corpul, se ridică în picioare, aproape cu graţie. Picioarele îşi reluau cursa. Isaac plecă precum venise.

Unde se ducea? Peste tot. Aceleaşi străzi, aceleaşi mahalale, aceeaşi clientelă, dar marfa se-mpuţina din zi în

zi, şi în cantitate şi în varietate, odată cu puterile vânzătorului ambulant. Isaac împletea din ce în ce mai puţin.

În aceeaşi măsură scădeau şi darurile lui către lumea asta care nu-l mai interesa. Motrogan, care-l urmărea destul de des, constată cum se reduceau darurile lui persistente, de la o liră la un taler, apoi la un shilling şi-n cele din urmă la un piastru. Necunoscuţii pe care-i alegea capriciul minţii lui Isaac să primească banul nu erau totdeauna din categoria celor care se grăbeau să-l accepte şi s-o şteargă. Câteodată, omul oprit de fraza stereotipă a lui Isaac: „Poftim, asta-i pentru dumneata”, se supăra:

— Drept cine mă iei? Nu-s cerşetor!

Isaac – care arăta el însuşi ca un cerşetor, din cap până-n picioare, dar care dădea în loc să ceară – nu se supăra. Jenat o clipă, cu ochii la banul dintre degetele lui jegoase, bolborosea câteva cuvinte neînţelese şi se depărta.

Către sfârşitul acestei ultime faze de melancolie distructivă, nu mai căra drept marfă decât două-trei obiecte fără însemnătate: un grătar, o capcană, o perie de curăţat sticle, pe care mâinile lui încremenite le ofereau zadarnic unor clienţi imaginari.

Şi se scurseră aşa trei ani de viaţa nimicitoare. Apoi…

Într-o zi, Isaac intră ca de obicei la Binder şi îşi culcă fruntea pe marmură.

Era o după-amiaza de iunie caniculară. Pe stradă pustie, praful îţi ardea ochii şi gâtlejul. Singur în prăvălie, Binder citea un ziar şi, prea obişnuit cu apariţiile şi dispariţiile nefericitului Isaac, nu-i dădu atenţie când îl văzu trecând spre colţul în care se odihnea.

Birtaşul îl aştepta cu nerăbdare pe Sotir, ştiind că Dacia sosise în dimineaţa aceea. Cambuzierul apăru, aproape vesel, şi cum intră, spuse:

— Am o veste bună, dragul meu Hermann. O să-l repatriem pe Isaac!

— Cum asta?

— Foarte bine. Am intervenit pe lângă comandantul meu în favoarea nefericitului nostru. Comandantul, la rândul lui, a cerut şi a obţinut de la ministrul de război, cu care-i prieten, o clemenţă tacită, ca să i se poată acorda bietului dezertor o amnistie oficioasă. Şi iată: am venit să-l iau.

Binder, nebun de bucurie, sări de gâtul lui Sotir, îl strânse la piept mai să-l sufoce şi îl sărută pe amândoi obrajii.

În clipa asta apăru Jusuf în pragul prăvăliei şi, văzându-i pe cei doi prieteni îmbrăţişându-se, îi privi placid.

— Gata, Azoi! Îl repatriem pe Isaac! Îi strigă Binder.

— Azoi? Îl repatriaţi? Ar trebui să vrea şi el.

— O să vrea, poţi să fii sigur, zise cârciumarul turnând de băut. O să-i spunem îndată ce s-o trezi.

Binder ciocni cu Sotir.

Jusuf se strecură îndărătul bufetului unde dormea Isaac, se aşează la masa lui şi îl privi îndelung cu gura lăţită de un zâmbet. Apoi luă capul adormitului şi îl ridică puţin. Pe locul unde gura lui Isaac atinsese marmura apăru o mică pată roşie. Pleoape închise, faţă palidă, buze însângerate…

Jusuf îşi întinse gâtul către capul pe care-l ţinea între mâini şi murmură blând:

— Vor să te repatrieze, Isaac. Ai să-ţi vezi în curând pe bătrânii tăi părinţi…

Deodată, lăsând capul să cadă inert pe marmură, scoase un strigăt sfâşietor:

— A murit Isaac! Iată-l acum în adevărata lui patrie, în lumea vieţii veşnice!

Consternaţi, Binder şi Sotir alergară şi, toţi trei, speriaţi, distruşi, duseră cadavrul într-o cameră alăturată, în timp ce bătrânul Jusuf mormăia fără încetare versetele de circumstanţă: „Iehova e singurul Dumnezeu adevărat. Iehova e singurul Dumnezeu adevărat. Slăvit fie judecătorul cel drept…”

II.

SCHIMKE PERLMUTTER.

I.

Dintre toţi copiii Perlmutter, Simon a fost cel pe care obrăznicia brutală a huliganilor l-a lovit mai rău, pentru că, fiind student evreu, a trebuit să treacă prin furcile caudine ale învăţământului oficial corupt de politică şi viciat de antisemitism.

Ura nedreaptă împotriva evreilor acumula în el o revoltă cu atât mai mare, cu cât el se simţea sincer un patriot român… Neştiind aproape nimic din religia neamului său, în afară de câteva amintiri din copilărie, elev strălucit al unui liceu creştin din Bucureşti, el nu se mărturisea ovrei. Pe bună dreptate, pentru că, dacă virtual purta amprenta, în realitate era un adevărat „copil al ţării”. Pentru el cuvântul „ovrei” era un arhaism emoţionant, dar nimic mai mult.

Şi, în indignarea lui, spunea adesea alor săi:

— Îmi sparg capul să pot pricepe ura colegilor şi a profesorilor: prin ce sunt eu ovrei, în sensul străin duşman României? Mă simt cetăţean născut pe pământul românesc şi-s în stare să iubesc tot ce un străin detestă, să-i doresc patriei mele toate binecuvântările pe care o naţiune cinstită şi le doreşte cu ardoare. Atunci? Care-i crima mea? Să fie oare inutilitatea de care-am fost debarasat la naştere ceea ce-i face-n halul ăsta de furioşi? Dacă-i aşa, n-am ce le face.

Şi, generozitatea lui – această costisitoare bucurie a sufletului nostru – precum şi nobilă lui revoltă au fost ceea ce l-au obligat pe Simon să-şi părăsească într-o bună zi familia şi studiile, să plece din Bucureşti, să fugă din patrie şi să se ducă-n lume…

Stupidă aberaţie a unui naţionalism prost înţeles. Poţi fi oare atât de rău patriot încât să îndepărtezi de pe pământul natal oameni care nu cer altceva decât îngăduinţa de a-şi iubi patria?

Shimke îşi începuse studiile la Iaşi, capitala Moldovei, unde un văr de-al maică-sii, negustor, fără copii, îl chemase ca să mai uşureze povara de pe umerii lui Avrum, doborât deodată de o răsturnare a norocului.

Tânărul bucureştean era de o forţă puţin obişnuită, avea o agilitate de panteră, şi un curaj despre care se spune că nu-i de găsit printre ovrei. Cu toate astea – particularitate de remarcat la toţi cei cu-adevărat puternici – Shimke nu era niciodată arogant şi nu făcea uz de forţa sa decât în faţa unei necesităţi absolute. Nici prea înalt, nici cu înfăţişare prea atletică – faptul a înşelat adesea pe mulţi „voinici" de profesie, mardeiaşi din plictiseală. Simpatic, fără altă frumuseţe decât corpul suplu şi vânjos în acelaşi timp. Fălci puternice. Ochi cu privire sinceră şi cinstită, dar nu fără oarecari scăpărări de ură gata să izbucnească la cea mai mică provocare. Bun, inteligent, sârguincios, a fost repede iubit de toate elementele sănătoase din Iaşi, oraşul cel mai studios din România, dar şi unul dintre cele mai contaminate de antisemitism, datorită activităţii nefaste a unui şef de huligani, Buza, profesor universitar, cap sec, suflet sterp, om nul ca o băşică de săpun. Shimke, tocmai din cauza inteligenţei sale, a avut nenorocul de a fi considerat de reptilă asta ca un „jidan periculos". Din acel moment, persecuţiile cu care ciracii lui Buza l-au copleşit pe studiosul băiat i-au făcut viaţa grea, atât de grea încât într-o bună zi a izbucnit o bătaie şi Shimke a trebuit să se apere.

N-a făcut-o cu prea multă ardoare, dar leul poate ucide un lup numai cu coada, aşa că, Shimke a putut desfunda câteva burţi numai cu piciorul, cu mâinile-n buzunar şi surâsul pe buze.

Rezultatul? A fost eliminat din universitate, ceea ce i-a obligat să plece din Iaşi şi, renunţând la ospitalitatea unchiului său, să se ducă să se înscrie la universitatea din Bucureşti, oraşul său natal. Familia lui nu mai era acolo, se mutase de mult la Constanţa. Esther „locuia în străinătate", nu prea se ştia cam pe unde. Numai Haim, devenit Constantin, mai rămăsese, făcând reportaje pentru un ziar de mare tiraj din capitală. Dar Shimke, scârbit de laşitatea abilă a fratelui său mai mare care, pentru motive „peremptorii", nu îndrăznea să se „compromită" cu boxerul

pe stradă, îl trimise la plimbare, pentru ca mai apoi să înceteze definitiv de a-l mai vedea. Aşa că, silit să ducă viaţa de student care doarme într-o magherniţă, mănâncă la un birt ordinar şi-şi face rost de-un ban dând lecţii sau traducând opere faimoase pe sume derizorii, Shimke lupta aprig cu mizeria, vrând să învingă cu orice preţ. Dar, şi aici ca şi la Iaşi, caracatiţa antisemită i-a încătuşat mâinile şi picioarele. Asistă la cele mai strigătoare nedreptăţi, insulte şi agresiuni cărora le cădeau victimă zilnic studenţii evrei, îşi încleşta fălcile, îşi vâra pumnii în fundul buzunarelor, făcea pe surdul când vreun coleg huligan îi striga insulte în ureche.

Nimic de făcut. Nu se poate ţine piept mârşăviei generale şi nu poţi să-ţi eviţi destinul când el vrea să facă din tine un tălmaci, nu un medic, cum ţi-ar place ţie.

Într-o zi, Shimke îl auzi chiar pe profesor apostrofând, de la înălţimea catedrei sale, o studentă evreică fără apărare, strigându-i:

— Ieşi afară, jidoafcă socialistă!

Se pierdu cu firea, puse mâna pe o călimară şi-o aruncă în capul huliganului. Mai bine de jumătate de clasă îi sări în cap. Pe toţi care i-au venit la îndemână, Shimke i-a caftit scăpând fără o zgârietură măcar.

Dar chiar şi această forţă fizică, care-i de-o indiscutabilă utilitate pentru cel ce-şi poate apăra demnitatea prin acţionarea bicepşilor, devine pentru un evreu un izvor de calamităţi fără număr. Unui ovrei îi este interzis să aibă muşchi…

A doua zi, se decretă eliminarea din această a doua universitate a studentului Simon Perlmutter. Nu mai avea, deci, nicăieri acces în România. Cariera lui era zdrobită. Şi, cum serviciul militar îl pândea cu cei trei ani de cazarmă şi alt şir de umilinţe, sufletul lui ultragiat fu cuprins de-o groaznică dezorientare. Nemaiştiind ce se va alege de el, era obsedat de o poftă nebună de a se arunca orbeşte în oceanul imens al lumii ca să dispară undeva, să abdice

pentru totdeauna la numele lui, la viitor, la rostul lui pe pământ…

În treaba asta, destinul îl ajută de minune.

Care-o fi forţa aia misterioasă, forţă centrifugă, ce azvârle atât de impetuos pe orice tânăr ovrei dezrădăcinat peste oceane şi continente?

Pândindu-şi necontenit straniul său destin, pe care acasă nu izbutea să-l descifreze, tânărul evreu era atras de mirajul necunoscutului, se scutură fără nici o milă pentru străbunii săi de un trecut copleşitor, jertfi afecţiunea alor săi şi se dărui cu totul elanurilor generoase ale tinereţii, spre lumea largă, cu orizonturi nesfârşite, ca să-şi astâmpere imensa poftă de viaţă intensă, de viaţă sinceră, generoasă…

Dar vai, repede îşi dădu seama – şi cât de dureroasă era consternarea lui – că lumea largă n-avea nevoie de el. Era un nechemat, un intrus, suspectat peste tot. Cele mai nobile, cele mai sincere aspiraţii ale lui erau batjocorite. I se refuză dreptul de a fi nobil, generos, omenos.

Pe de altă parte, nu putea părăsi nepedepsit căminul său cu tradiţiile lui solide şi seculare. Deveni un „străin” chiar în casa strâmtă a lui Israel, ca şi în lumea largă… Şi tânărul evreu rămâne suspendat între Israel şi lume, într-o chinuitoare perplexitate, rătăcind dintr-o ţară într-alta, urmărindu-şi sufletul său insesizabil…

Şi aşa, risipiţi pe sfântul pământ al Domnului pe care oamenii, stăpânii lui, îl făcuseră insuportabil, tinerii ovrei îşi purtau prin lume, în cruciş şi-n curmeziş, nepotolitul lor dor de-o lume mai bună. Şi dorul ăsta îşi dădea frâu liber fie în zeflemeaua inofensivă a estetului, fie în revolta militantului. Alţii, ca să răzbune jignirea suferită, se aruncară cu o ambiţie nestăvilită, întru cucerirea de bunuri materiale cu ajutorul banului, fără să se mai sinchisească de mizeria din sufletele lor, pentru că nimeni nu se lăsa mai puţin tras pe sfoară de aparenţe decât evreul.

Shimke nu era nici estet, nici revoltat şi încă mai puţin un ambiţios. După toate necazurile lui cu antisemiţii, „se săturase”! Era epoca în care peste România aluneca un amplu val de „spiritism”. Shimke se mai aiurea puţin făcând mesele să mişte, pentru că ceva mai bun de făcut tot n-avea…

Şi iată că într-o după-masă posacă de aprilie, pe când îşi plimba plictiseala pe cheiul Dâmboviţei, un domn cu, înfăţişare de nordic se apropie de el şi, fără multe fasoane, îl întrebă în idiş:

— Eşti evreu?

— Eh, da, răspunse Shimke. Şi dumneata la fel, pare-mi-se.

— Exact. Ovrei din Rusia. Şi de profesie prestidigitator, după cum cere moda.

— Ah, da! Te recunosc. N-ai făcut dumneata o şedinţă de spiritism serile trecute în sala Eforiei?

— Ai fost şi dumneata?

— Fireşte. Mă interesează foarte mult tot ce are legătură cu fenomene supranaturale.

— Din ce în ce mai bine! Ar trebui să ne-nţelegem, amice! Minunăţiile pe care m-ai văzut făcându-le nu-s datorite cine ştie cărei magii divine şi n-au nimic a face cu „ştiinţele oculte”, aşa cum poate crezi dumneata, ci sunt, pur şi simplu, iscusinţă, ajutată de o maşinărie complicată.

— Va să zică, eşti un şarlatan?

— Nu. Sunt, în felul meu, un idealist, căruia nu-i place să trăiască numai cu cartofi copţi şi refuză să fie victima huliganilor din patria lui. Cred nestrămutat că mijlocul cel mai bun de a-l sluji pe Dumnezeu e să te bucuri de viaţă din plin fără să faci rău nimănui. Ha capito?

— Capito… capito… făcu Shimke plecând capul. Şi cred că filosofia dumitale e bună dar, mă rog, unde vrei s-ajungi?

— Uite la ce. Dar mai întâi să ne prezentăm: Leib Fischer fost student, împiedicat de a deveni om util societăţii, deci, „şarlatan” fără voie.

Shimke tresări ca biciuit la această coincidenţă de soartă, strânse mâna prestidigitatorului de-l făcu aproape să urle, şi spuse:

— Simon Perlmutter, student în medicină, împiedicat ca şi dumneata, de a ajunge medic şi care va fi, poate, în curând, un „şarlatan fără voie”, tot ca şi dumneata.

La vorbele astea, Fischer fu cel care tresări, cu tot sângele lui rece. Şi cei doi studenţi rataţi se îmbrăţişară ca doi fraţi duşmăniţi de-aceeaşi soartă.

— Cred că eşti omul pe care-l caut, exclamă Fischer. Am nevoie de un tovarăş inteligent, descurcăreţ şi voinic, ca să mă ajute în treburile mele. Dacă vrei să fii omul ăsta, începând de astă-seară vei trăi în hoteluri de lux şi vei călători prin cele mai frumoase oraşe ale lumii!

— Aş face orişice, numai să pot ieşi din ţara asta stăpânită de vandali.

— Perfect. Vino să iei masa cu mine astă-seară la Hotel Splendid.

A treia zi dimineaţă, cei doi amici instalaţi comod într-un compartiment de clasa întâia plecau pentru un ciclu de „reprezentaţii unice” care începea cu Sofia, trecea prin Belgrad şi ajungea la Constantinopol, de unde s-au îmbarcat pentru Bombay via Port-Said.

— O să vedem ţara fakirilor, spune Fischer, şi o să studiem la faţa locului de nu există cumva vreun mijloc de a ne îmbogăţi repertoriul, de a crea numere „noi şi senzaţionale”.

Dar sufletul lui Shimke nu era făcut să se complacă prea multă vreme în „iluzionism”, fie el chiar eroic şi perfect justificat de o ordine socială absurdă. De-abia descins pe pământul celei mai colosale exploatări britanice, Shimke îşi simţi inima palpitând la suferinţele nobilului popor hindus îngenunchiat. Ochii lui întâlneau peste tot efectele mârşavului comercialism, sugrumător al libertăţii. Peste tot vedea forţa zdrobind dreptul. Şi, după şase luni de peregrinări prin India, într-o bună zi îl lăsă baltă pe Fischer.

În India, Shimke rămase doi ani de zile, învăţă câteva limbi, observă viaţa hinduşilor aduşi la sapă de lemn, la discreţia celui mai nesăţios dintre cuceritori, umblă mult, străbătând ţara. Apoi, într-o zi, constatând că nu mai are altă avere decât vreo două mii de rupii, se urcă pe un pachebot şi debarcă la Anvers. Voia să-şi reia studiile de medicină în vreo universitate belgiană. Voia, chit că ar fi trebuit să lucreze ca hamal şi să mănânce pâine goală!

Voia…

Blestemată soartă, de care nu poţi scăpa. Cum îţi baţi tu joc de voinţa noastră şovăitoare, de proiectele noastre hibride, de viitorul nostru insondabil…

Chiar în seara în care, la Anvers, Shimke se decisese s-o şteargă la Bruxelles şi îşi luă ultima cină în marele port belgian, o femeie veni să se aşeze la masa lui. Era tânăra, frumoasă, zglobie, vorbăreaţă şi părea cinstită. Era Helene Gouldi, o italiancă din România. Luară masa împreună şi deveniră îndată familiari. Shimke se gândea la trenul lui:

— Eh, am să plec mâine…

Drace, cine n-ar face la fel, când chestia-i atât de amuzantă! Mai ales că nu-i vorba decât de-o întârziere de douăzeci şi patru de ore.

Dar, ia te uită: Helene e o zăpăcită şi se-ndrăgosteşte pe loc de Shimke; nici nu veni miezul nopţii şi bietul băiat îşi dădu seama, se convinse într-o cameră de hotel în care stătură împreună până a doua zi la prânz şi răspunse la amorul italiencei cu prima lui dragoste nebună. Cu toate astea, se gândea şi la medicină lui şi îşi întrebă iubita:

— Tu ce-nvârteşti pe-aici?

— Nimic. Sunt în trecere.

— Dar din ce trăieşti?

— Dintr-o mică rentă, care-mi vine din România.

— Şi n-ai putea să-ţi mănânci renta asta mică în altă parte decât la Anvers?

— Ba da. De ce?

— Pentru că eu trebuie să plec imediat la Bruxelles. Sunt student în medicină.

— Ah, eşti student?

— Te miră?

— Deloc, dar…

De ce n-ar mai avea răbdare „o săptămână”, pentru că mititica îşi aştepta „banii ei” şi pe urmă or merge să „facă amor” la Bruxelles.

Foarte bine. Shimke avu răbdare o săptămână care ţinu douăzeci şi trei de zile, dar care i se păru cât un ceas, pentru că totdeauna-i prea scurtă viaţa ce-ţi curge-n vine cu focul ăsta încă necunoscut. Aşteptă fără să-i pese şi cheltui fără să socotească:

— Ei, drăcie, îşi spuse el într-o dimineaţă. Nu mai am decât cinci sute de franci.

În seara aceleiaşi zile, întorcându-se la hotel după o scurtă despărţire de prietena sa, Shimke găsi pe masă un plic cu o mie de franci şi o scrisoare scurtă, stropită cu lacrimi: „Scumpule! Îţi restitui ce ai cheltuit cu mine, pentru mine, şi te părăsesc pentru că te iubesc cu-adevărat şi nu sunt demnă de tine. Când vei citi gândurile astea voi fi în largul mării, în drum spre Alexandria Egiptului, unde-mi am locuinţa. Încearcă să uiţi pasiunea ta de-o clipă şi urmează-ţi destinul. N-am să te uit niciodată. Helene.”

— Ce destin să-mi urmez? Se întrebă Shimke, perplex. Dracu' s-o ia de medicină, în asemenea condiţii. Mai bine să fii un vagabond care se bucură din plin de lumina soarelui, decât un doctor ursuz care îmbolnăveşte lumea!

Şi trei zile mai târziu, întindea pânzele pe urmele „pasiunii sale de-o clipă”, care avea să facă din el un interpret fără viitor în slujba unei lumi fără inimă.

II.

De ce-o fi scris că sentimentul cel mai voluptuos al vieţii trebuie să ne dea ca escortă cele mai usturătoare dureri? Iubirea trupească n-ar fi fost oare la fel de puternică, la fel de frumoasă şi fără de suferinţa pe care o aducea?

— Mizerie… Mizerie… gemea Shimke în fiecare seară, aruncându-se istovit pe pat, după o zi de căutări obositoare prin toate casele mari şi mijlocii ale Alexandriei.

Şi, necontenit, medita:

— Trebuie s-o smulg din viciu, trebuie; chiar dac-ar fi să sparg piatră ca să-i pot da cele necesare. E-atât de frumoasă! Atât de iubitoare! Atât de cinstită, în fond… Şi silită, probabil, să se vândă tuturor brutelor…

În fine, după o săptămână, o descoperi pe „Helene a lui” într-un bar „englezesc”. Bea whisky şi trăncănea într-una înconjurată de soldaţi din armata britanică de ocupaţie şi de civili de toate soiurile. Un frumos cavaler de industrie tocmai se pleca să o sărute pe gât. Helene se feri şi-i azvârli-n obraz whisky-ul din pahar, dar Shimke făcu mai mult: îi învineţi „gentelmanului” un ochi, repezindu-l din aceeaşi lovitură într-un paşnic consumator de la o masă vecină.

Palidă, tremurând toată, dar fericită totuşi, Helene îşi urmă iubitul şi fugiră cu o trăsură, înainte ca mardeiaşul-încasator să fi avut timp să se-adune de pe jos. Era unul dintre tipii care pretind că nici o femeie nu le poate rezista. De data asta, rezistenţa fusese atât de vârtoasă, că n-a mai rămas nimeni de partea lui. Şi, dintr-o lovitură, Shimke deveni şi simpatic, şi temut în acelaşi timp.

Trăsura îi lăsă pe cei doi îndrăgostiţi la uşa unui imobil în care Helene ocupa un apartament destul de elegant, cămin al uneia dintre preotesele bucuriei discret recompensate. Shimke constată uşor că toată casa nu era ocupată decât de Helene Gouldi. Şi întristarea lui fu atât de profundă, încât îl părăsi orice speranţă de a învinge viciul. Înţelese că Helene îşi „făcuse” viaţa şi că dragostea ei pentru el n-o să meargă niciodată până la sacrificarea acelei lenevii care aproape totdeauna constituie baza oricărei prostituţii devenită profesie.

Dar această convingere nu-i tempera prea mult pasiunea pentru ea, mai ales că nefericita îi arăta o tandreţe care se

vedea că-i sinceră, şi merse până la a-i oferi să-l ajute să-şi termine studiile.

Ieşind de la ea, Shimke îşi zicea:

— Sunt totuşi şi oameni pentru care banul are miros. Mai bine mă fac călău decât peşte…

Trist, zdrobit, rumegând idei care de care mai negre, umbla la întâmplare, cu capul plecat, cu mâinile în buzunarul pantalonilor, după obiceiul lui, şi, din când în când, număra maşinal, în fundul buzunarului din dreapta, cele zece lire sterline care-i mai rămăseseră „de trăit şi de murit” cu ele. Deodată, ridicând capul, privirea îi căzu pe firma lui Binder:

— Ia te uită! Exclamă el. La Dorobanţul Român! Nu-i rău deloc! Numai un ovrei naiv sau prost de-a binelea e-n stare de-o glumă ca asta, pentru că pe ce alţi dorobanţi români decât ăi fugiţi de dorobănţie i-ar putea atrage în taverna lui cu firma asta?

Era în august, pe la trei după-masă, ora când căldura îmbie pe consumatori la siestă. În cârciumă nu se aflau decât Binder şi Motrogan, amândoi fără haină, răcorindu-se.

Shimke intră, salută, şi spuse pe româneşte:

— Iertaţi-mă, domnilor, mă înşel eu, sau România e pe cale de a împărţi protectoratul Egiptului cu Marea Britanie?

Cârciumarul şi lăutarul izbucniră în râs:

— România n-are nici măcar un consul în Egipt, răspunse Binder, dar înţeleg mirarea dumitale. Numai că firma mea nu are un scop comercial. Am făcut-o de plăcerea mea: îmi aminteşte de vremurile în care credeam că un ovrei, ducându-se să-şi facă datoria faţă de armată, contribuie la ameliorarea sorţii rasei lui pe pământul românesc.

— Va să zică nu mai crezi…?

— Nu, fireşte că nu. De asta am pus firma; ea trebuie să trezească remuşcări românilor, vreau să spun, celor care se poartă prost.

Shimke îşi dădu seama că ovreiul ăsta nu era prost, ci doar naiv, ca să creadă că un huligan poate fi încercat de remuşcări, şi avu un sentiment de stimă pentru el.

La rândul lui, Binder – după plecarea lui Motrogan – năpădi, cu entuziasmul lui obişnuit, pe simpaticul compatriot, îl copleşi cu întrebări şi-l obligă să-şi descarce tolba cu noutăţi. Faţă de accentul de sinceritate al acestui om de inimă, Shimke vorbi cu atât mai uşor cu cât era într-o stare de demoralizare abrutizantă. Îi povesti cârciumarului peripeţiile vieţii sale ratate, luptele, speranţele, înfrângerile şi sfârşi prin a-i mărturisi iubirea lui nefericită pentru Helene:

— Şi iată cum am ajuns la Alexandria, încheie el. Nu-mi mai rămâne decât să mă plec în faţa sorţii mele necruţătoare şi să-mi caut un mijloc de a-mi câştiga cinstit o pâine. De altfel, mijlocul ăsta l-am găsit şi îmi convine, pentru că-mi permite să fiu liber, dar… Şi aici mă urmăreşte soarta ingrată. Nu pot face cum aş vrea…

Shimke tăcu, îndurerat şi amărât. Privirea lui rătăcea, de-a lungul străzii. Binder care sorbea lacom cuvintele bietului băiat, îl îndemna să continue:

— Păi, vorbeşte. Spune-mi tot, ca unui frate bun…

Mişcat şi simţind căldura sprijinului, Shimke vorbi mai departe:

— Am văzut că aici meseria de interpret este foarte bănoasă şi că-ţi dă destulă independenţă. Aşa că m-am oprit la ea. Câteva limbi mai îndrug eu, tot atât sau poate chiar mai bine decât cei mai buni dintre tergimanii din Alexandria, dar nu ştiu limba arabă şi nici topografia locurilor. Mi-ar trebui câteva luni să trăiesc ca un rentier, să cutreier ţara, Cairo, Luxor, să văd Asuanul, să cunosc tot ce poate interesa un turist şi să-l servesc cu competenţă. Un interpret care să fie şi un ghid bun, dacă vrea să fie respectat de un turist rutinat, trebuie să informeze mai bine decât un Baedecker. Şi la asta n-ajungi numai

îngânând în urechea clientului: „Asta-i o piramidă, ăla de colo e Sfinxul, acuma o să coborâm într-o catacombă…”

Shimke se ridică să plece şi spuse, cu hotărâre:

— Numai ideea c-aş putea fi luat drept un papagal de-ăştia îmi face atâta silă, încât aş prefera să spăl vase într-un restaurant.

— Stai puţin, zise Binder.

Dispăru într-o clipă şi se întoarse cu un fişic, pe care i-l puse lui Shimke în palmă:

— Ai aici cincizeci de lire sterline. Descurcă-te cum te-ai pricepe. Şi dacă cumva ţi se-ntâmplă, când eşti departe, să ai nevoie de bani, telegrafiază-mi fără şovăire.

Şase luni mai târziu, cine credeţi că trecea pe strada Khandak în fruntea legiunilor de turişti, plimbându-i prin tot oraşul şi, uneori, dispărând cu ei săptămâni întregi ca să-i conducă până-n inima Egiptului-de-Sus, dacă nu Shimke „interpretul”, „singurul ghid care are-n buzunar Egiptul şi toată istoria lui”!

Şi cine – din pragul prăvăliei, cu un aer de îndreptăţită mândrie şi de bunătate omenească – cine altul răspundea salutului cordial al lui Shimke dacă nu Binder, Binder cel cumsecade, Binder cel omenos?

Sunt, astea, fapte care onorează numele de om.

Sunt şi altele.

La Alexandria interpreţii culeg turistul la sosirea pacheboturilor. Ei urcă primii, se-mprăştie pe tot vasul şi, după noroc sau după obrăznicie, umflă orice călător care se lasă umflat, dar de preferinţă pe „barosani”. E unicul moment în care aceşti tipi cu înfăţişare flegmatică devin iuţi ca veveriţele, febrili ca maimuţele enervate. E vorba de „aranjat ziua”. Şi fiecare, până şi cel mai modest, visează să pice pe „grupul cu franci”, care să-i ceară să-i ducă „la Cairo, sau chiar mai departe, undeva…” unde nici el n-a pus vreodată piciorul.

Dar, fireşte, visele rămân vise şi în lipsa „grupului” visat te mulţumeşti să „pici pe-o liră sterlină”, „pe trei taleri”, sau,

în caz de ghinion, eşti destul de mulţumit să dai peste un călător care-ţi dă doi shillingi ca să-i arăţi unde staţionează expresul de Cairo, care-i la nasul lui. Apoi, acest tergiman cumsecade cu uniformă ponositǎ, gata de râs, se-ndreaptă spre bodega preferată unde fumează şi bate cărţile până seara.

„Asta-i o piramidă…”

Nu ăsta era genul în care lucra Shimke; el ştia că turistul consideră breasla lui ca pe o pleavă, o „adunătură de şnapani care se năpusteşte pe bietul călător, îl jecmăneşte, şi nu-i e bună de nimic”. Aşa că, la acostare, turistul e hotărât mai mult decât oricând să se apere şi să respingă oferta chiar şi a celui mai fermecător dintre interpreţi.

Serios, stăpân pe sine şi tare pe ştiinţa şi pe cinstea lui, Shimke se ducea la sosirea pacheboturilor numai ca să-şi facă datoria. Nu alerga, nu cădea pe capul nimănui. Se strecura, corect şi tăcut, în mulţimea călătorilor. Dacă „pică ceva la moment…”, cu-atât mai bine, dacă nu…

Dacă nu, ducându-se în localurile cele mai elegante ale oraşului şi ghicindu-şi dintr-o privire clientul, lua loc aproape de ei, însăila o conversaţie care n-avea nici în clin nici în mânecă cu ce urmărea şi, aproape totdeauna, dădea peste turistul care se declara „fericit să întâlnească un ghid cinstit, capabil şi conştiincios”.

Aşa au mers lucrurile până în ziua în care reputaţia lui de „ghid incomparabil” l-a pus la adăpost de orice griji materiale şi l-a scutit de folosirea trucurilor. După un an de de zile toate marile hoteluri din Alexandria şi chiar din Cairo se băteau pentru el.

Ăsta era Shimke al „barosanilor”. Dar era şi un Shimke al „mitocanilor”, cel mai uluitor, unic, nemaipomenit. Iar despre acest Shimke al „mitocanilor”, cel care l-a cunoscut va vorbi că românul pios: „Lăudat fie numele lui în vecii vecilor!”

Cu toate astea, nu făcea nimic extraordinar. Nimic. Se gândea, „se gândea şi”, la cei pe care vapoarele-i

transportă în pântecele lor, în magazii, la cei care nu sosesc prevăzuţi cu un carnet de cecuri şi un tichet Cook, care nu totdeauna au un paşaport de prezentat la coborâre şi nici vreun motiv să se teamă de un interpret.

Pentru aceştia Shimke avea ochi, avea experienţă psihologică, avea zel. Îl observă pe furiş pe amărâtul care se depărta de turmă, care se ascundea ca struţul şi aştepta, ca să coboare, plecarea autorităţilor autohtone de la capul scării. Odată convingerea sa făcută – „ăsta-i de-ai noştri” – Shimke se ducea la el de-a dreptul şi, ca şi cum l-ar fi cunoscut de când se născuse, îi spunea, în limba lui maternă:

— De unde vii?

Amărâtul, speriat, făcea nişte ochi cât ceapă, neştiind cu cine are de-a face.

— Nu-ţi fie frică. Nu-s poliţist. Eşti dezertor, sau numai vagabond?

Omul îi răspundea, timid, ce era şi de unde venea, mărturisea că n-are „hârtii”.

— Şi nu ţi-a dat prin cap să-ţi faci rost de-o şapcă de marinar, s-o tragi pe sprânceană şi să treci ţanţoş pe sub nasul poliţiştilor? Hai… Vino cu mine. Şi, mai ales, fii calm.

Ajungând în faţa autorităţilor, Shimke scotea plăcuţa de alamă cu numărul lui, o arăta şi trecea cu „golanul” lui zicând cu dispreţ:

— E cu mine…

— Bine, hauaga Simeon, răspundeau cerberii.

Era „bine” într-adevăr. Şi lăudaţi fie şi acei „ceauşi” egipteni cumsecade, pentru că, dacă închideau ochii la infracţiunea comisă de generosul interpret, bănuiau că n-o să iasă nici un rău pentru securitatea ţării lor, dar ştiind foarte bine că acea securitate trecea prin cele mai mari primejdii de pe urma domnilor cu monoclu ce călătoreau cu paşaport diplomatic.

Da, să permiţi unui vagabond de treabă, ba chiar unui dezertor, să trăiască liber pe-acel pământ ospitalier care

era Egiptul înaintea Marelui Război, Shimke scoţându-l de pe vapor şi „ceauşii” făcându-se că nu văd, săvârşeau o binefacere, dar asta nu era de-ajuns, pentru că se putea face mai mult. Şi Romain Rolland a spus că „nu-i decât un singur eroism pe lume: acela de a face tot ce poţi!”.

Shimke nu ştia despre această vorbă a autorului lui Jean Cristophe, dar era omenos din fire şi erou pân' la capăt.

Şi aşa – tot mergând cu omul lui care-şi ducea la subsuoară o bocceluţă cu două perechi de ciorapi, două batiste, o cămaşă jumate şi tot atâtea izmene – îl descosea amical despre viaţa lui şi cam ce socotea, acest paria, să facă şi, în fine, fel de fel de întrebări pe care rareori oamenii le pun unor paria. În timpul ăsta, se îndrepta cu el spre strada Khandak, intra la Binder, comanda „două porţii prima” şi-i spunea cârciumarului care se apropia, curios să vadă ce mai „culesese” ghidul incomparabil:

— Uite, Hermann. Ţi-am mai adus unu'…

— Nu-i aduci decât de-al de ăştia, striga Motrogan râzând.

Aşa era, şi Binder nu-i respingea.

Încercau să-i facă noului debarcat un rost şi, în aşteptare, îi dădeau pe datorie, îi căutau un adăpost.

Omul mânca, asculta cele ce se vorbeau – el era tema – şi începea să creadă în Dumnezeu.

Câteodată asista şi Jusuf la sfaturile astea, şi se întâmplă ca într-o zi, când nu găseau adăpost unui refugiat greco-român din Tulcea, Azoi să se ofere imediat să-l găzduiască.

— Să vină la mine. Loc este.

Exasperat, Binder strigă:

— Ei drăcia dracului! Nu mai pricep nimic, bunul meu Azoi! Omul ăsta-i un „goi”, şi tu eşti un „id”, un ovrei credincios; cum vrei să-mpaci tu lucrurile şi să culci un „goi” sub acoperişul tău?

Jusuf, întinzând arătătorul şi clipind din singurul ochi, zise:

— Păi, Hermann, ţi-am spus de-atâtea ori: un bun ovrei nu-i niciodată un om rău.

Şi „goi”-ul se duse să se culce sub acoperişul ovreiului ăstuia, rostind: „Slăviţi fie ei, în vecii vecilor!”

III.

Apariţia neaşteptată a lui Isaac la Alexandria îl mişcă pe Shimke, care-şi cunoştea prea puţin fratele cel mic pe care nu-l mai văzuse de vreo şase ani de zile. Între timp Isaac devenise bărbat. Cu o curiozitate afectuoasă, el „făcu cunoştinţă” cu frăţiorul lui, atât de plăpând pe lângă el. Şi după ce-l cercetă atent, în felul lui, de interpret, ce mândru era că descoperise în Isaac o fiinţă ponderată şi corectă, semănând atât de puţin cu el şi cu toate astea de acelaşi sânge. Era nebun de fericire. Părăsită în ani şi ani de vagabondaj, familia lui îi era din nou aproape. Se miră că putuse să-i uite în aşa hal încât nici măcar să nu le scrie.

Cei doi fraţi se hotărâră chiar să-şi aducă părinţii alături de ei, la Alexandria, îndată ce Isaac se va însura. Şi, în aşteptare, Shimke trimise la Constanţa un mandat. Apoi se grăbi să-i facă fratelui său mai mic o situaţie mai bună la un pălărier cu mare faimă. Povestea asta cu logodnica pe urma căreia venise Isaac, abandonând pentru ea şi patrie şi familie, îl amuza teribil pe Shimke, care vedea în asta un gest cunoscut:

— Când ai să-ţi ai căminul tău, Isaac, bătrânii şi Hanăle or să poată trăi pe lângă noi fără nici o grijă. Şi chiar şi reb Zalman ar putea să vină, cu toate că omul ăsta şters are o influenţă proastă asupra tatei, adăugă Shimke, izbind cu pumnul în marmura mesei din restaurantul lui Binder.

Eu dispreţuiesc, continuă interpretul, în focul discuţiei, oamenii rigizi, plicticoşi ca o linie dreaptă, care nu se abat nici în stânga, nici în dreapta, fără istorii, ca o femeie cinstită, şi care sunt asasinii „libertăţii”. Dar, în fine, să-ţi trăiască, reb Zalman al tău! Înainte de toate, să fim toleranţi!

Şi, timp de câteva săptămâni, cei doi fraţi se înţeleseră de minune, uniţi în acelaşi elan afectuos. Dar în curând, din pricina temperamentelor diferite, izbucniră disensiuni;

încet-încet relaţiile dintre ei începură să se răcească şi, în câteva luni de zile, încremeniră într-o indiferenţă aproape totală. Pentru că Shimke, om fără nici o încredere în sine însuşi, fără credinţă, prada unei zdruncinări invizibile, nu se ataşa de nimeni prea multă vreme. Această nelinişte lăuntrică împiedica orice continuitate, atât în afecţiuni cât şi în acţiuni. Nu putea să se descotorosească de un sentiment insuportabil; îşi vedea propriul său ego ca pe un străin, aşa că totul i se părea la fel de neserios. Îl considera pe fratele său ca şi pe alţii, ca pe un străin. Asta nu-l împiedica să-i fie devotat. Făcea binele în jurul lui fără consecvenţă şi fără discernământ, ca să se-mbete, să-şi ameţească neliniştea ce mocnea în el. În fond străinul i se părea mai apropiat de el decât fratele său, pentru că pentru sine însuşi rămânea un străin.

Ca de obicei, Isaac tăcea, nu spunea mare lucru. Furios pe firea de taciturn, din ce în ce mai pronunţată, mai melancolică a lui Isaac, Shimke îi spunea lui Binder:

— Nu-i nimic de făcut cu nătărăul ăsta! Totdeauna a fost un încuiat, dar de când boceşte-n fundu' logodnicii ăleia, nu mai pot să-l suport.

Apoi, mai târziu, când nenorocitul stătea la Jusuf şi unii prieteni îi reproşau interpretului indiferenţa faţă de fratele său, Shimke răspundea:

— Ce vreţi să fac? I-a venit acum chef de „viaţă veşnică”. Eu n-am de unde să i-o ofer. Bani, da; dar el îi dă oamenilor de pe stradă. E nebun!

Şi Shimke, prins în vârtejul vieţii, cu luptele ei aprige, uită de ciracul lui Jusuf până-n ziua-n care trecu „la viaţa veşnică”. În ziua înmormântării veni şi Shimke, tulburat, năuc. La insistenţa lui Jusuf spuse la cimitir kadiş, rugăciune pentru pacea sufletului răposatului, care trebuie rostită de rudă cea mai apropiată. În faţa morţii, Shimke redeveni evreu pentru câteva momente. Cu multă-multă umilinţă el recită eterna evocare a lui Israel: „Slăvit şi sfinţit fie numele lui Iehova în lumea pe care a făurit-o după voinţa

Sa. Fie ca Dumnezeu să înscăuneze domnia Sa în zilele noastre şi-n zilele întregului neam al lui Israel, în casa lui Israel, acum şi-n vecii vecilor! Amin spuneţi după mine”…

În ziua aceea Shimke împărţi, în amintirea fratelui său, comunităţii şi săracilor, o sumă frumuşică de bani. Apoi puse de se ridică, pe socoteala sa, o piatră funerară cu o inscripţie în ebraică şi, în regulă cu îndatoririle sale, nu se mai gândi la blândul şi îndărătnicul Isaac intrat discret în „viaţa eternă”.

Pentru că interpretul mai avea şi alte treburi. În primul rând, munca lui, care-i plăcea foarte mult. Posibilitatea asta de a-şi câştiga uşor şi liber existenţa, venind în contact cu toate straturile ierarhiei sociale, de la lord până la golan, era, pentru studentul în medicină de ieri, un vast câmp de experienţă care îi permitea să studieze, fără ca obiectul să-şi dea seama, atât partea bună cât şi partea rea a fiecărui individ. Şi pentru el era la fel de interesant, fie că ducea în faţa minunăţiilor Egiptului un turist de elită, fie un „burghez anost”: unul îl uimea prin capacitatea sa de înţelegere, celălalt îl amuza prin prostie.

— Asta-i toată „măreţia” piramidei lui Keops? Făcuse într-o zi un turist privind cu dispreţ cea mai ameţitoare minune datorată trudei omeneşti.

— Asta-i, domnule: vreo patru sute de picioare înălţime, răspundea Shimke.

— Hmm… Turnul Eiffel e mai mult decât dublu. Unde-i minunea?

— Mă-ntreb şi eu, domnule. Ca şi dumneavoastră, şi eu prefer Turnul Eiffel.

Altădată, luând aperitivul cu un fiu al Albionului, acesta din urmă vru să facă pe grozavul arătându-i textul unui autor englez: „Noi suntem viteji pentru că mâncăm biftec şi respirăm aerul libertăţilor noastre constituţionale”.

— Da, spuse Shimke, sunteţi viteji pentru că mâncaţi biftecul altora şi asfixiaţi lumea cu aerul temniţelor voastre constituţionale.

Mardeiaş curajos şi totdeauna tare pe dreptul său, bătându-şi joc de cuţite şi de pistoale, dispreţuia adversarul slab şi păruielile „ŕ l'arabe”.

Aceeaşi atitudine severă, aceeaşi silă o avea şi pentru lăudăroşenia deşartă a interpreţilor cu cunoştinţele lor poliglote. Când era întrebat pe chestia asta, răspundea:

— Mă descurc şi eu cum pot…

Dar Shimke era generos cu colegii lui. Într-o zi unul dintre ei comise indelicateţea de a-i „sufla” un călător.

Când fu demascat, deveni furios şi, imprudent, zvârli conţinutul unui pahar pe haina lui Shimke. Era un biet pârlit, pe care boxerul l-ar fi putut dărâma dintr-o singură lovitură, şi cei ce asistau la scenă se şi aşteptau să-l vadă tăvălindu-se pe jos. Dar, spre marea mirare chiar a agresorului, nu se întâmplă nimic. Shimke, o clipă încremenit, îşi privi costumul stropit de vin, scuipă şi plecă:

— Ptiu, nenorocitule!

Şi cu toate astea, Shimke era totdeauna impecabil în uniformă, cu brasarda oficială pe care scria „Interpret”. Îl zeflemiseau chiar, uneori, din cauza maniei lui de a se peria într-una, de a-şi tot dichisi frumoasa sa şapcă, de a-şi lustrui ghetele cu o fâşie de catifea pe care o scotea din buzunar de câteva ori pe zi. Pe chestia asta Shimke era indulgent, îşi recunoştea slăbiciunea şi tolera gluma chiar când mergea cam departe.

Alături de pasiunea pentru meseria sa, Shimke mai avea şi o alta, stupidă şi păguboasă, aproape generală în Egipt: juca la loterie. Mistificările astea filantropice, care fac să lucească în ochii săracului lozuri de patruzeci, cincizeci, o sută de lire sterline, sunt nişte speranţe dezastruoase pentru toţi cei ce câştigă cu greu piastrul, pe care şi-l rup de la gură ca să-l dea pe lozuri de-astea care promit luna de pe cer. Shimke, zilnic cumpăra de doi sau de trei taleri, adesea chiar de o liră; şi pe bună dreptate, bietul Jusuf, refuzând să-i mai vândă vreunul, îl dăscălea de fiecare dată:

— De ce dai tu vrabia din mână pentru cioara din par? Ăsta-i opiul nenorociţilor care n-au văzut în viaţa lor o sută de lire grămadă, dar pe tine, care la fiecare voiaj la Assuan le câştigi dintr-o dată, nu, nu te-nţeleg!

În timpul ăsta Shimke consulta febril lista „tragerilor” şi sfârşea prin a rupe tot teancul de bilete, unul după altul, apoi ridică capul, transfigurat, ca un om care se trezeşte dintr-un vis frumos:

— Hai, Azoi, lasă-mă-n pace cu morala ta şi dă-ncoa' teancu'. Vreau să-mi aleg „numerele mele”.

— Nu! Eu unul nu-ţi mai vând!

— N-ai decât. Am să cumpăr de la altul.

— Ei, poftim! Strigă Jusuf, vorbindu-i lui Binder. Se vede că-i fratele lui Isaac! Ăla bea, ăsta joacă! Dar ce crimă o fi făcut nenorocitu' de bunică-su?!

Şi onestul Azoi pleca furios.

Vânzătorul de lozuri vedea just: în fond, Shimke nu făcea decât să se-ameţească, s-arunce vălul uitării peste viaţa lui ratată. Nu putea ierta destinului său că-l înfrânsese, silindu-l să renunţe la cariera de medic, la vocaţia lui.

Aşa că, în ciuda aparenţelor, nu se lega de nimeni şi de nimic; nici de Helene, pe care o proteja de departe şi la care se ducea destul de rar; nici de soră-sa, Esther, pe care o vedea, câteodată la Cairo, când îi ducea clienţi pentru antichităţile pe care le vindea; nici de Binder, care dorea foarte mult să facă din el un prieten intim; nici de Sotir, care la fiecare voiaj îi căra vagabonzi şi care-l preţuia deosebit pentru treaba asta. Pentru el, de la moartea lui Isaac, părinţii aproape că nu mai existau. Le trimitea uneori bani, fără să le scrie un cuvânt.

— La ce bun, zicea. Trăim fiecare cu nebuniile şi ideile noastre.

Ale lui erau foarte bine cunoscute; păreau nobile, dar greu de înţeles rămânea felul de viaţă, care avea bizarerii inexplicabile.

Scandaluri răsunătoare, bătăi sângeroase trezeau câteodată în miez de noapte pe paşnicii adormiţi din Alexandria şi, uneori, chiar pe cei din Cairo. Shimke nu lipsea de la ele, adesea chiar el le stârnea. Poliţia, care-l ţinea în mare stimă, nu-l găsea niciodată vinovat, dar asta nu-nseamnă că pumnii lui Shimke nu trimeteau la spital o grămadă de „mardiţi".

— Într-o zi ai să te pomeneşti cu pielea găurită, îi zicea Binder.

— Ce mare pagubă? Răspundea interpretul. Până atunci, află că-ţi stau la dispoziţie-n ziua-n care ai să ai nevoie să-ţi aperi „Dorobanţul" contra huliganilor de pe vapoarele româneşti. Am eu semnele mele. Fac pe grozavii, băieţii, cu tricolorul lor.

Binder se revoltă:

— Cum? Să m-atace „la mine acasă"?

— Ei, dragul meu Hermann… Eşti un naiv. Mai bine spune chelnerului să pună pe grătar două fleici şi vreo zece mititei.

Şi, zdrobind totul între fălcile lui teribile, neuitând să-nghită tot atâţia ardei iuţi câte îmbucături, adăugă:

— Ehei, România, România… Dragi îmi sunt pământul tău şi chefurile tale… dar derbedeii tăi, să poftească…!

Profet a fost, în ziua aia, Shimke!

Erau zece luni de la moartea lui Isaac.

Băgaseră de seamă că unii mateloţi, de fel din Galaţi, patria lui Binder, de câte ori veneau, manifestau – Dumnezeu ştie de ce – sentimente antisemite şi perfid agresive. Binder nu le dădea importanţă, dar Shimke prinsese provocarea din zbor şi îşi fixă în minte mutrele:

— O s-o vedem şi p-asta, fraţilor. Aici suntem în Egipt.

De atunci, Shimke făcea astfel încât să se afle la Binder, ori de câte ori venea vaporul cu mateloţii huligani.

Şi iată-i că într-o bună zi apar – şase imberbi – gălăgioşi şi pe jumătate beţi. Cu şapca pe-o ureche, cu cocarde tricolore, cu ţigară-n gură. Comandară fripturi, băură,

cântară prostii naţionale şi nu-l scăpau din ochi pe cârciumar, care-şi vedea de treburi şi nu-i băga în seamă.

Shimke, afară, la o masă, vedea tot, fuma şi-şi privea pumnii. Totul era în regulă.

Mateloţii nu-l ştiau decât din vedere. Habar n-aveau că-i boxer, şi Shimke se făcea mic, se lăsa pe genunchi, ca un leopard gata să sară. Urmărea cu coada ochiului mişcarea dinăuntru şi auzea tipi şoptind între ei, văzu cum unul, mai obraznic, iese în faţa restaurantului şi, privind la firmă, strigă:

— Cum? La Dorobanţul Român? Cine i-a dat voie jidanului ăstuia să-şi bată joc de neamul nostru?

Şi, luând de jos o piatră, izbi în firmă, gest care dezlănţui instantaneu în prăvălie un vandalism îngrozitor, un bombardament cu sticle în rafturile pâine cu băuturi scumpe.

În aceeaşi clipă însă provocatorul de afară zăcea la pământ, lat, plin de sânge. Cei dinăuntru se aruncară grămadă pe Binder, înghesuit între bufet şi tejghea şi, în timp ce trei huligani îl băteau cu vine de bou, alţi doi încercau să spargă sertarul cu bani fără să reuşească, dar partea comică era că Binder, apărându-şi faţa cu braţul încerca şi el să deschidă sertarul ca să scoată un prăpădit de revolver care de ani de zile zăcea acolo.

Shimke îşi scoase haina şi se repezi în învălmăşeală, în timp ce clienţii şi chelnerii alergau să cheme poliţia.

În zece minute aceasta sosi în galop, ca să dea peste o masă umană amorfă aruncată în mijlocul drumului, scăldată în sânge. Nu murise niciunul, dar cei şase nenorociţi urlau de te-nfiorau şi se zvârcoleau în ţărână, desfiguraţi, cu fălcile mutate, cu ochii, nasul, urechile numai sânge.

În picioare, în prag, Shimke, palid încă, cu pumnii şi hainele roşii de sânge, semăna cu un călău care-şi lichidase victimele cu cuţitul, cu satârul.

Cei trei agenţi şi şeful lor intrară în restaurant şi priviră, muţi, ravagiile celei mai autentice imbecilităţi naţionale:

aproape nimic nu mai rămăsese în picioare, devastarea era totală şi cioburile de pahare, oglinzile, sticlele zăceau într-o baltă de lichid incolor acoperind toată duşumeaua.

Binder, şezând pe un scaun, îşi ţinea în mâinile umflate şi învineţite capul de bătrân, şi el numai cucuie.

În mijlocul acestei tevaturi, pentru care nu există alt calificativ, apăru Jusuf, palid, tremurând tot, cu unicul lui ochi zgâit cât se poate. Binder se uită la el:

— Da, Jusuf, au avut dreptate: ovreiul nu-i nicăieri la el acasă.

— Nu-i aşa, Hermann? Ţi-am zis eu: tu eşti un „id”, tu nu eşti dorobanţ.

Două luni după acest eveniment, puteai să-l vezi pe Binder citindu-şi jurnalul într-o prăvălie liniştită, compusă din două odăiţe şi aflată tot pe strada Khandak, la o sută de metri mai sus de vechiul restaurant. Era o „dugheană” de puteai să-i atingi tavanul cu mână, cu podeaua puţin coborâtă în pământ.

Nici firmă, nici dorobanţ, nici restaurant: cafea şi băuturi indigene dar, admirabil mister al sufletului omenesc: fotografiile vapoarelor româneşti, portretele familiei regale şi ziarele româneşti le găseai întotdeauna2.

Într-o zi, exasperat, Sotir exclamă:

— Unde dracu'-i faimoasa ură a ovreiului pentru tot ce-i „goi”?

— Nu-i nimic de urât, aici, răspunse Binder: e o luptă de dus, împotriva mentalităţii huliganice şi pentru unirea tuturor raselor într-o comunitate de muncă, de pace, de progres. Asta-i tot! Lupta asta, eu o duc dintotdeauna. Ăsta-i felul meu de a gândi şi nu trebuie să cauţi în mine alt ovrei.

Shimke strigă tare:

— În special nu trebuie să cauţi în Hermann pe ovreiul care ştie să se folosească de „pistol” atunci când trebuie! L-am văzut în ziua când l-au atacat marinarii, dar revolverul

era într-un sertar încuiat – norocul nostru – pentru că nu el, ăilalţi ar fi tras, şi-n el şi-n mine!

Şi în ilaritatea micului grup de prieteni care erau de faţă, Shimke, spre marea jenă a lui Binder, continuă:

— Povestea lui Hermann îmi aduce aminte de-o altă poveste, pe care poate c-o ştiţi: „Un ovrei moldovean care colinda târgurile cu de doi bani jumate marfă într-o căruţă şchioapă îşi spuse, într-o zi, că bine-ar fi să-şi facă rost de o puşcă.

— Cine ştie, tot trecând prin atâtea păduri, s-ar putea să dau nas în nas cu un tâlhar… E bine să am o „puşchi”.

Şi într-adevăr, într-o bună zi, cum răcnea la gloaba lui în mijlocul unei păduri, a sărit la el un hoţ, i-a scotocit prin căruţă, n-a găsit mai nimic, dar a dat peste puşcă.

— Ce-i asta, mă jidane?

— O „puşchi”, cucoane.

— La ce-i bună?

— La hoţi.

— Păi, eu sunt hoţ.

— Da, sunteţi hoţ? Bine. Atunci poftiţi „puşchi”.

Şi îi dădu hoţului puşca… cum ar fi scos Hermann revolverul din sertar pentru huligani. Era „puşchi” a lui pentru hoţi.”

Multă vreme şi-au adus aminte de anecdota asta şi râdeau pe socoteala lui Binder.

Cârciumarul era acum un om bătrân, mai bătrân decât vârsta lui, cu părul şi barba complet albe. Clientela lui? Muncitori, marinari liniştiţi, şi aproape toţi interpreţii din Alexandria. De la vandalismul acela încoace Shimke devenise unul dintre credincioşii lui Binder. Şi bietul om, slăbit şi martirizat de nopţile albe pe care le petrecea lângă nevastă-sa care era pe moarte, roasă de un cancer, şi a cărei boală îl costase şi ultimii gologani puşi deoparte, îi era foarte recunoscător şi îl considera ca pe copilul lui, pentru că rămăsese singur la servitul clienţilor şi Shimke îl ajuta cu dragă inimă la toate treburile negoţului.

Dar părea scris ca această ultimă bucurie a bătrâneţelor lui să-i fie răpită de o lovitură neaşteptată care-i expedie pe Shimke pe Dumnezeu ştie ce drumuri ale lumii ăsteia mari, lăsându-l pe el, singur, trist şi părăsit, cum cel mai păcătos dintre oameni n-ar putea fi mai rău.

Nevastă-sa muri într-o dimineaţă ploioasă de octombrie şi fu înmormântată fără ca să fi suferit cineva prea mult. Toţi ştiau că viaţa pentru ea devenise un calvar, dar toată lumea fu tulburată de un eveniment care se petrecu puţin după aceea.

Binder tocmai redeschisese cafeneaua lui – opt zile fusese închisă după ritualul iudaic, din respect pentru răposata habotnică, şi iată, către ora trei în acea după-masă nefastă, un imens tărăboi în stradă făcu pe toată lumea să iasă afară. Shimke – din nenorocire se afla acolo – ieşi cel dintâi, la timp ca să apuce să vadă pe un arab, cunoscut pentru dezmăţul lui, alergând, numai apă, urmărit de o ceată de muieri disperate:

— Ucigaşul! Ucigaşul! Puneţi mâna pe el! Strigau ele şi dând cu ochii de interpret: Shimke! Shimke! Aproape c-a omorât-o pe Helene! Prinde-l!

Şi Shimke îl prinse în felul lui, pentru că arabul doar că nu-i picase în braţe; nu făcu decât să-l ridice, să-l salte un pic şi să-l trântească cu putere la pământ, chiar în faţa uşii lui Binder.

Arabul nu mai mişcă. Îşi dăduse duhul.

Urmă o clipă de spaimă, de tăcere. Toţi se priveau. Shimke se plecă peste cadavru, crezându-l leşinat, îi luă pulsul. Se ridică, palid:

— Vino, Hermann, zise.

Şi în odaia din dosul prăvăliei îi sări de gât lui Binder, îl îmbrăţişa nebuneşte şi zise:

— Adio… E mort. Adio, bunul meu Hermann. Mă duc s-apuc un vapor austriac care pleacă într-un ceas la Fiume… Asta-i viaţa mea… Adio pentru totdeauna, scumpul meu prieten…!

Peste o oră, un înalt funcţionar al poliţiei britanice, în uniformă strălucitoare, veni ca în plimbare, se apropie nepăsător de cadavru, privindu-l ca pe un lucru fără importanţă.

— Un arab… murmură el ca pentru sine, în limba ţării.

Şi, ridicându-se, plimbă o privire calmă peste mulţimea adunată în plină stradă. Catadicsi să pună câteva întrebări jandarmului egiptean. Răspuns evaziv. Asta fu tot.

Trecu o trăsură. Poliţistul tăie aerul cu cravaşa pe care o ţinea în mână înmănuşată şi strigă birjarului:

— Hei! Arakabi! Urcă asta sus!

Şi, ducând cu nobleţe un deget la cozoroc, se depărta nepăsător. Ancheta era terminată.

III.

ESTHER PERLMUTTER.

I.

Esther, fata unică a Perlmutterilor, îşi părăsi pentru totdeauna părinţii şi lumea în care trăise, în împrejurări penibile pentru toţi, dar fără vina cuiva…

Încă din copilărie manifestase gusturi atât de deosebite de-ale celor din jur, încât fără să vrea scăpa de ambianţa de mediocritate a vieţii de familie. Nimic surprinzător, deci, dacă acasă nu se luau după toate capriciile şi dorinţele ei nesocotite. Nu se plângea, ştiind că un suflet excepţional pluteşte la înălţimi inaccesibile muritorilor de rând… Dispreţuind tot ce era nelăuntric, ea nu putea să se simtă bine decât în ample avânturi şi mari ambiţii. Şi în sufletul ei trufaş curgea un dor fără sfârşit după Bun, după Frumos, după Adevăr!

Aşa că, Esther, cu o credinţă cu totul juvenilă, căuta altceva decât viaţa asta mizerabilă, plină de egoism şi de ură sufocantă, pe care-o vedea în jurul ei. Aspiră, cu toată forţa ei feciorelnică, la alte ţărmuri, fără să ştie tocmai bine ce voia… Muziciană înzestrată, ţesea vise delicate, inefabile, în sunetele sonatelor lui Beethoven, pe care le cânta mereu, numai pentru ea. Restul timpului şi-l petrecea în lecturi

nesfârşite, pentru că fata lui Avrum era o la fel de rafinată literată ca şi muziciană. Învăţătura ei, excepţională pentru mediul iudeo-român din preajma anilor 1880, data din epoca în care croitorul naviga spre îmbogăţire. Bineînţeles, vorbea o românească impecabilă, fără accentul acela supărător al ovreiului incult. Dar ştia şi puţină ebraică şi înţelegea jargonul idiş pe care atâţia ovrei „europeni” îl dispreţuiesc, precum şi cele trei limbi occidentale, pe care dorea să le aprofundeze; şi, într-adevăr, mai târziu aceste trei limbi îi deveniră la fel de familiare ca şi româna.

— Doamne-Dumnezeule, se lamenta Rifca. Ce să mă fac? Eu nu-s decât o biată femeie: poale lungi şi minte scurtă. Şi bărbatu-meu e şi el un om ca toţi oamenii! De unde m-am procopsit cu o fată învăţată? Ce nenorocire la o casă de ovrei!

Într-adevăr, ce nenorocire!

Pentru că tot ce trecea peste măsura curentă se adapta greu la mediocritatea care aduce totul la acelaşi nivel – al său – încurcând ierarhia valorilor şi a oamenilor în aşa hal, încât tot ce se abătea de la regulă era considerat ca o injurie gravă, cerând răzbunare pentru umilirea suferită. Mediocritatea e la fel de feroce la ovrei ca şi la creştini. Ea urmăreşte fără milă pe toţi cei ce îi ameninţă banala linişte a unei vieţi de rutină, sacrosanctă datorită confuziei generale…

Înconjurată de mediocritatea comună, familia Perlmutter trăia într-o bunăstare nepăsătoare dar, după gustul Estherei, încă nu destul de emancipată de „prejudecăţile ancestrale”. Cu toate că se credea profund evreică, înflăcărându-se printre cele dintâi pentru sionismul care începea să se răspândească, Esther aspira să asimileze în acelaşi timp „tot ceea ce-i omenesc”. Dar raţiunea profundă a moravurilor şi ritualelor eternului Israel îi scăpa.

În iudaism ea găsea urâţenie multă şi frumuseţe puţină. Se îngrijora din pricina asta. Şi suferea cu atât mai mult cu cât nimeni în jur nu se preocupa de „dorurile” sale de fată. Şi,

făurindu-şi idealul ei în ascuns, se simţea evreică „în felul ei”. Izbucneau din ce în ce mai des discuţii penibile între fată şi părinţi. Dar tot bombănind împotriva capriciilor fiicei, părinţii o răsfăţau ca pe cea mai scumpă comoară a lor. Şi ea, totdeauna făcea cum o ducea capul.

Esther, cu ochi de diamant negru tăiaţi ca migdala, cu chipul de-o distincţie antică, cu părul de-un negru strălucitor şi buclat de la natură, înaltă, cu o ţinută mândră, Esther zic, la douăzeci de ani, în afară de toate aceste impresionante aptitudini şi capricii nesăbuite, vădea o agitaţie surprinzătoare, care era totdeauna rău văzută într-o familie de oameni cumsecade.

Avrum, îmbogăţit, îi căută multă vreme o partidă convenabilă, potrivită frumoasei sale situaţii. Dar nimeni nu era destul de bun pentru fiică-sa Esther, pură ca aurul, ceea ce făcea alegerea şi mai grea.

În cele din urmă, Avrum reuşi să o convingă să se mărite cu unul dintre bijutierii-ceasornicari cei mai bogaţi din Bucureşti. Iacob Haimovici avea însă de două ori vârsta Estherei şi, acceptând să se mărite cu un om matur care avea experienţa vieţii, ea spera să găsească alături de el acea comprehensiune vastă pe care zadarnic o căuta la ai săi, iar când descoperi eroarea, era prea târziu.

Cu căsătoria asta pompoasă au început şi nenorocirile familiei Perlmutter. După cum ne mai amintim, Avrum îşi pierduse averea în urma unui voiaj la Berlin, şi era încă foarte mulţumit că scăpase de ruşinea unei condamnări. Sărăcit dintr-o dată, Avrum deveni puţin cam stingheritor pentru bogatul său ginere. Haimovici îl lua acum de sus şi îl supăra cu observaţiile sale nepoliticoase. Avrum încetă de a-l mai vedea pe Iacob şi pe ai lui.

Pe de altă parte, Esther se zbătea în suferinţele unei deziluzii amare. Avea de suportat atacurile teribile ale neamurilor lui, care găseau că nu-i destul de bisericoasă. Cum ea punea spiritul iudaic mai presus de orice „chinezărie rituală”, în ochii ovreilor habotnici ea deveni un

fel de creştină, iar în ai creştinilor, o mare evreică. Şi astfel, ziduri de ură se înălţară din toate părţile, ameninţându-i viaţa bogată dedicată iubirii şi bunătăţii universale. Fu hulită ca o inovatoare, atacată de o liotă de habotnici meschini şi ipocriţi, a căror pietate nu era decât o faţadă, pretext pentru exploatarea naivilor.

Zadarnic le striga ea în faţă dispreţul pentru aceşti oameni influenţi care otrăveau poporul:

— Cretini! Vipere! Ura şi răzbunarea nu sunt arme ovreieşti, sunt produsul inimilor voastre veninoase! Voi înăbuşiţi spiritul lui Israel sub litera învăţăturii voastre absurde! Puţin vă pasă vouă că ucideţi spiritul! Numai să scoateţi câştiguri! Nu mai întinaţi casa lui Dumnezeu ridicată cu gologanii sărăcimii, pe care voi o transformaţi în lăcaş al intrigilor!

Aceste acuzaţii pline de curaj, oricât de îndreptăţite ar fi fost ele, nu schimbau nimic în neamul lui Israel. Dar numărul bârfitorilor continua să crească. Esther avu chiar parte de amărăciunea de a vedea printre aceştia şi pe propria sa mamă care, temându-se de fulgerele sinagogii, se grăbi să-şi osândească fata. Avrum însă, se dovedi om cu idei largi şi luă apărarea copilei sale atacate. Purtă curajos războiul câtă vreme poziţia sa îi asigura o influenţă preponderentă în comunitate. Dar după lovitură dată de soartă, nimeni nu-l mai ascultă.

Într-o zi Esther veni pe neaşteptate la părinţii ei. Le povesti că are de făcut o călătorie urgentă şi o rugă pe Rifca să ia la ea copilul de un an, pe care nu voia să-l lase pe mâinile unei servitoare:

— De altfel, nici nu sunt vrednică să-mi cresc copilul.

Cuvintele ei pline de mister nu fură înţelese decât câteva luni mai târziu, când Perlmutterii, instalaţi la Constanţa, aflară că fiica lor Esther părăsise brusc căminul conjugal. Socoteau lovitura asta drept cea mai grea din toată viaţa lor.

— Oi, vei, o fată de ovrei să părăsească acoperişul conjugal… E nemaipomenit…

Şi, în afară de reb Zalman, nu mai spuseră nimănui ceva despre acest nou dezastru.

— În orice caz, zicea reb Zalman, pe Hanăle nu i-o puteţi da lui înapoi până nu se pronunţă divorţul după toate regulile. Legea e lege.

Pe croitorul zdrobit, reb Zalman îl consola:

— Ţi-ai deprins fata prost, Avrum. Acuma lasă măcar soarta să se împlinească. Chiar şi răul e bun la ceva.

Aşa că, Rifca şi Avrum păstrară cu multă bucurie pe Hanăle la ei, socotind-o ultimul lor copil. Şi, la început, refuzară chiar şi banii pe care Esther îi trimetea pentru fata ei.

Ce blestem plutea peste bătrânii Perlmutter de le erau copiii atât de crâncen ridicaţi împotrivă şi se urau între ei? Unde era oare acea solidaritate ovreiască despre care se vorbeşte cu atâta insistenţă în lume? Să fie oare chiar vitalitatea rasei ăsteia ceea ce-i face pe ovrei să se împrăştie în lume? Să fie oare propria lor forţă, care-i slăbeşte? Soarta Israelului rămâne învăluită în mister…

II.

Câteva zile după fuga lui Shimke Perlmutter, pachebotul Dacia sosi la Alexandria şi Sotir, cambuzierul, se duse, ca de obicei, să-l vadă pe Binder. Cârciumarul solitar de pe strada Khandak îi povesti marinarului peripeţiile tristului eveniment care provocase moartea arabului şi nenorocirea interpretului, obligat să fugă din Alexandria unde-şi făcuse o situaţie frumoasă.

— Ehei, am o veste şi mai tristă, zise cambuzierul. Taică-său, bietul Avrum, n-a suportat lovitura groaznică a morţii lui Isaac. S-a stins subit. Un anevrism l-a doborât chiar în ziua plecării mele din Constanţa. Ce nenorocire pentru nevastă-sa, Rifca. Cum-necum, ruda lor, reb Zalman, acum că Avrum nu mai este, mi-a dat o misiune foarte delicată pe lângă Esther.

— Ah, o cunoşti şi pe Esther? Întrebă Binder. Am auzit despre ea zvonuri care se băteau cap în cap. Ştii tu ce-i adevărat?

La întrebarea asta faţa lui Sotir se înroşi, aprinsă de amintiri îndepărtate. Îşi scutură barba încărunţită:

— Adevărul adevărat despre Esther, zise el, nu cred să-l ştie cineva. Şi într-adins nu ţi-am pomenit niciodată despre cea mai frumoasă făptură născută din Avrum şi Rifca Perlmutter: amintirea ei mă zdrobeşte! Cât despre zvonurile care circulă despre ea, n-au nici o importanţă.

Ăsta fu tot răspunsul dat de „bărbos”, dar papa Binder îşi cunoştea omul. Ştia că Sotir, ca toţi povestitorii de mare clasă, nu se repezea niciodată. Aşa că, se duse liniştit să scoată o sticlă de „nectar ruginiu” de demult, pe care o destupă cu dragă inimă, turnă şi, ridicând paharul, spuse:

— În sănătatea Estherei noastre!

Cambuzierul ciocni. Binder ăsta spusese „Esther a noastră”. Cum să nu-i mărturiseşti câte ceva?

— Astă-seară mă duc la Cairo, să văd din nou, după doisprezece ani de despărţire totală, pe cea mai dragă prietenă, spuse Sotir cu glas scăzut.

— Ah, Esther e la Cairo? Cum se face că nici Isaac, nici Shimke nu mi-au vorbit niciodată despre ea? Hai, povesteşte-mi ceva. Suntem singuri.

Ca orice povestitor de mare clasă, cum am spus, Sotir n-aştepta altceva.

— Prietenia mea cu Perlmutterii datează din prima mea juneţe, începu Sotir. Despre nevasta lui Avrum nu-i mare lucru de spus: femeile simple n-au nici o poveste. Rifca a adus pe lume patru mânji şi o mânză; ea n-a fost decât o iapă frumoasă, bună să-ncingă sângele armăsarului Avrum. Cam asta e, de altminteri, principala misiune a oricărei femei: să ştie să sufle-n jăratec; despre rest, e treaba noastră, a bărbaţilor. Şi Rifca a suflat cu toată pasiunea şi tot devotamentul rasei ei. De altfel, dac-ar fi să credem că

orice bărbat e poligam de la natură, singura femeie demnă de a fi nevastă e ovreica credincioasă.

Ascultarea şi fidelitatea nu sunt principalele virtuţi ale nevestei model, pentru că atunci căsnicia turcească ar fi de invidiat. Dar turcul e un tiran: el ucide dragostea în inima femeilor ce i se supun. Şi fără dragoste, nimic nu dăinuie, familia mai puţin încă decât orice asociere sentimentală. Pe chestia asta, ovreiul e un soţ civilizat: nu e tiran. Aşa că-i iubit, iubit în ciuda tuturor extravaganţelor sale – de cea mai bună dintre neveste: aceea care-i asigură bărbatului, la vreo înfrângere, o afecţiune caldă, un adăpost reconfortant, iubirea. E singura garanţie a unei căsnicii ideale şi virtutea principală a nevestei, fără de care n-ar fi decât o amantă, adică o pasiune între o mie, peste care bărbatul poate da oriunde. Or, pasiunea nu-i dragoste, dar amantul poate deveni soţ.

Cât despre Avrum al nostru, l-am cunoscut la Bucureşti, acum vreo douăzeci şi cinci de ani. Era deja un tată de familie cuminţit, care privea cu mulţumire la droaia lui de copii zurbagii. Josăle, Esther, Haim, veniţi unul după altul la câte doi ani, Shimke şi Isaac, apăruţi cu o întârziere de şapte şi zece ani, erau încă mici. Şi iată că – ne-tam, ne-sam – Josăle, băiatu' tatii, cum i se zicea, trece la protestantism în America şi aşterne doliul în familie. Mai târziu, Haim avea să scrie primele sale articole politice ce-aveau să dezvăluie pe cel mai funest dintre ovrei: pe cel care-şi reneagă originea şi se pune în slujba huliganilor oficiali.

Şi Esther? Stai… Să mai golim un pahar în cinstea „răului” pe care l-a făcut ea părinţilor ei din pricină c-avea un suflet mare. De la şaptesprezece ani, Esther dovedise un temperament deloc comun, care risca s-aducă „ruşinea” în casă.

— Gata, striga Avrum al nostru, uitând ce motan fusese el în tinereţe. Dacă aşa stau lucrurile, am să te mărit!

Şi a măritat-o, după trei ani, cu un bijutier bogat din Bucureşti, care ar fi putut să-i fie tată. Iacob Haimovici,

foarte bun meşteşugar în branşa lui, dar care habar n-avea de mecanismul sufletesc al tinerei lui neveste. De îndată ce intră Esther în casă, toate ceasurile începură să meargă anapoda. Solitarii superbi păleau, perlele îşi pierdeau strălucirea. Trufia meşterului Iacob se transformă în încurcătură.

Era una dintre casele cele mai tradiţional-ovreieşti. Două servitoare neroade şi o mamă bătrână şi smintită ştergeau de dimineaţă până seara un praf inexistent, în cântul a nenumăraţi cuci din pendule, în timp ce Iacob Haimovici îşi plimba silueta sfrijită îndărătul vitrinelor somptuos garnisite.

Esther puse mână pe frânele menajului, dădu în lături bărbat şi soacră, schimbă servitoarele. Un Pleyel de concert expulza din salonul mare o biată pianină care de treizeci de ani servea drept mobilă. În faţa mezurei bătută – obligatoriu – în cuie în uşorul uşii de la intrare zisese:

— Păcat. Ăsta-i un lucru care-ar trebui păstrat în adâncul inimii; altminteri, îmi aduce aminte de creştinii care pun cruci pe la toate răspântiile.

Şi porţile aurite ale casei Haimovici se deschiseră pentru a permite intrarea elitei inteligenţei acelei vremi, fără deosebire de clasă socială, de naţionalitate sau de credinţă. A fost prima casă a marii burghezii ovreieşti care, rupând cu prejudecăţile, primea prietenos pe studentul sărac, „vedetă” în trecere, şeful socialist cu lavalieră, sionistul grav şi gulerat, ateul intransigent, spiritistul insinuant. Desigur, nu fără teribile imputări din partea doamnei Haimovici-mama. Cât despre Iacob, bietul om – devenit o cârpă în mâinile nevesti-sii – făcea, în pasiunea sa târzie, tot posibilul ca să împace un trecut agresiv care nu voia să moară, cu un prezent violent care voia să trăiască. Dar nu i-a reuşit deloc.

Eram cam de vârsta Estherei. Tip prezentabil, tocmai terminând armata. Moartea la timp a unui unchi bogat şi inutil îmi lăsase chiar atunci în palmă vreo douăzeci de mii

de franci, pe care-i credeam inepuizabili ca şi setea mea de viaţă. Cântam destul de bine la flaut în vremea aia. Şi citeam, cu folos. Prost n-am fost niciodată. Toate astea, şi cultul meu dintotdeauna pentru prietenie mi-au adus cinstea de a fi primit în casa Estherei, femeia cea mai râvnită şi cea mai hulită din capitala României.

Relaţiile noastre prieteneşti, foarte afectuoase, datau de altfel, de multă vreme, de pe când era, încă o fetiţă şi eu un puştan, dar prieten devotat al lui Avrum. Între timp, plecasem în armată, ea s-a măritat şi, la reapariţia mea în Bucureşti, am găsit-o mamă a unei fetiţe drăgălaşe de şase luni şi amfitrioană în toată splendoarea.

Esther nu făcea mare caz de calităţile fizice ale omului, cu toate că sub acest aspect era desăvârşită, sau, poate, tocmai din cauza asta le punea pe un plan inferior. Casa ei era singura în care „băieţii bine” şi „femeile frumoase” nu aveau acces doar pe baza acestui permis monden de circulaţie. Şi când se întâmplă să se fi înşelat asupra calităţilor unui nou-venit, spunea: „Iar am făcut din ţânţar armăsar”.

Esther, totdeauna, ne domina fără să ne umilească.

Ce-i lipsea femeii ăsteia pentru ca să fie fericită era un bărbat demn de ea. Viaţa i-l refuzase. Ea crezuse că poate păcăli destinul luându-şi, fără ca lumea să afle, un amant, despre care-şi făcuse, puţin cam în pripă, o părere prea favorabilă.

Era un anume Armand Blum, director al unei fabrici elveţiene de ceasornice, care venea uneori să-şi viziteze clientela românească, în fruntea căreia Iacob Haimovici figura cu comenzile cele mai substanţiale.

Venea uneori… Dar într-o zi ochii lui de albastrul cerului întâlniră pe cei ai Estherei, doamna Haimovici, şi atunci ceasornicarii din Bucureşti observară că „elveţianul” îşi înmulţise vizitele ca un voiajor comercial, cu deosebirea că descindea în hoteluri de lux, nu se ducea să-i vadă decât pe Haimovici şi totdeauna, ca din întâmplare, se nimerea la

Sinaia sau la Călimăneşti, după cum îşi alegea Esther locul de vilegiatură. Sărmana fată… Ce aventură…

Acest Armand Blum a orbit-o în aceeaşi măsură în care şi ea l-a orbit pe el. Asta se poate înţelege. Esther, femeie însetată de spiritualitate, găsea în fine ecoul aspiraţiilor ei idealiste, pentru că „elveţianul” era tipul perfect reprezentativ al occidentalului modern: erudit, estet, muzician desăvârşit, compozitor. Pe deasupra: bărbat frumos, de vreo patruzeci de ani, purtându-şi cu distincţie capul încărunţit, elegant şi îngrijit, cu alură de sportiv. Un pic de amărăciune îi crispa puţin colţul buzelor dându-i un aer sceptic şi completându-i fizionomia de gentelman. Am mai aflat că era şi puţin poet, picta, sculpta cu talent.

Sărmane Iacob! În faţa unui asemenea cuceritor, tu, cu faţa buhăită, cu burta de cârnăţar, cu mintea ta simplă, puteai să rezişti?

Târâtă de pasiunea cărnii, Esther avu slăbiciunea de a se aprinde după Armand Blum, închipuindu-şi-l asemenea imaginii occidentalului făurită de imaginaţia ei de evreică din răsărit. Merse până acolo încât nu băgă de seamă că acest „artist” cântă prea multe compoziţii proprii, declama prea mult din versurile sale, prea multe epigrame improviza, prea mult ironiza ovreii „mărginiţi”, prea mult vorbea despre el şi talentele sale, prea era fermecător şi spiritual şi perfect!

Nu ştiam nimic despre occident, cum nu ştia nici Esther, dar seara, plecând, îmi spuneam, fascinat ca toată lumea: „Omul ăsta are prea mult cap… O fi având el oare şi un pic de inimă?”

Îmi spuneam asta, dar nu îndrăzneam s-o întreb pe prietena noastră, pentru că prea-i era gura plină de Armand Blum, „cel mai delicios om din lume”, cum spunea ea.

Într-o seară la cină – Armand nu era de faţă – Esther trebui să ţină piept unei adevărate răscoale, pentru

îndrăzneala ei de a fi servit la masă o plăcintă românească cu brânză şi carne.

„E o neruşinare!” strigară cei mai supăraţi.

„Ba nu, făcu Esther. E un desert „goi„ delicios. Străbunii noştri, dac-ar trăi, ar mânca şi ei.”

Iacob sări de la locul său: „Tu te crezi emancipată, Esther, dar noi suntem mai modeşti şi nu vrem să ne pretindem mai deştepţi decât legiuitorii noştri.”

Esther, batjocoritoare: „Mai deştepţi? Zici tu! Ce modestie! Când voi nici măcar osteneala de-a-i pricepe nu v-o daţi, cum vreţi să fiţi în stare să-i întreceţi?” „Se poate. Tu ai avut timp să-ţi dai osteneala să-i studiezi în timp ce noi munceam ca să-ţi putem permite acest „lux„.” „Ce vrei să zici cu asta, domnu' Haimovici? Crezi tu, poate, că mi-ai făcut mare cinste că mi-ai dat numele şi averea ta?”

Şi întorcându-se către invitaţi, adăugă: „Bărbatu-meu nu-şi dă seama că sunt mai bogată decât el. Încercaţi să-l convingeţi că nevastă-sa e cel mai frumos juvaer din prăvălia lui!”

Apoi, ridicându-se de la locul ei ca să treacă la pian, îi zvârli în faţă, sfidător, cuvintele: „Nu te necăji, iubitule. Dacă nu eşti tu în stare să mă apreciezi, sunt alţii.”

Câţiva bosumflaţi se ridicară să plece. Erau neamurile lui Iacob. Ea le spunea: „smântâna groasă de pe zerul ovreiesc”. Voiau s-o convingă pe Esther, să-i bage minţile-n cap. Îi conduse la uşă spunându-le: „Daţi-mi voie pe lumea asta să fac ce-mi place mie. Pe cealaltă, am să caut să fiu pe gustul vostru.”

Dar lumea asta e groaznică… Fără s-o fi rugat vreodată să trăiască ea în felul tău, se străduie să ţi-l impună pe-al ei. Dacă refuzi, te târâie-n faţa tribunalului prostiei, care totdeauna ei îi dă câştig de cauză.

Pentru că niciodată n-am căutat în Esther altceva decât prietena – prietena pură şi incomparabilă a primei mele tinereţi – am avut fericirea să fiu unicul ei confident şi singurul căreia ea să-i fi mărturisit „păcatul”. Nimeni altul

nu-i cunoştea legătura cu Armand Blum şi nimeni n-avea dreptul s-o bănuiască, pentru că relaţiile lor în lume erau ireproşabile.

Dimpotrivă, i se reproşa că nu alege între ovrei şi creştini, că-şi deschide pungă pentru orice student sărac, şi că ia parte la serbări ţărăneşti, la care risipeşte bani. Un alt motiv de nemulţumire erau vorbele ei „anarhiste” împotriva „averilor tentaculare” care sug sângele generos al omenirii.

Pentru că Esther biciuia cu sarcasme necruţătoare pe toţi neisprăviţii care voiau s-o înveţe cum să trăiască, trimiţându-i acasă. Dar în curând insultele aveau s-o urmărească până-n pragul casei sale.

„Ce vor de la mine şacalii ăştia, ne spunea ea, ce crimă am comis? Nu numai că nu-mi reneg neamul, ci dimpotrivă, îl proclam singurul din lume care-şi manifestă generozitatea prin spiritul său pacific: n-a renunţat el oare la dreptul său biblic de a se încălzi la razele propriului său soare, cum fac toate celelalte neamuri de pe pământ? Şi asta-nseamnă că nu-s o bună evreică?

Păi cum, ca să fii bun evreu e destul să-ţi pui cornul pe frunte, s-aduni avere şi să spurci tot ce-i „goi”?”

Atitudinea asta curajoasă fu nefastă afacerilor lui Iacob, care îi spuse nevesti-sii că-l duce la ruină.

Pentru Esther fu lovitura de graţie. Coaliţia asta ipocrită a determinat-o să se-nchidă în camera ei; nu mai primea decât doi sau trei prieteni intimi şi se-ntreba în fiecare zi ce să facă. Să dea înapoi? Nu stătea în firea ei eroică. Să continue? Bărbatul ei – căruia nu-i voia răul – îi arăta că-nsemna ruina. Să ia o atitudine de mijloc i se părea şi mai nedemn, şi mai umilitor, pentru că Esther era dintre oamenii care cer vieţii totul sau nimic.

Mângâind, într-o zi, căpşorul copilului în vârstă atunci de un an, ea zise: „Cred c-o să ne despărţim, comoara mea! Mama ta o să plece în lume, să-şi câştige pâinea ei şi-a ta.”

Eram singuri. Am întrebat-o: „De ce şi pâinea ei? De ea o să aibă grijă Iacob, desigur.”

Esther izbucni în lacrimi: „Pentru că tatăl ei nu-i Iacob, e Armand!”

Câteva luni mai târziu dispăru pe neaşteptate. Am dispărut şi eu, puţin timp după aceea. M-am făcut marinar de rând, să cutreier mările şi oceanele la toate latitudinile, pe urmă…

Într-o după-masă de iunie, pe când mă plimbam pe cheiurile Tamisei, la Londra, mi-a apărut în faţă Esther, a trecut pe lângă mine fără să mă recunoască, pentru că-mi lăsasem barbă.

I-am apucat, pe la spate, mână micuţă, înmănuşată. A scos un ţipăt şi şi-a tras repede braţul, dar m-a recunoscut imediat şi ne-am îmbrăţişat cum numai doi prieteni adevăraţi se pot îmbrăţişa.

Nu mai aveam decât un răgaz de două ore. Şi aşa – aşezaţi în faţa unui whisky cu sifon – am putut afla odiseea ei cu „cel mai încântător om de pe lume”. Mi-a povestit, tristă: „Da, m-am înşelat… Armand nu era decât un închipuit, un tip sterp, unul dintre acei rataţi incapabili să trăiască, incapabili să creeze, de care-i plin occidentul. Îmi lipsise experienţa asta. Am făcut-o. Şi astăzi, după un an şi jumătate de viaţă în comun, mi-ar fi mai uşor să trăiesc cu un Iacob Haimovici decât cu un Armand Blum. Iacob era simplu, habotnic, cicălitor, dar dacă aş fi făcut bărbatului meu concesiile pe care i le-am făcut ăstuilalt, aş fi fost dumnezeul lui! Ştiu, nu-i amuzant să fii dumnezeul unui prostănac, dar e tot atât de puţin amuzant să vezi un om inteligent spunându-ţi, cu milă şi dispreţ, că eşti o ignorantă pentru că refuzi să-i accepţi elucubraţiile artistice. Şi, mai ales, în ce mediu trăia! Toţi ovreii ăştia „europeni„, cu spiritul mărginit şi cu orizontul îngust, negustorii ăştia de crătiţi, pe care a trebuit să-i cunosc în jurul lui, nu se pot dezbăra de sentimentul că noi suntem nişte rude sărace de-ale lor, chiar când suntem mai bogaţi decât ei! Insolenţa asta lăuntrică pe care-o au faţă de tot ce vine din răsărit mi-a zdrobit inima. Pentru ei, ovreii care nu vin de la Paris şi-n

care vibrează o viaţă intensă, sunt inferiori „occidentalilor emancipaţi„. Indiferent de unde am veni, pentru ei noi suntem nişte „orientali„! Păcatul capital al lui Armand e că se credea un geniu. De-ar fi fost ceva mai modest, mai uman şi s-ar fi mulţumit cu darurile lui reale, omul ăsta ar fi fost pentru mine un tovarăş de viaţă admirabil, aşa cum mi l-am visat în adolescenţă. Dar nu! Voia să fie un geniu muzical! Cheltuia averi; ca să-şi tipărească şi să-şi cânte compoziţiile; slugărea critică pentru a-l declara monumental; cerşea aplauzele lumii întregi. Şi pentru că nu obţinuse decât fărâme de elogii şi mormane de batjocuri, era furios pe mine, se proclama geniu neînţeles şi devenea insuportabil. Nu… Nu ăsta-i felul în care-mi plăcea mie arta…” „Sărmana mea Esther, i-am spus atunci. Pe Armand ăsta pe care mi l-ai descris, eu unul l-am bănuit aşa cum a trebuit tu să-l cunoşti cu preţul a noi dezamăgiri şi-acum îmi pare rău că nu ţi-am împărtăşit temerile mele. Spune-mi, cum v-aţi despărţit?” „Să ştii, destul de amical. Sunt acuma reprezentanta fabricii lui de ceasornice la Londra. E-o sinecură, fireşte, dar aveam nevoie de ea. În curând o să-mi deschid un drum pe care sunt hotărâtă să merg singură, absolut singură!” „Absolut singură… şi cu tinereţea asta încântătoare ce-ai să faci?” „Eh, asta… Vorba românului: altă gâscă-n altă traistă!” Şi iată, dragul meu Binder, ce ştiu până-n ziua de azi, despre Esther. Mâine, la Cairo, am s-o revăd, nu fără o emoţie extraordinară, şi am să mai aflu şi altele.

III.

Târându-şi paşii îngreunaţi de o tandreţe apăsătoare, Sotir, de pe la opt dimineaţa, dădea târcoale grădinii Esbekieh. Strada Kamel, pe care se afla prăvălia de antichităţi a Estherei, era foarte aproape, dar marinarul socotea că-i prea devreme ca să ajungă acolo. Şi inima lui, clocotind de nerăbdare şi teamă, simţea o greutate, spinarea i se-ncovoie, picioarele i se muiară la amintirea

atâtor vise trăite, atâtor speranţe spulberate ca nişte iluzii amăgitoare.

„O regină ajunsă prăvăliaşă”, îşi zicea cu glas tare.

La urma urmei, şi el se socotise venit pentru altceva pe lume decât s-ajungă simplu cambuzier. Da: cu o inimă şi-un cap ca ale lui, viaţa-i datora o situaţie mai bună…

Viaţa îi datora…

Sotir se aşează pe terasa unei mari cafenele, ceru o narghilea, fuma şi privea. Treceau grupuri de turişti, cei mai mulţi călare pe măgăruşi. Se duceau să viziteze minunăţiile. Cu gâturile ţepene, cu mutrele reci, chipurile astea de cârpă nu exprimau nimic, nu arătau nimic. Ai zice că sunt nişte muncitori ducându-se, şi-n dimineaţa asta ca şi-n celelalte, să-şi îndeplinească umila lor sarcină.

Ce le datora, ăstora, viaţa? Îşi făcuseră loc dând din coate, asta era tot. Şi bietul arab zdrenţăros, care trece, cu barbă albă şi privirea de filosof, asta era oare starea-n care trebuia să-şi sfârşească zilele? Nu, în orice caz! Şi la fel, copilul ăsta de felah, aproape gol, care culegea chiştocuri printre mese şi-şi purta matricola legată la gât ca un câine, aşa oare se cuvine să-şi înceapă viaţa?

Viaţa… Era aşa cum şi-o făcea oamenii.

— Hai s-o vedem pe Esther!

Nici o firmă, afară de-un singur cuvânt: Antichităţi, scris pe zid, deasupra uşii.

Sotir privi-n vitrină, dar nu văzu nimic. Inima îi bătea cu putere şi, pe sub cozorocul şepcii trase peste ochi, privea înăuntru; o femeie îmbrăcată în negru umbla de colo până colo aranjând obiectele.

Era singură.

Ah… Tot frumoasă era, Esther a noastră! Mâinile, talia, gâtul: aceleaşi. Faţa, părul, da, puţin mai trecute. Nu mult. O primă adiere de toamnă voluptuoasă. Din faţă îi dădeai treizeci şi cinci de ani (trebuie să fi avut mai multişori). Din spate, doar douăzeci şi cinci, atât de suplă, de zveltă părea.

„Dumnezeule, îşi zise Sotir, cum de-o fi putând trăi aici printre vazele astea pictate, printre statuetele astea ruginite şi papagalii împăiaţi, printre toate vechiturile astea!”

Şi cambuzierul intră, îşi scoase şapca şi, în loc de bună ziua, spuse:

— Cum poţi să trăieşti aici printre Ramseşi şi cărăbuşi?

— Sotir! Strigă Esther, întinzând amândouă braţele spre cel mai bun prieten al ei.

Şi-n timp ce „bărbosul” o strângea la piept, ea plângea de neaşteptata bucurie.

— Plângi, frumoasa mea Esther, o să-ţi facă bine!

— Un întreg trecut care învie!

— Da… un întreg trecut.

— Şi morţi… Sărmanul Isaac… Atât de tânăr…

— A fost o lovitură groaznică pentru bătrânul tău tată… N-a putut s-o suporte… Îţi aduc o veste foarte tristă…

— Cum? Tata… S-a prăpădit şi el…

Marinarul plecă capul. Esther izbucni în lacrimi şi îşi ascunse durerea pe umărul prietenului ei.

— N-am să-l mai văd, se tânguia ea. E oare cu putinţă? Paisprezece ani am trăit fără să-l văd! Şi-acuma-i prea târziu… Măcar m-a iertat, Sotir?

— Da, Esther, aşa cred, pentru că Avrum era un om de treabă care ştia să înţeleagă toate… Dar nu mai plânge, Esther; dacă tatăl tău s-a prăpădit, îţi regăseşti în schimb fiica. Hanăle a ta are acum cincisprezece ani. E-o frumuseţe de fată. Uite, ţi-am adus o fotografie.

Ester privi îndelung chipul fetei şi avu impresia că-şi revede propriul chip.

— Retrăiesc în fiica mea, exclamă ea înduioşată. S-o ajute Dumnezeu să aibă mai puţine necazuri decât mine! Şi mai multă fericire!

— O să profite de experienţa ta, Esther. Reb Zalman, ruda voastră, m-a rugat să-ţi spun că, dacă vrei, poţi să-ţi iei fata.

— Ce vorbă-i aia, dacă vreau! Nici nu se poate fericire mai mare! Mi se dă, în fine, fata înapoi! Va să zică mama vrea?

— Bătrână ta mamă e tare bolnavă; nu vrea ca Hanăle s-ajungă orfană de-a binelea.

— Oh, recunosc inima bună a mamei. Spune-i, dragul meu Sotir, că o implor să mă ierte pentru tot răul pe care i l-am făcut. Mi-am ispăşit amar greşelile şi am redevenit acum ce eram când aveam vârsta fiicei mele. Greşelile făptuite purifică. Am devenit chiar mistică, aproape ca mama. Ah, aş vrea să le am pe amândouă lângă mine. Chiar acum m-aş îmbarca, să mă duc să le-aduc!

— E inutil, pot să ţi le-aduc eu, la viitorul voiaj.

— Dragul meu Sotir, prieten credincios, îmi creşte inima de recunoştinţă! Vin' să te sărut!

Şi-acum se priveau faţă-n faţă şi se ţineau de mâini.

— Dar, făcu Sotir, holbând nişte ochi speriaţi la ceea ce numise vechituri, cum de-ai ajuns negustoreasă de antichităţi?

Esther tăcu îndelung, apoi zise:

— Am să-ţi spun cum. Explică-mi întâi ce s-a întâmplat în ăşti doisprezece ani în care te-ai dat la fund, în care n-a fost chip de ştiut dacă trăieşti sau ai murit? Ce-ai făcut toată veşnicia asta?

— Cartofi în Brazilia, răţuşte în Mexic, dar mai ales am visat, visuri foarte frumoase, despre tot, şi asta m-a ţinut. Şi tu, tu ţi-ai găsit idealul visurilor tale, sau încă mai alergi după el? Te-aş asculta două zile şi două nopţi, cât stau la Cairo!

— Visuri, suspină Esther. Mai visezi încă, dragul meu Sotir?

— Şi de ce nu? Ei, drăcie! Nu cumva socoteşti că realitatea-i cea mai frumoasă faţă a vieţii? De realitate te saturi repede! De visuri, niciodată! Şi vai de cel ce nu-i în stare să viseze cu ochii deschişi!

În biroul prăvăliei, împodobit cu amintiri din copilărie, cărţi şi antichităţi de-o valoare artistică neatinsă astăzi,

Esther stabili cu Sotir data şi amănuntele voiajului, destul de lung pentru Rifca şi Hanăle, fiica ei devenită soră mai mică în ochii lumii. Îi întinse vechiului ei prieten o sumă de o sută de lire sterline pentru cele două bilete şi cheltuielile de călătorie.

Apoi, după ce-i dădu lui Sotir ceva să mănânce, începu astfel povestea vieţii ei de la ultima lor scurtă întâlnire de la Londra:

— Nu. După cinci ani de viaţă la Londra, nu mai puteam să stau în vâltoarea aia de afaceri în care nu găseşti aproape niciodată un prieten devotat. Treburile mergeau bine, dar simţeam într-una ca un sloi de gheaţă-n inimă; politeţea englezilor îi face oarecum jenanţi pentru o femeie, dar sunt şi foarte reci. Şi viaţa, în vâltoarea aia e glacială!

Pentru o femeie care luptă de la egal la egal cu omul de afaceri pentru care tot ce nu-i câştig e pagubă, şi care nu ştie decât două feluri de oameni: clienţi şi concurenţi, decepţiile sunt atât de groaznice că-i mai bine să nu mai pomenesc de ele. În orice caz, în teribila luptă pentru existenţă, aviditatea oamenilor nu cunoaşte margini şi deci, odată lupta începută, nu mai există răgaz. Pentru ca să nu fii zdrobit trebuie să ieşi totdeauna învingător. Şi victoria se plăteşte!

În cinci ani de astfel de viaţă agitată am ieşit victorioasă; am strâns o sumă frumuşică, cinci mii de lire sterline, şi o oboseală cerebrală destul de gravă. Trebuia să mă retrag, cel puţin pentru câtva timp. După sfatul unui medic, m-am îmbarcat pentru un voiaj pe mare. Şi cum încă din copilărie visasem să văd într-o zi Palestina, ţara strămoşilor mei, m-am îndreptat spre Jaffa cu speranţa de a găsi într-o colonie evreiască un pic de odihnă binemeritată.

Şi-n timpul acestei călătorii mi-a trimis destinul, drept în braţe, omul pentru care eram făcută şi care era făcut pentru mine. Uite cum:

Era în timpul escalei vaporului la Malta. Un domn la vreo cincizeci de ani – cam demodat la înfăţişare, figură de

savant ţinând stângaci o valiză caraghioasă – s-a urcat la bord şi în timpul cât ne-am încrucişat privirile a avut un hohot scurt de râs. Am socotit că râsul lui se datora vreunui reflex al spiritului, pentru că nimic din înfăţişarea mea nu se preta la ridicul. Cu toate astea, m-am întors pe loc, fără să vreau, să-l văd mai bine pe acest original. S-a întors şi el în acelaşi timp, puţin cam încurcat, şi m-a salutat serios.

Un incident fără urmări, s-ar putea spune. Dar n-a fost aşa.

La prânz, în plină mare, ne-am pomenit vecini de tacâm la masă. A apărut cu puţină întârziere, îmbrăcat corect, ras proaspăt, şi-a desfăcut şervetul şi, spre mirarea mea cea mare, cu o voce sonoră, fără pic de jenă, mi-a spus: „Ceva mai devreme, întâlnindu-vă, am putut să par nepoliticos. Vă rog să mă scuzaţi, doamnă.” „Am remarcat că eraţi distrat.” „Nu, nu eram deloc distrat, protestă el. Mă amuzam cu mine însumi. Este distrat cel ce trăieşte mai mult cu aparenţele şi pentru aparenţe.”

Paradoxul ăsta mi-a plăcut. Familiaritatea şi sinceritatea omului mi-au plăcut şi mai mult. Aşa ceva nu se prea întâlneşte în „lumea bună”, unde sau trebuie să taci ca un înţelept, sau să vorbeşti ca un oracol. Şi din cauza asta, după-masă, m-am dus pe punte unde-şi fuma pipa, să-l văd.

„Am impresia că nu sunteţi englez, domnule, i-am spus de-a dreptul.” „Şi cu toate astea, sunt, doamnă: John Edwards, din Londra.” „Atunci, cum se face că nu sunteţi convenţional?” „Pentru că sunt un vizionar al realităţii vizibile cât şi invizibile… Dar credeţi oare că cei ce nu sunt englezi pot mai uşor să nu fie convenţionali?” „Credeam.” „Nu trebuie. Sinceritatea, francheţea, sunt predispoziţii fireşti oricărei fiinţe umane, dar ele sunt înăbuşite de o educaţie rău înţeleasă, de o viaţă aprigă şi rău organizată. Noi, englezii, ducem pentru viaţă o luptă mai aspră decât orice alt popor, ceea ce ne face mai convenţionali. Cu toate astea, nu trebuie să trageţi concluzia că tot restul lumii ne întrece în sinceritate. Se „simulează„, da, mai uşor decât o

facem noi, şi asta-i şi mai dezgustător. De aceea, când dai de un englez sincer, sinceritatea lui e mai izbitoare şi mai preţioasă, pentru că noi nu ştim să facem lucrurile pe jumătate.”

Şi uite-aşa, dragul meu Sotir, l-am cunoscut pe domnul John Edwards, egiptolog pe cât de modest pe-atât de erudit, unul dintre rarii iniţiaţi în universala doctrină ezoterică, bazată pe înţelepciunea eternă, aceeaşi la toate popoarele antichităţii, prieten sincer al Indiei, al Egiptului, al Israelului, şi publicist militant pentru libertatea popoarelor oprimate, ceea ce nu i-a adus nici un titlu de stimă în ochii lumii oficiale a patriei sale. Era celibatar, fiu şi moştenitor unic al unor părinţi care strânseseră o avere mare în colonii, dar din averea asta, cheltuită în săpături ruinătoare, nu-i mai rămăseseră decât fărâme.

Până s-ajungem la Alexandria ne deschisesem inima unul altuia, cu sinceritate, şi am avut bucuria să-l văd pe omul ăsta integru ghicindu-mă din capul locului, înduioşându-se, mărturisindu-şi slăbiciunile, dovedind o înflăcărată pasiune pentru ştiinţa sa şi o vastă înţelegere pentru toate artele. Mai ales, ceea ce m-a mişcat mai presus de orice, a fost generozitatea sa! John Edwards era un prieten al omului aşa cum îl înţelegem noi, adică, gata să-şi sacrifice pasiunile sale intelectuale pentru a salva un om. Pentru el viaţa trecea înaintea unei opere de artă.

„Viaţa, şi cea mai umilă, îmi spunea el, este un lucru miraculos şi mult, mult mai uluitoare decât opera de artă cea mai izbutită. N-ai dreptul să te entuziasmezi pentru ceea ce iese din mâna omului, dacă uiţi sau dispreţuieşti omul, imagine a lui Dumnezeu. Pentru că orice om este creator de viaţă şi contribuie, prin credinţa sa, la triumful Binelui…! Viaţa e singura operă divină. Totul poate fi refăcut, numai ea nu! Şi, în univers, nimic nu e mic, nimic nu e mare!”

Ştia, ca şi noi, cât de rară e prietenia desăvârşită, dar nu suferea prea mult de lipsa ei, absorbit cum era de

cercetările sale şi convins că poţi trăi o viaţă-ntreagă fără să-l întâlneşti pe cel ce se potriveşte firii tale.

Ne-am legat şi repede am devenit indispensabili unul altuia, şi unirea noastră a fost trainică, cum e aceea a două fiinţe ce se contopesc după ce s-au căutat de la începutul vieţii lor.

Mă vedeam renăscând, după amarele mele decepţii şi, ajunşi la Cairo, i-am declarat, nebuneşte, că-i puneam la dispoziţie cele cinci mii de lire sterline ale mele. Cu un calm perfect, parcă i-aş fi vorbit de doi bani jumate, John Edwards mi-a răspuns: „Eşti o femeie admirabilă, dar te previn că mergi la ruină certă: hieroglifele n-au îmbogăţit încă pe nimeni, nici măcar pe Champollion, care ar fi meritat cel puţin un Petit Trianon. Fii bună şi mai gândeşte-te…”

N-aveam ce să mă mai gândesc, pentru că nu mai concepeam viaţa fără John al meu, şi i-am spus-o.

„Bine, a zis el. Trebuie însă să fim ceva mai practici. Te rog să accepţi să mă însoţeşti la consulul nostru, de unde vei ieşi ca Doamna Edwards. Cu condiţia asta, primesc. Gândeşte-te: sunt mult mai în vârsta decât dumneata şi sănătatea mea e destul de şubredă. Trebuie să ai din ce trăi după moartea mea.”

Am consimţit, am devenit doamna Edwards şi am început acum şapte ani, o viaţă pe care o consider unică în existenţa mea, demnă de toate visurile mele de fată: viaţa a două suflete care-s ca unul singur.

În perioadele de mari călduri din timpul verii, când nu se puteau face săpături, ne refugiam la Alexandria, într-o modestă căsuţă pe care o avea pe linia Ramleh.

Acolo, el concretiza, în formulări precise şi vii ca un poem frumos, rezultatul cercetărilor efectuate în lunile de trudă.

„Credinţa, îmi spunea el, e curajul spiritului şi făclia raţiunii. Şi cu o credinţă neostenită, el citea în hieroglife principiile, pierdute pentru occident, ale vechii înţelepciuni a Egiptului, aceeaşi care se regăsea, sub alte forme, în

templele Indiei. Pentru că înţelepciunea e una – universală – iar minciuna e multiplă şi variază cu timpul şi cu locul.”
„Piatra vorbeşte pentru mine, îmi mai spunea el. Dar John nu era numai un egiptolog merituos; el cunoştea şi doctrina esoterică a antichităţii, al cărei testament sunt Sfinxul şi piramidele şi pe care Israel, fără să-şi dea seama poate, îl păstrează în tradiţia sa vie!”

El mă învăţa că Israel deţine cheia lumii antice şi că ignoră lucrul ăsta, aşa că nu se serveşte de ea. „În nisipurile încinse ale Egiptului am găsit răspunsul la enigma poporului tău!”

Îmi explica, de asemenea, cum ne îndreptăm, cu paşi repezi, spre o împăcare definitivă între ştiinţă şi religie; atunci se va descoperi baza înţelegerii paşnice între popoare.

Cât despre teologia clericală oficială, cât era de copilăroasă! Prin îngustimea preceptelor lor, ortodoxia ca şi ateismul, provoacă divergenţa spiritelor, ceea ce e categoric contrar oricărei religii, scopul lor fiind să unească. Iar scopul vastelor sale lucrări era tocmai de a face să renască înţelepciunea antică, care ştia să unească, nu să învrăjbească, cum fac civilizaţiile noastre moderne!

Şi paradoxul e că numai cu blândul meu Edwards am putut eu să redevin pe de-a-ntregul evreică, aşa cum voisem dintotdeauna să fiu. Ovreii mă-ndepărtaseră de Israel şi iată că John al meu mă apropia din nou, în aşa măsură încât m-am apucat, sub îndrumarea lui, să studiez istoria poporului meu pe care el îl venera şi pe care am învăţat să o cunosc.

„Viitorul este al lui Israel, îmi spunea el, pentru că e sortit să servească drept trăsătură de unire între popoarele lumii întregi, între orient şi occident, precum şi între antichitate şi timpurile moderne.”

În fiecare zi ne plimbam pe malul Mediteranei şi John evoca pentru mine, prin magia cuvintelor sale vibrante,

splendoarea ordonată a cetăţilor antice, comparându-le cu dezorganizarea socială a civilizaţiei noastre decadente.

Seara, întinşi pe şezlongurile noastre, sub palmierii nemişcaţi, citeam pe rând, cu glas tare, opere ale scriitorilor chinezi, gândind, râzând sau întristându-ne cu ei împreună. Sau, la orele de muzică – stăpână şi pe pian şi pe inima prietenului care mă asculta – trăiam bucuria şi frământarea a tot ce-i viaţă, umplând camera de muzica lui Beethoven, preferatul preferaţilor noştri.

„Iată prieteni ai oamenilor, exclamă Edwards. Să vrei să le găseşti, cu orice preţ, semeni, în sărmana noastră viaţă cotidiană, şi să-i introduci în intimitatea noastră, ar fi o profanare. Să încercăm să-i egalăm spiritualizând sentimentele noastre, însănătoşindu-le. Lumea are nevoie de sănătate!”

Asta era viaţa noastră din aprilie până-n septembrie. Celelalte luni ale anului el le consacra unor lucrări extenuante.

John Edwards făcea parte din acea legiune de egiptologi obscuri care şi-au consacrat viaţa săpăturilor într-un sol bogat în amintiri nepieritoare. Posedase concesiuni importante la început, care i-ar fi putut asigura venituri apreciabile. Dar generozitatea lui l-a îndemnat să ofere muzeului din Bulaq cele mai frumoase obiecte descoperite în săpăturile sale, conştient că „la început francezii şi pe urmă englezii au jefuit Egiptul de cele mai importante vestigii şi amintiri”.

Era de-o dărnicie fără limite. Şi astăzi, când rosteşti numele lui între Cairo şi Asuan, peste tot unde a pus piciorul, felahii duc mână la inimă şi spun: hauaga coes (boierul cel bun). Filantropia o detesta, dar nu putea trece pe lângă un nenorocit fără să-i pună în palmă ceva. Şi din pricina asta, înainte de a intra în vreun cătun de-astea făcute din colibe de pământ, îşi pregătea mărunţiş de două sau trei lire sterline, pe care-l împărţea între cei mai nevoiaşi.

Acelaşi lucru şi cu muncitorii lui, care-l adorau, nu numai pentru că-i plătea după merit, dar mai ales pentru blândeţea şi pentru simplitatea lui. Trăia împreună cu ei, mânca aceeaşi mâncare cu ei, se culca în aceleaşi barăci şi, cot la cot cu muncitorul, îşi supraveghea săpăliga pentru că nu cumva să păţească ceva obiectul preţios ce-ar putea să apară din misterioasele nisipuri milenare. Ceva mai mult, era şi medicul lor, farmacistul lor şi sfătuitorul lor în orice împrejurări. Şi trebuia să intervină destul de des, pentru că lipsa lor de igienă îi expunea la multe boli, mai ales la teribila oftalmie, care-i orbea.

Într-o zi mi-am exprimat mirarea că adoptă mâncărurile simple ale indigenilor, foarte rudimentare; mi-a răspuns: „Aşa trebuie procedat totdeauna şi peste tot. Cu experienţa lor imemorială, popoarele ştiu de ce trebuie să mănânce cutare mâncare la ecuator şi cutare alta în Siberia. Ştim şi noi, dar fiind mai puţin cuminţi decât aceste popoare, nu facem ce trebuie.”

Îl vedeai, la prânz, cu o farfurie în mână, ducându-se să ia mâncare de la marmita comună, ful-ul naţional al felahului.

Popularitatea asta, împreună cu corectitudinea lui şi cu marea sa bunătate, îi ţineau loc de talisman împotriva rarelor brutalităţi, de altminteri justificate, cărora le cădeau uneori victimă europenii care se comportau în Egipt ca într-o ţară cucerită. Niciodată n-a purtat revolverul neruşinat pe care-l vezi prin părţile astea la şoldul tuturor sclavagiştilor. N-a avut niciodată nevoie: el era hauaga coes.

În tot sezonul săpăturilor, Edwards nu se mai gândea la nimic decât la bucuriile pe care i le rezerva pământul. Ah! Ce fericire-i să trăieşti lângă un savant cu inimă de om!

Când i se întâmplă să descopere un obiect bine conservat, numai o liră ar fi putut exprima pasiunea lui mută. Nemişcat, cu obrajii împurpuraţi, cu privirea fixă, ore-ntregi contempla metalul sau piatră, sau bucată de lemn pe care mâinile sale o ţineau cu infinite precauţiuni. Uita de toate atunci; şi noi ştiam că trebuia să-l lăsăm în pace.

Bucuria acestor prime clipe era toată recompensa trudei lui îndelungate. Statuete, vaze, arme, unelte, le curăţa cu mâinile sale, le examină cu lupa, le clasa, le numerota şi le împacheta cu grijă în lăzi.

Se întâmplă câteodată ca tâlhari europeni, atraşi de zvonul că sarcofagele conţin comori, să facă, clandestin, săpături nelegiuite. Spectacolul acestor profanări era pentru Edwards tot ce se poate mai dureros, dar cât de nobil arăta felul său de a-şi exprima indignarea!

Odată, un felah a venit în fugă cu ştirea că a fost descoperit un sarcofag, destul de departe de cantonamentul nostru. Ne-am dus. Sarcofagul era deschis; coşciugul, sfărâmat, şi mumia, cotrobăită, zăcea aruncată pe spate. Până aici, nimic extraordinar: se-ntâmplase de multe ori. Dar ce l-a umplut de-o revoltă neobişnuită era faptul că hiena inumană care săvârşise sacrilegiul, negăsind nimic de valoare şi furioasă că se ostenise de pomană, spărsese, cu o lovitură de călcâi, fruntea mumiei. Se vedea urma pătrată a tocului.

În faţa acestei barbarii Edwards şi-a scos casca cu veneraţie şi mi-a spus, calm dar cu vocea sugrumată, cu ochii scânteind: „Acum patru mii de ani n-ai fi găsit un singur om în tot Egiptul în stare să comită o asemenea crimă. De atunci omenirea a dat îndărăt, şi astăzi am ajuns să nu mai avem nimic sfânt.”

Apoi adăugă, cu respiraţia întretăiată: „Nu mă credeam în stare să trimit pe cineva la ghilotină. Dar în momentul ăsta, da: aş pune să se taie capul conducătorilor lumii care degradează omul în aşa hal încât îl duce la asemenea sălbăticii. Cel care se face vinovat de transformarea fiinţei umane într-o brută n-are dreptul să trăiască…! Mai curând îl înţeleg pe Erostat, care a distrus o minune ca să devină celebru, dar să împingi un om la o asemenea crimă, nu, asta nu mai e omeneşte!”

Ăsta era omul pe care mi-l trimisese destinul, s-ar zice printr-unul din acele hazarduri care uneori fac minuni. Dar

vai, acelaşi destin mi l-a luat, poate ca să nu înnebunesc de prea multă fericire.

Exact acum un an, sărmanul meu John a fost doborât de o criză de apendicită acută. L-am transportat repede la o clinică, unde inima lui mare a încetat de a mai bate sub bisturiul chirurgilor.

Cu o zi înainte de a muri, presimţindu-şi sfârşitul, mi-a spus: „Îţi las, drept orice avere, un nume fără pată şi o colecţie de antichităţi de pe urma căreia ai să poţi trăi modest. Având părinţi foarte bogaţi, aceştia s-au aşteptat de la mine să urmez calea obişnuită. Am preferat-o pe cea pe care ai văzut-o: am redat omenirii ceea ce părinţii mei, avari, rapaci, i-au furat. Vai, nu ştiam că nevasta mea va trebui, într-o bună zi, să devină anticar, şi asta-i cea mai mare durere a mea: să fac negoţ cu ceea ce a fost dintotdeauna suprema mea bucurie. Speram să mai trăiesc, să pot pune ceva deoparte pentru tine şi să las toată colecţia muzeului din ţara asta. O voinţă care-i mai tare decât a mea a hotărât altfel. Acum, ascultă un sfat pe care am să ţi-l dau, ca regulă de viaţă potrivită cu firea ta: să nu fii niciodată neîncrezătoare în semenul tău, fii sinceră! Neîncrederea e arma celui slab. Cei tari n-au de ce se teme. Nu-l faci pe un om mai bun apropiindu-te de el cum te apropii de un lup. Aşa că, fii sinceră, Esther a mea, şi spiritul meu va fi veşnic lângă tine.”

Oprindu-şi aici scurta poveste a vieţii ei cu John Edwards, Esther îşi şterse lacrimile care-i năpădiseră ochii şi adăugă:

— N-am vândut nimic din ce-i era lui mai drag şi din ce preţuia el mai mult. Am deschis prăvălia asta numai ca să mă scap de câteva mărunţişuri, pe care mi le-au şi cumpărat milionarii snobi. Banii ăştia, împreună cu suma realizată din vânzarea vilei – pe care n-aş mai fi putut s-o locuiesc după moartea lui – îmi vor permite să mă consacru educaţiei fiicei mele şi să o ţin şi pe mama. Să vină repede, dragul meu Sotir, şi o să ne retragem toate trei într-o colonie liniştită din Palestina. Pentru că aici nu mai am ce

căuta. I-am realizat visul lui John al meu. În curând se va deschide la muzeul din Bulaq o Secţiune John Edwards. Ea va conţine toate piesele care-i erau scumpe lui printre care sunt şi unele descoperiri unice.

Da, scumpul meu Sotir, viaţa merită să fie trăită: nu-i totul urât în viaţă, oricât de urâtă ar fi viaţa!

Din nou pachebotul Dacia ridicase ancoră la Constanţa, sub un cer plumburiu cu nori grei, şi se afunda în noapte sigur de el, pe o mare agitată şi înspumată. Aproape toţi pasagerii se lungiseră în cuşetele lor şi dormeau legănaţi de pulsul regulat al casei plutitoare. Ritmul tangajului îi învăluia într-un fel de încredere; unii în destinul lor, alţii în căpitanul care se retrăsese deja în cabina lui. Vaporul părea să plutească în voia hazardului, fără vreo intervenţie a voinţei omeneşti.

În cabina lui Sotir mai ardea încă lumină. Stând grav şi liniştit în faţa cambuzierului, reb Zalman vorbea cu glas slab, în timp ce Hanăle, lungită pe cuşetă, ducea mereu o batistă udă la ochii înroşiţi.

— Da, Sotir, „viaţa trece ca o umbră, se risipeşte ca un vis” şi deşarte sunt peripeţiile vieţii noastre exterioare… Ce înseamnă individul în comparaţie cu Dumnezeu? Mai puţin decât o picătură de apă în mare! Ce-s bucuriile şi ce-s durerile noastre?! Rifca noastră – odihnească-se în pace – se bucura atât de mult să-şi revadă fiica; a lichidat toată casa şi aştepta arzând de nerăbdare ziua îmbarcării şi, iată… o sincopă brutală şi Rifca, ca o soţie demnă, îşi urmează soţul în mormânt… Sunt exact opt zile de când am înmormântat-o.

— Esther o să vină la Alexandria să aştepte vaporul, zise Sotir. Ce fatalitate chinuitoare!

— Nu mai plânge, Hanăle, repeta reb Zalman, pentru că acum ştii că mama ta trăieşte! Nu eşti orfană! Slavă Domnului că nu eşti!

— Mama mea a murit, plângea Hanăle cu o voce sfârşită; pe cealaltă mamă eu n-o cunosc. Esther nu-i mama mea, e

sora mea… N-o cunosc.

— Linişteşte-te, copila mea, o rugă reb Zalman, fii rezonabilă, fii tare, uite, eşti acum un om în toată firea! Roagă-te pentru odihna bunicilor tăi… Morţii au nevoie de rugăciunile noastre. Nu sunt nici două luni, erau amândoi în viaţă, şi acuma se odihnesc unul lângă altul, nu departe de nevastă-mea, în cimitirul Constanţei. Ascultă-mă, Hanăle, mama ta n-a fost fericită; tu ai să-i fii mângâierea ei, dar să rămâi credincioasă amintirii bunicilor tăi, care te-au învăţat legea noastră. Şi viaţa ţi se va deschide frumoasă în faţa ta. Cât despre mine, la Alexandria eu am să mă despart de tine… Tu începi, eu sfârşesc. Ferice de omul care poate muri în pace în Ţara Sfântă.

— Voi ăştia, ovreii credincioşi, observă Sotir, n-aveţi probleme. De când te cunosc, eşti acelaşi – şi dacă se-ntâmplă să-ţi schimbi viaţa, n-o faci ca să trăieşti… ci… ca să mori…

— Cel ce trăieşte întru Domnul nu arată schimbări în ochii lumii. Şi-apoi, evreul nu are cultul individului. Chiar şi viaţa personală a lui Moise al nostru ne interesează prea puţin. Ceea ce ne interesează e învăţătura. Când Thora noastră va fi răspândită pe toată faţa pământului, toţi oamenii vor deveni omenoşi, şi-atunci ovreii credincioşi vor fi oameni liberi. În vremile acelea nu va mai fi nici o deosebire între ovrei şi neovrei… Aşteptând împlinirea Făgăduinţei acelor vremi mai bune, nu-mi doresc nici o altă bucurie decât aceea de a fi înmormântat la Safed, alături de sfinţii noştri şi să aştept în tovărăşia lor augustă venirea Mesiei…!

Prin sabordul cabinei începeau să mijească zorile. Hanăle dormea. Sotir se sculă, chemat de datorie. Atunci, reb Zalman coborî în cabina sa de clasa treia şi îşi începu îndată rugăciunile. În freamătul blând al mării, el îngâna monotona sa rugă spre gloria lui Iehova.

SFÂRŞIT

1 Herman Binder şi cârciuma La Dorobanţul Român sunt istorice, chiar dacă inadmisibile şi de necrezut pentru mentalitatea antisemită. Doi scriitori români au vorbit despre asta pe vremea aceea: d. Radu Rosetti, binevoitor, în a sa În Egipt, şi răposatul dr. C. I. Istrati, cu oarecare răutate, în al său Bucureşti-Cairo.

2 Aceste fapte sunt autentice şi uşor controlabile.